

Galina Serebryakova

Fransız Devriminde Kadınlar

Çeviren: Ahmet Açan

Anı - Biyografi
2. Basım

EVRENSEL BASIN YAYIN

EVRENSEL

BASIM YAYIN

Galina Serebryakova

FRANSIZ DEVRİMİNDE KADINLAR

Rusça Aslından Çeviren:
Ahmet Açan

Portreler

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **99**

Galina Serebryakova: Fransız Devriminde Kadınlar

Rusça Aslından Çeviren: **Ahmet Açan**

Düzeltme: **Memet Tayak**

Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**

Kapak Uygulama: **Devrim Koçlan**

ISBN **978-975-7837-78-7**

© Evrensel Basım Yayın **2012** - Sertifika No **11015**

Birinci Basım Haziran 1998 - İkinci Basım Eylül 2012

Baskı: Ezgi Matbaası **Sertifika No: 12142**
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna / İstanbul
T: 0212 452 23 02 - 654 94 18 - ezgimatbaa@mynet.com - www.ezgimatbaa.net

FRANSIZ DEVRİMİNDE KADINLAR

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Yazarın İkinci Basıma Önsözü 15
Théroigne De Méricourt 17
Charlotte Corday 29
Manon Roland 47
Madam Du Barry 83
Claıre Lacombe 91
Lucıle Desmoulins 119
Elizabeth Lebas 137
Madam Tallıen 149
Jozéphıne Bonaparte 165

ÖNSÖZ

Roman ve tarih aynı kökte boy vermiştir. Tarihin ilk dönemlerinde tarihsel yapıtların önörnekleri, söylenceler (efsaneler), şarkı biçiminde tarihsel destanlar, halk ve kahramanlık destanlarıdır. İlk tarihçiler halk ve kahramanlık destanlarında anlatılan her şeyi salt tarihsel gerçek olarak kabul etmişlerdir. İlk vakayinamelerimizde destan kökenli çok sayıda olaya rastlarız ve bunların çoğu birkaç yüzyıl sonra ilk formlarına dönüş yapmıştır. "Oleg Olayı Destanı" buna örnektir. Ama bu, kuşkusuz çok erken dönemlere ait poetik bir yapıttır.

Daha sonraki dönemlerde farklılaşmalar baş göstermiştir. Kahramanlık destanı şövalye romanlarına dönüşmüş, Don Kişot bu türde büyük başarı kazanmıştır. Destanlarda ise tarihe ilişkin olarak yalnızca bazı adlar kalmıştır: Rolland Destanı, adı dışında Britanya'daki Vali Büyük Karl ile hiçbir ortak yön taşımamaktadır. Romanlarda ise artık tarihsel hiçbir unsur kalmamıştır.

XIX. yüzyılda önce romantikler daha sonra da natüralistler, hepsi de kendine göre olmak koşuluyla, tarihsel romanda geçmişin yeniden doğuş hayalini ortaya koymuşlardır. Ama bu, sonuçta bir hayaldir. Gerçekte ise bunlarda da adların ve giysilerin dışında, tarihten bir iz kalmamıştır. Walter Scott'un "Ivanhoe"sunu XII. yüzyıl şövalye yaşamını ortaya koyan gerçekçi bir yapıt, ya da Tolstoy'un "Savaş ve Barış"ını XIX. yüzyıldaki Rus toplumunun gerçekçi bir betimlemesi olarak kabul eden kişi çok saf demektir. Tolstoy'un kahramanları 1860'lı yıllarının bakış açısıyla betimlenen Speranski

ve Pestel'in çağdaşı değildirler: Bunlar yalnızca Tolstoy'un yaşadığı o dönem toplumunun insanı, Birinci İmparatorluk dönemi giysilerine bürünmüş bayan ya da erkek komşuları, dostları ve akrabalarıdırlar. Üstelik bu kostümlü balonun organizatörü, ayrıntıların noksansızlığı konusunda da pek titiz sayılmaz: Balo bir müze değildir. Hiç olmazsa "biraz benzeseydi"! Tarihsel gerçekliğe uygunluk için bazı –ikincil– şahıslara tarihsel adlar verilmiştir. Aynı biçimde, Tolstoy'un betimlediği Napoléon ve Kutuzov'un 1812'de tarih sahnesinde boy gösteren Napoléon ve Kutuzov ile aynı kişiler olduklarını düşünen kişi de saftır.

Roman, tarihten uzaklaştığı ölçüde, tarihin kendisi de giderek kurulaşmaktadır. Tarihsel betimlemenin son ustaları olan Makoley ve Mişle, Ranke ve Kostomarov XIX. yüzyılda öldüler. Onların geleneği bazı ülkelerde kutsal sayılarak korunmaktadır; tarihçilerin son evrensel kongresinde geçen yüzyılın tüm Rus tarihçilerinin "büyük duayeni"nin sözünün sıkça geçtiği bildiriler duymak oldukça duygulandırıcı bir olaydı. Ranke, ben birinci sınıf öğrencisi iken, doksan yaşında bir ihtiyar olarak öldü. Üniversitedeki, kendileri başka bir kuşağa ait olan hocalarımız bizi Ranke öğretisi üzerine eğitmişlerdi. Kim gençliğini içinde bir sevinç duymadan anımsamaz ki! Ama genelde, bizim gibi Alman tarihçiler geleneğini kutsal bir biçimde koruyan tarihçi kuşağı için Ranke artık bir bilim değildir. Artık ne tarihsel romanlarda ne de kalın tarih kitaplarında geçmişin canlı bir betimi yer almıyor.

Bu durum, kelimenin tam anlamıyla, tarih için bir kayıp değildir. Tarihin bir tür sanat olduğu düşüncesinden vazgeçmenin artık zamanı geldi. Bu bir bilimdir, kimya ya da biyoloji gibi bir bilim. Bir kimyagerden söz ustası olmasını hangi aklıevvel talep edebilir ki? Ama popüler bir kimya kitabı ilginç olmalıdır, aksi durumda gençliğin ilgisini çekmez. Popüler tarih kitapları yalnızca düşünce ve sonuçları değil, tipleri de vermelidir. Bu olmadığı durumda, düşünce ve sonuçların yerine yalnızca sözcüklerin hatırda kalması riski büyüktür. Bunlar da hiçbir somut düşünceyle bağlantısı bulunmayan sözcükler olacaktır.

Tarih bilimi tarafından dışlanan, geçmişin yeniden canlandırılması sorunu bize pedagoglarca iade edilmektedir. Tarihsel roman sorunsalının günümüzde, üstelik çok karmaşık biçimde karşımıza çıkması pek akıllıca olmasa gerek. Bir zamanlar Walter Scott tarafından yaratılan eski, klasik romanın çok sayıda yandaşı bulunmaktadır. Bu türün XIX. yüzyıl sonunda Alman romancılar tarafından (G. Ebers, F. Dai) açıkça yozlaştırılması –sanatsal yozlaştırma– bu kişileri ürkütmemektedir. Kim bilir, belki de yeni bir Walter Scott ortaya çıkar da onu okurlar! Ama başka tarzda girişimler de var. –Bunlar Batı edebiyatında çok sayıda ve bizde de yeni yeni belirmeye başlıyorlar.– Bunlar, günümüz insanına tarihsel giysiler giydirmek yerine, geçmişin gerçek öznelerini tüm ayrıntılarıyla canlandırma girişimleridir. Bu türde Rusçadaki ilk girişimlere Yoldaş Serebryakova'nın kitabı da dahildir.

Bu, bir restorasyoncunun çalışmasını anımsatan, değişik parçaların oluşturduğu, geçmişi canlandırmaya yönelik çok güç ve karmaşık bir çalışmadır. Tarihsel bir özne hakkında her şeyi bilmeyiz. Bazen de birçokları hakkında önemli şeyleri de bilemeyiz. Yaratıcı kişinin bireysel hayal dünyasının katılımı olmaksızın bu iş başarılamaz; aynı biçimde ayrıntıların seçiminde bir yanılgı payı olmadan da. Ancak canlandırma işinde başarıya ulaşılıp parlak ve canlı bir figür ortaya çıktığında tarihsel bir romanın yapabileceğinden daha fazla etkilidir.

Gerçeğin eğitici önemi kuşkusuz büyüktür. Biz Marksistlerin salt gerçeği, hiçbir şeyi gizlemeden ve süsleyip püslemeden elden geçirebilmesi elimizde büyük bir silahtır. Rakiplerimiz, Firavun Amenhotep hakkında bile tüm gerçeği söylemeye cesaret edemezler. –İşte onların zayıflığı buradan gelmektedir.– Biz kendimiz hakkında bile tüm gerçeği söyleriz. (Bu, genelde hiç kimsenin yapmadığı bir şeydir.) Bize yakınlık duyan yabancılar, gazetelerimizin başyazılarını okuyarak dehşete düşüyor ve "Ama siz mahvoluyorsunuz!" diye haykırıyorlar. On yıldır hâlâ "mahvoluyoruz" ama bir şey olduğumuz da yok. Neredeyse çıplak bir toprakta, çıplak insanlar olarak başladık ve dünyanın en güçlü devlerinden biri haline geldik. Ancak okuyucu, benim "objektif" tarih yanlısı ya da buna benzer birisi olduğumu

sanmasın. Kimse benim kadar sınıf çıkarlarının tarihsel edebiyata olan etkisi üzerine yazmamıştır. Ve kuşkusuz bizim "tarihsel portrelerimiz" daima sınıfsal portreler olarak kalacaktır: Bundan utanç duymaya da gerek yok. Tarihi, belirli bir sınıfın çıkarları için saptırmakla, onu bu sınıfın bakış açısına göre betimlemek farklı şeylerdir. İlkini biz burjuvaziye mal ediyoruz. (gerçi onlar da yavaş yavaş bu tür davranışların yararsızlığını anlamaya başlıyorlar) İkincisi ile burjuvazi devrim yaptığı yıllarda ilgilenmiştir; şimdi de biz ilgileniyoruz ve yaşayan hiçbir insanın bununla ilgilenmekten kaçınamaz. Bu kitap sınıfsal bir görüş açısına sahiptir. Bu, dünya tarihini başkaları için biçimlendiren ve nihayet şimdi tarihi kendi adına ve kendisi için yapan bir sınıfın görüş açısıdır. Tarihin doğal efendisi, bu konuda kendi bakış açısına sahip olma hakkını elde etmiştir.

Sınıfsal bakış açısının, kelimenin en dar anlamıyla, tarihsel portrelere nasıl yansıdığını izlemek ilginç olsa gerek. Jirondenci tarihçiler için Charlotte Corday (Şarlot Korde) güzel bir kadın. Jakobenler için ise neredeyse bir gudubettir. Bu arada, belki de çağdaş betimlemeler de mevcuttur ama ressamın fırçasını genellikle sınıfsal bilinç yönetir... Repin'in tuhaf bir rastlantı sonucu Leningrad Devrim Müzesi'ne gelen "1905 Ekim Manifestosu" tablosunu kuşku duyarak anımsatalım; süslü bayanlar, kürklü beyler, beyaz astarlıklı öğrenciler ve öncelikle de Nikolay'ın portresi... Biz sizinle, yoldaş okuyucu, 1905 yılında böyle bir manifesto anımsıyor muyuz? Ve işte Repin işçi manifestosunu görmemiş, ama özellikle böyle bir manifesto resmetmiştir.

Yoldaş Serebryakova tarafından yazılanlara benzeyen bu tür kitaplar, okuyucunun, burjuvazi ve ressamları değil, işçi sınıfı açısından tarihin nasıl olduğunu görebilmesi bakımından gereklidir. Ve bu aynı zamanda gerçeğe daha yakın bir tarih olacaktır... Okuyucumuz bu gerçeği gördüğünde onu daha iyi anlayacaktır. Bu tarihten çıkacak sonuç ve yargılar onun için sıradan sözcükler olmaktan çıkacaktır. Bu sonuç ve yargılar onda belirli tiplemelerle sıkı sıkıya bağlantılı olacak ve tüm safça sadeliğine karşın, Engels'in şu formülünü daha iyi kavrayacaktır: Tarihi, insanlar, yaşayan kişiler, belirli somut ve objektif ortamda oluştururlar; tarih kendiliğinden oluşmaz.

Yoldaş Serebryakova, öyküsü için tiplemeleri çok başarılı biçimde seçmiştir. Kadın, dünyadaki tüm devrimlerde büyük rol oynamıştır. Ancak burjuva toplumunda kadının eşit durumda olmayışı bu alana da yansımış, devrimci kadınlar üzerine, devrimci erkeklere kıyasla çok daha az şey yazılmıştır. Bu açıdan kitap, birçok okuyucuya yeni şeyler verebilecektir. Fransız Devrimi üzerine bir şeyler okumuş olan herkes Théorigne de Méricourt (Teruany dö Merikur), Matmazel Roland (Rolan), Lucile Desmoulins (Lüsil Demulen) hakkında bir şeyler de duymuştur. Ama gerçekte bu kadınlar neyin nesiydi? Onların noksansız olarak gerçekçi biçimde betimlenmelerinin tam sırasıdır. Burada devrimci kadınların dışında, karşıdevrimci kadınlar Charlotte Corday ve genelde devrim dönemi kadınları Kontes Du Barry (dü Bari), Jozéphine Bonaparte da yer almakta, bu da yalnızca tabloyu genişletmekte ve daha da somutlaştırmaktadır. Kadınlar devrim sırasında barikatların her iki yanında da yer almışlardır ve Du Barry ile Joséphine devrim açısından, Théorigne ve Roland'a kıyasla daha karakteristik sayılamazlar. Sonuçta biz, işçi devleti toplumunda kadının, bugüne kadar olana kıyasla, çok daha önemli bir yere sahip olması gerektiğini anımsayıverdik. Kadının tarihte, gerçekte sahip olduğu yeri alma zamanı gelmiştir. Yoldaş Serebryakova tarafından ortaya atılan konu son derece günceldir. Yazarın kadın portreleriyle sınırlı kalmayacağı umuduyla yazımı bitiriyorum: Aksi takdirde denge aksi yönde bozulmuş olacaktır.

M. N. Pokrovski

YAZARIN İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZÜ

Okuyucuların da dikkatini çekeceği gibi; bu kitapta Büyük Fransız Devrimi dönemindeki kadınların en önemlilerinin biyografileri yer alıyor. Bu seçimde, kitabın yazarının düşünceleri belirleyici olmadı. Ve yazar, bu dönemin kadın tiplerini yalnızca günümüz açısından ele almadı.

Kitabın amacı, farklı sınıflara mensup kadınların portrelerini çıkarmak, onların yaşam çizgilerini canlandırmak ve devrim döneminin atmosferini yansıtmaktır. Eğer yazar, sonuçtaki ürünü burjuva devleti olan Büyük Devrimi tüm ayrıntılarıyla verip, tarihi gerçekleri dolaysız olarak aktarma amacına ulaşabildiyse, Fransız Devriminde Kadın Portreleri bizim için, yani proleter devrimin katılımcıları ve çağdaşları için çok ilginç olacak.

Yazar, kitaptaki portreler için gereken kaynakların büyük bir bölümünü sağlayan Marx-Engels Enstitüsü'ne minnettarlığını ifade eder.

Not: Bu basıma "*Claire Lacombe*" ve "*Madam Tallien*" portreleri eklenmiştir.

THÉROİGNE DE MÉRİCOURT

Yüz on yıl önce, devrimin ilk yıllarında Salpêtrière'de akıl hastalarının kaldığı bir binada, Paris'te adı ağızlarda dolaşan bir kadın öldü. Yaşamının yirmi yıldan daha fazlasını, "saldırgan" olduğu için demir bir kafeste geçirmişti. Son yıllarında hastalığı çok ağırlaşmıştı; gece gündüz çılgın bir halde samandan yapılma şiltesinde oturur; geçmişin kanlı hatıralarını zihninde birbirinden bağlantısız halkalar halinde kovalardı. Pislik ve utanmazlığı tiksinti uyandırıyordu.

8 Haziran 1817'de kalın bir hastane defterinin içindeki adının karşısına kısaca, 'öldü' yazıldı. Bu saf kadının, yıllarca içinde koşuşturduğu, parlaklığını yitirmiş düşüncelerle dolu bu taş levhalı oda tenhalaşmıştı. Elli beş yaşında aklını kaçırdığında psikoloğunun dikkatini hevesle çekmeye çalışırken de, kralın Versailles Sarayına korkusuz aç kalabalıklarla saldırırken de Théroigne de Méricourt (Teruany dö Merikur) 'Kızıl Amazon'du.

Anna Josephine Théroigne, sonraları, adını Théroigne de Méricourt diye değiştirdi. 1756 yılında, Marcourt adını taşıyan küçük bir Belçika köyünde doğmuştu. Babası çocuklarını düşünen, vergilerden ezilmiş topraksız bir köylüydü. Her boğaz aile için çok ağır bir yüktü. Bu yüzden Anna'yı hizmetçi olarak bir eve vermek zorunda kaldığında küçük kıza ailesinden ayrılmak çok ağır geldi. Théroigne'nın, ailesine duyduğu güçlü sevgi ölene dek azalmadı.

Bulunan iş köye yakın bir yerdeydi. Fakat Anna orada fazla çalışmadı. Marcourt'lü genç Théroigne, yanlarına girdiği zengin İngilizler'den hoşlanıyordu. İngilizler, İngiltere'ye giderlerken genç kızı da beraberlerinde götürdüler. İngiltere'ye gidişi, ürkek, ailesi tarafından sevilmeyen genç Anna Josephine'i macera peşinde koşan kadın kahraman Théroigne de Méricourt'e dönüştürdü.

Bölük pörçük bilgilere göre (Théroigne'ın yaşamında bir çok karanlık nokta kalmıştır.) Théroigne düzensiz yaşamını İngiltere'de

sürdürdü. Kavrayışlılığı ve yeteneği, zengin ve soylu aşıklar elde etmesine yardımcı oldu. Çok şey öğreniyordu. Kendisine gerekli olan her şeyi; cilve yapmayı, sosyete manevralarını, müziği kolayca benimsedi. Aristokratların kirli işler çevirdiği Londra'da bir kaç yıl kaldıktan sonra, artık, çelişkilerin tamamen keskinleştiği Paris'e döndü. Devrimin belirtilerini sezmeden, kaygısız ve avare yaşamını sürdürdü. Öyle ki düşüncesizce, daha düne kadar köylülerin doğrudan demokrasi isteğine bile şüpheyle bakıyordu. Ancak çocukluğunda, toprak ağasının ondan bir parça ekmeği esirgediğini unutmamıştı. Théroigne, köyünden ve ailesinden kopmadı, özünü hiç gizlemedi. Kardeşlerinden birinin resme yeteneği olduğunu farkedince, yardım için dostlarına başvurarak öğrenimini sürdürmesi için onu İtalya'ya gönderdi. Théroigne, artık kayıtsızlıklarına son veren zengin hayranları sayesinde eve, elmaslara, para ve hizmetçilere sahip olmuştu. Parlak yolculuklara çıktı. Güzelliğinin ve zekâsının farkındaydı ve her ikisini de çok iyi kullanıyordu. Aklı başına geldiğinde kendisine düzenli bir gelir sağlamaya karar verdi. Dostlarından birine, geleceğini garanti altına alan bir anlaşma imzalatmayı başardı.

"Soylu Nicolas Doublet de Persan, Markiz de Persan, Kont de Pan ve de Pateau henüz reşit olmamış Anna Théroigne'a yılda iki kez, hayatının sonuna dek beş bin livre ödemek zorundaydılar. Bu anlaşmaya göre Markiz de Persan, Bayan Théroigne'dan 50 bin livre aldı. Bu tutarın tamamını öderse sürekli para ödemekten kurtulacaktı."

Yaşamını böyle iyi bir gelirle garanti aldıktan sonra, hayatına çeki düzen vermeye karar verdi. Son derece yetenekli ve zeki, hiçbir şeyden memnun olmayan bir "kapatma" rolünü oynamaya devam etti. Théroigne usanmıştı, sefahat alemlerinin sonuçlarının ve ruh çökkünlüğünün farkındaydı. Geleceğin devrimcisi, kendisine büyük bir sahne ve şöhret arıyordu. Bir zamanlar İngiltere'de, İtalyan şarkıcılar onun çok güzel bir sesi olduğunu söylemişlerdi. Bunu hatırladı ve İtalya'ya şarkı söylemeyi öğrenmeye gitti. Şarkıcı olarak parlak kariyeri bir görünüp bir kayboluyordu. İtalya'dan bankeri ve arkadaşı Perregaux'a sesiyle ilgili umutları ve hayallerini yazıyordu.

Bu mektuplarda, yakınları hakkındaki sıradan huzursuzlukları ve en karmaşık para sorunlarını büyük bir maharetle kavrayışı insanı hayrete düşürüyordu. Théroigne'ın stili ve imajı duygusal aklını yansıtıyordu.

1789'da Fransa'daki olayları öğrenince, öğrenimini ve şarkıcılık çalışmalarını bir kenara bırakarak, aceleyle artık, devrimin koşullarının tamamen hazır olduğu Paris'e gitti. Devrim henüz bu dönemde kansız ve "nazik"ti. Paris'e geldikten sonra Théroigne tam anlamıyla bir değişime girdi; onun kararsız ve isyancı karakteri, kitlelerin eylemlerini ve protestolarını benimsemesini kolaylaştırdı. Artık geçmişte olduğu gibi boş bir yaşamı olmayacaktı. Tüm coşkunluğunu, parasını onu tamamen mutlu eden bu işe verecekti. Théroigne sokaklarda insanlarla devrim şarkıları söylüyor, Bourbon'a lanet ediyor, devrimin tek yıldızlıları Mirabeau ve La Fayette'ye sevgi gösterilerinde bulunuyordu. Başlangıçta kitleden ayrılmadan kalabalıkta kayboluyor, fakat hemen ileri çıkarak ezilmiş kitleleri peşinden sürüklüyordu. Toplulukta son derece geri kalmış, sindirilmiş sıkıntı çekmiş bir kadın olarak fark ediliyordu. Théroigne de Méricourt; bu duygusal, hiç de az acı çekmemiş, hakir görülmüş bu kadın, tüm hemcinslerinin örgütleyicisi ve lideri olmuştu. Gerçi ilk gazetecilik ve konuşma denemelerinde henüz kadınların farkında değildi Théorigne; hiçbir zaman ne bir eş, ne bir anne olmuştu. Onların düşüncelerini, isteklerini, acılarını içgüdüleriyle seziyordu. Kadınlar onun karşı konulmaz etkisine seve seve girdiler ve Théroigne'ın popülaritesi hızla artmaya başladı. Sanki kadınların kurtuluşunun simgesi olmuştu.

Yıllar sonra bile, kadınların özgürlüğüne karşı savaşan 19. yüzyıl Rus gericileri, Théroigne de Méricourt isminin içini boşaltır.

Théroigne de Méricourt
Kızlar okulu açıldı.
Bizim aptallar oraya gidip
Nihilist yetişsinler diye.

Böyle yazar ellili yıllarda Rus entelektüellerinin devrimci hareketini alaya alan şair Şerbin.

Bir zamanlar şatafatlı konağında yaşayan Théroigne devrimin ilk günlerinde her şeyin altını üstüne getirdi. Tüm devrimci partilerin temsilcilerinin yer aldığı çeşitli kulüpler kuruyor ve o günlerin heyecan dolu olaylarını tartışıyorlardı. Kuşku dolu ve henüz güven vermeyen Robespierre; kısa ve kalkık burunlu, ağır Danton; kırgın ifadeli kıvrımlı bir ağzı olan Desmoulins (Lusil Demulen); yumuşak elleri, yapmacık sesi ve riyakâr gülümsemesiyle Mirabeau; şıpsevdi Chenier; melankolik rahip Sieyès; Jakobenlerle arası iyi Rus kontu Straganov; Saint Johns ve birçok politikacı, gazeteci, şair, Théroigne'ın düzensiz dairesini ziyaret ediyordu. Bu, devrim sabahında oluyordu.

14 Temmuz 1789'da, Théroigne tehlikeye aldırmayarak Bastille köprüsündeki cesur adamların arasında, kılıcıyla kendine yol açarak kaleye hücum etti. Kalabalık onu hayranlıkla alkışlıyordu.

Birkaç ay sonra Théroigne, elinde tabancaları, üstünde erkek kıyafeti, ensesinde dalgalanan eşarbıyla, atının üzerinde Versailles'a kraldan taleplerinin yanıtını almaya giden hırpani görünüşlü bir kadındı.

Sağanak yağış altında bir ordu kentin varoşlarından Versailles'a doğru hareket etti. Théroigne yönetimindeki kadınlar, erkekleri çağırıyordu. 6 Ekim 1789'daki açların isyanı XVI. Louis'ye ilk tehlike mesajını gönderdi. Théroigne'ın ateşli konuşmaları, ona duydukları sarsılmaz güven, isyancıları saldırıya hazırlamıştı. Onu kendi kahramanları yapan aç, fakir varoşlar için bu gerekliydi.

Théroigne'ın monarşiye başkaldıran kitleler arasındaki popülaritesi, kralcılar arasında müthiş bir nefret uyandırmıştı. Aristokratların gazeteleri ve mizah dergileri onu 'Sefil Kadın' diye tanımlıyordu. Korkunç iftiralarla dolu sayısız yazı, karikatür ve makalede, Théroigne'ın şahsında devrim kötüleniyordu. Ona yönelik iftiralar kralcıların bozguna uğradığı 10 Ağustos tarihine kadar kesilmedi. Ona, uzun süredir uğraşıyla kefaretini ödediği düşkün geçmişini hatırlatıyorlardı. Birçok zengin hayranı ona yazdıkları mektuplarda, sevgililerini evine davet etmesini ahlak bozukluğu olarak nitelendirip onu suçluyorlardı. Özellikle hiciv yazarları Suleau, Rivarol ve

Şanse'nin gayretli çabalarının yansıdığı gerici gazete 'Peygamberin Hareketi', 'Varoşların Kahramanı'na karşı saldırılarını şiddetlendirmişti. Bu arada Théroigne, günden güne fakirleşiyordu. Tüm mal varlığını satmıştı, geriye kalan pılı pırtısını rehin sandığına yerleştirdi, son mücevherini de kulübe bıraktı. Onu örnek almaları için, kadınları çağırarak, yakılıp yıkılmış Bastille'e Ulusal Meclis Sarayı kurulması için bağış kampanyası organize etmişti.

1790 yılının başında Théroigne, kralcıların takibinden kurtulmak için, Liege'den fazla uzakta olmayan, doğduğu Belçika köyüne, Marcourt'a gitti. Savaşçı ruhunu o sessiz köy köşesine de taşımıştı. Neşesi, işlek zekâsı, sade dili ve zaptedilmez heyecanı sayesinde ilk önce köyün gençlerini kendine bağladı. Marcourt'lularla Paris'in devrim şarkılarını söylüyor, monarşistlerle savaşı hayal ediyordu. Théroigne de Méricourt, bir köy sokağında, akşamın alaca karanlığı altında, giyinmiş kuşanmış, süslenmiş köylülere, kendinin de içinde bulunduğu 5-6 Ekim olaylarının ayrıntısını en az onuncu kez anlatmıştı. Köy ağzını ve deyimlerini mükemmel kullanan Théroigne, Versailles olaylarının ayrıntılarıyla dinleyicilerini etkiliyordu. Aç kadın kalabalıklarını yönetirken, Avusturyalı kadınların odasına ansızın nasıl girdiklerini, nedimelerinin arasındaki kraliçenin gülünç telaşını gururla anlatıyordu. Prenses Lamballe, abajura benzeyen ağır eteğini kaldırdıktan sonra, şişko Madam Élisabeth, dağılmış saçlarından etrafa beyaz pudralar saçarak kraliçenin arkasından koşmuştu. Théroigne hain kraliçenin yolunu kesmek için arkasından fırlamış, gösterişli altın kaplama rokoko koltuğu devirerek, Marie Antoinette'in bulunduğu kral odasının eşiğinde kraliçeye yetişmişti. Théroigne Bourbonlar'dan nefret ediyor, monarşinin devrilmesini istiyordu.

Marcourt köylüleri tarafından çok sevilen Théroigne, aktif çalışmalarını, aralıksız sürdürdü. Daha sonra devrimci bir dergi çıkarmak için Liège'e gitti. Liège'de, yoğun bir enerji ve ısrarla dergi için para arıyordu. O sırada yaşamında köklü bir değişiklik oldu. Théroigne, Liège'de aniden ortadan kayboldu. Korkuya kapılan kardeşi onu boş yere aradı. Issız odasında Théroigne'a dair hiçbir iz bulunamamıştı.

Pierre, Paris'e banker Perregaux'a yazdığı mektupta, kız kardeşinin kaybolmasının nedeninin, bir gönül işi olduğunu yazar. Fakat sonradan Théroigne'ın kaybolması başka türlü açıklandı. Küçük şehirde, Théroigne'ın Fransız kralına ve Avusturya prenseslerine duyduğu nefret, herkes tarafından biliniyordu. 1791 Nisanı'nda Avusturya orduları Liège'e girdi ve Théroigne soylu Fransız göçmeni Lavalet'in ihbarı üzerine tutuklandı; özel bir konvoyla Avusturya'daki Kufstein Kalesi'ne gönderildi. Esirlik ona çok azap veriyordu, Fransa'yı çok özlemişti; sorgularda özgürlüğüne kavuşmak için bilinçli olarak yalan söylüyordu. Kaleden arkadaşlarına ve kardeşine ara sıra da olsa mektup göndermeyi başarıyordu. Mektuplarında her şeyden çok kütüphanesini korumalarını rica ediyordu. Tutukluluğu döneminde Seneca ve Mably yazıları elinden zorla alındı.

Sorgu yargıcının raporunda Théroigne şöyle tanımlanıyordu: "Onun fanatizm düzeyindeki heyecanı, herkesçe bilinen demokrasi düşüncesinden kaynaklanmaktadır." Avusturyalılar, Fransız devrimcisini ömür boyu hapisle tehdit ederek "devleti değiştirme" amacını itiraf ettirmeye çabaladılar. Olup bitenlerin etkisiyle Théroigne çok ağır hastalandı. Onu kaleden, bir süre evde hapis tuttukları Viyana'ya götürmek zorunda kaldılar. Soruşturma kapanmıştı; fakat soylu göçmenin Théroigne'a yönelik ihbarlarının bir geçerliliği kalmamasına rağmen, sorgu yargıcı davayı bitirmiyordu. Bu arada Théroigne, bu olağandışı esire ilgi duyan Avusturya imparatoru Leopold'la görüşmeyi kabul etti. Görüşmeleri sırasında Théroigne soğukkanlılıkla ve kesin bir dille, özgürlük ve eşitlik için, dünyanın bütün monarşistleriyle savaşmaya hazırlandığını söyledi ve kendi devrimci fikirlerini açıkladı. Leopold, Théroigne'ı şövalyece bir jestle serbest bıraktı. Théroigne Avusturya'dan ayrılıp Brüksel'e geri döndü. 1791 yılında Fransa'da monarşist devlet, devrime katılanlar için açılan tüm davaları iptal eden bir yasayı yürürlüğe soktu. Théroigne bu aftan yararlanmak için acele etti. 1792 yılı başında sabırsızlıkla ve büyük bir istekle savaşa katıldı ve Paris'te yeniden boy gösterdi. Jakobenler Kulübü'nde alkışlarla karşılandı; konuşmacılar bu yiğit kadını selamlıyor, politik hizmetlerini sayıp döküyor ve erkeksi cesareti karşısında

saygıyla eğiliyorlardı. Avusturyalıların ve göçmenlerin onu tıkmak istedikleri kale duvarlarından kurtulan bu cefakâr kadını, Avrupa monarşistlerinin kurbanı olarak görüyorlardı. 1 Şubat'ta Théroigne, Jakobenler'e Kufstein'deki tutukluluğunun öyküsünü anlattı. Sürükleyici bir dille, dinleyicilere, Fransa'daki özgürlüğü korumanın tek yolunun Avrupalı despotlarla ve göçmen isyancılarla savaşmak olduğunu anlatıyordu. Théroigne, Avusturyalılar'dan intikam almak için yanıp tutuşarak, Hollanda'da, Almanya'da, imparatorluk sarayına varıncaya dek her yerde Fransız Devrimi'nin birçok yandaşı olduğunu ileri sürüyordu. Théroigne'ın savaş çağrıları, Brissot'nun çıkardığı "Fransız Yurtseveri" gazetesinde yankısını buldu.

Bu arada zekice konuşmalarının gücü, etkisini göstermeye başlamıştı. Günlerini Palais Royal'de, Tuileries'de(Tyüileri), gazetede, varoşlarda yaşayan kadınların arasında, klübün kürsüsünde geçiriyordu. Desmoulins, Danton ve diğerleri Théroigne'ın ihtiraslı ve esprili konuşmalarından hayranlıkla bahsediyorlardı. Théroigne de Méricourt, erkeklerle eşitliğin, devrimin sloganlarından biri olarak, lafta değil, her günkü politik yaşamda, bilimde, işte gerçekleşmesi gerektiğini alenen söylüyordu. Hazırlanmadan yapılmış konuşmaları ve söylevleri, dinleyicilerini karşı konulmaz bir inançla dolduruyordu. Büyük söylevini bitirdikten sonra Amazonlar taburunu kurmaya girişti. Théroigne, Saint Antoine varoşlarında yaşayan kadınlara bayrağı geri vererek "toplumun kardeşliği"nden söz etti:

"Kendimizi vatanımıza adamayı unutmamalıyız. Silahlanacağız: Doğa bile bu hakkı bize veriyor. Onlardan daha az yiğit, daha az cesur olmadığımızı göstereceğiz erkeklere; Avrupa'ya, Fransız kadınının kendi haklarının bilincinde olduğunu göstereceğiz; onlar anlamsız ve ahlaksız batıl inançlara aldırmayarak 18. Yüzyıl'ın eşitlik düşüncesinin üzerinde yükseliyorlar. Demek ki erdemli olmak suç.

Fransız Kadınları!

Haklarımızı ve sorumluluklarımızı öğrenmek için toplumsal bir düzen kurmamız gerekiyordu; halkı yönetirken aklın sağduyusuna başvurarak haklıyı haksızdan ayırt etmeliyiz. Fransız kadınları! Bir kez daha tekrar ediyorum; görevimiz büyüktür; yıllardır cahil ve köle

durumunda kalan kadının, zincirlerini kırmasının tam zamanıdır. Hatırlıyalım, annelerimiz zamanında, Galli ve gururlu Alman kadınları, halk toplantılarına katılıp, düşmanı püskürtürken, erkeğiyle birlikte dövüşürdü. Gönlü yüce kardeşlerim, hepiniz dinleyin beni; Taarruza geçmek için silahlanacağız. Fransız amazonlarının bir listesini hazırlıyoruz, vatanını seven herkes gönüllü yazılsın..."

Théroigne, Saint Antoine varoşlarında bir kadın kulübü kurdu. Kadınlar haftada üç kez akşamlarını burada geçiriyorlar; kitap okuyor, tartışıyor ve toplumsal işlerle meşgul oluyorlardı. Bu, çabucak erkeklerde memnuniyetsizlik doğurdu; çocuklar bakımsız kalmıştı, yemekler pişirilmiyor, elbiseler onarılmıyordu. Erkeklerin 'Toplantılarda sürten' kadınlara karşı hoşnutsuzluğu, onları büyük önlemler almaya yöneltti; öyle ki artık, Jakobenler Kulübünde, kadınlar kulübünün kapatılması tartışılıyordu. Küçük burjuvanın eşi ve anası olan kadın, zanaatçi ve emekçi olarak aile yaşamının temelini oluşturur. Kadın umumi yemekhanelerde tabak çanak toplayan bir garson değildir; kadınlar olmadan ev işleri kaçınılmaz olarak dururdu.

Jakobenler Kulübü'nde Théroigne'ın son derece güçlü feminist heveslerinin görüşülmesi, toplantının gerçek amacını ortaya çıkararak, tartışmaları kızıştırdı. Birçoklarının "erkek hakları"nı beyan etmesi gibi, "insan hakları" da boşu boşuna konuşuluyordu. Robespierre soğuk bir edayla, Théroigne'ın yaptığı işlere sempati duymadığını söylüyordu. Konuşmacılardan biri, kadınların platonik bir duyguyla Théroigne'la beraber olduklarını, fakat çoğunluğunun kesinlikle, aile ocağına dönmek için can attığını ileri sürdü. Kadın Kulübü oybirliğiyle kapatıldı. İki yıl önce Théroigne, Cordelierler Kulübü'nün tüm haklara sahip bölge üyesi olma teşebbüsünde bulunmuş, ama bu isteği olumlu karşılanmamıştı. Kulüp, üyelik talebini reddetmişti; çünkü Macon'daki kilise konseyi kadının bir ruha ve akla sahip olduğunu kabul etmesine karşın, yeteneklerini daha fazla geliştirmesini yasaklamıştı. Devrimin ikinci yılında kadınlar pek az şey elde etmişti belki ama halkın isyan ettiği anlarda, kadınların önemi ve Théroigne'ın rolü büyüyordu.

10 Ağustos'ta, kralın kesin olarak tahttan indirildiği gün, halk Tuileries'ye yürüdü. Her zamanki gibi Théroigne en öndeydi. İntikam çağrısı yapmaktan sesi kısılmıştı. Théroigne monarşistlerin zehirli kalemini büyük bir gayretle taşıyan genç kralcı yazar Suleau'nun hakkından gelmek için, bu acımasız ve kaçınılmaz savaşa doğrudan katıldı.

10 Ağustos sabahı koruyucu müfreze, Théroigne'la birlikte Feuillants terasında bulunuyordu. Buraya, üzerinde devrimci devriyelerin kıyafetiyle yakalanmış monarşistleri getirdiler. Tutuklananlar arasında Suleau da vardı. Théroigne, gerici Paris basınında onunla aralıksız alay eden Suleau'dan nefret ediyordu. Tutuklanan Suleau ve on arkadaşının halkın önünde hemen mahkûm edilmesini sağladı. Merhametsiz kalabalık onların hakkından geldi. Suleau, Théroigne'ın ayakları altında can verdi.

Eylül ayı geldi. Monarşistlere sempati duyduğundan kuşkulanılan hapishanedeki aristokratların katledilmesi, "Eylül katliamı" olarak adlandırıldı. Bunun ardından Jirondenlerle Dağlılar arasında iç savaş şiddetlendi. 1792 yılında Théroigne artık parti savaşına sürüklenmişti. Collot d'Herbois o yılın başında, Théroigne'ın Robespierre hakkındaki kötü sözleri yüzünden onunla alay etti. Théroigne'ı, Jirondenler'in tarafına geçmeye ne zorlamıştı? Monarşistler üzerindeki kesin zafer, gelecekte sosyal çalkantılar istemeyen orta burjuvazinin karşısında Jakoben mücadelesinin yeni bir sayfasını açarken, cengaver devrimci, feminist demagog Théroigne geriliyordu. Dostu Brissot'nun güzel konuşması ve zekâsıyla, onu etkilediği herkes tarafından bilinen bir gerçekti. Brissot ve Jirondenlerin dış politika konusundaki savaşa susamışlığı, onu, Robespierre ve Dağlılar'ın ihtiyatlı pasifizminden daha fazla çekiyordu. Jakobenlerin terörist diktatörlüğünün dış düşmanların gözü önünde yol açtığı iç savaşın yalnız ölüm getirdiğini düşünüyordu. Théroigne sınıf savaşları karşısında barışın propagandacısı oldu.

1793 ilkbaharında, Jirondenler'in idam edilmelerinden ve Ulusal Meclis'ten çıkarılmalarından kısa bir süre önce, Théroigne barış çağrıları yaparak Paris'in tüm seksiyonlarına başvurdu. "Yurttaş!

Nereye gittiğimizin farkında mıyız? Ustalıkla körüklenen ihtirasımız bizi baştan çıkarıyor. Hepimiz mahvoluşun kıyısındayız. Yurttaş dur! Kendini toparlamanın zamanı" sözleriyle başlayan ve tüm şehirlerde oraya buraya yapıştırılan afişleri 'Tüm 48 seksiyona' diye adlandırılmıştı. Théroigne başlayan iç savaşın gelecekteki halini resmediyordu: "Birkaç bölgede sokak çatışmaları başladı bile. Bunlar iç savaşın belirtileri; sükûnetle ve dikkatle, provokatörleri kimin çağırdığını, düşmanımızın kim olduğunu araştırmak zorundayız. Vatandaş dur ve düşün, yoksa mahvolacağız... Toplumun iyiliği için tutkularımızdan ve nefretimizden arınıp birleşmemiz gereken an geldi." Théroigne, eski düzeni diriltmeye can atan göçmenlerle birlik olan düşman ordularının zafer kazanacağını göstermeye çalışıyor, partiden ayrılmadan devrimin karşısına geçenleri mahvetmekle tehdit ediyor ve iç barışın sağlanması için kadınların müdahalesini öneriyordu. "Anavatanı tehdit eden tehlikeleri anımsayan yurttaşları barıştırmak ve birleştirmek için ciddi ve namuslu" her bölgeden 6 yurttaş seçmek gerekiyordu. Bu yurttaşlar 'Dostluk ve kardeşlik' yazılı eşarplar taşıyacaklar ve toplantılarda düzeni koruyacaklardı.

Théroigne'ın önerisi hayat bulamadı. Öğütler faydasızdı. Jirondenler'in ve Dağlılar'ın savaşı kanlı sonuçlandı. Théroigne'ın çağrısı elbette Jirondenlereydi. Alt tabakanın hareketiyle doğrudan ve yakın ilişkisini kaybetmişti. Bu onun yıkımına neden oldu. Jironden liderlerin Ulusal Meclis'ten kovulduğu gün olan 31 Mayıs 1793'ten hemen önce, Théroigne, Tuileries'de bulunuyordu. Hırçın yoksullar ordusunun varoşlu kadınları, aç işsizler haykırıyordu: 'Kahrolsun Brisocular!' 'Brissot'ya Ölüm!' diye, Jirondenlere tehditler savurarak saldırıyorlardı. Sarsılmış Théroigne, ayaklanmayı taş sarayın eşiğinden izliyordu. Uzaktan sırtı hafifçe kamburlaşmış Brissot göründü. Çılgın kalabalığa bakarak kararsız ve çekingen adımlarla yürüyordu. Théroigne ona doğru koşmaya başladı. Brissot'yu olası bir saldırıdan kendisinin koruyabileceğini umuyordu; ama yanıldı. Jakoben kadınlar menfur 'Brisocular'ın karargâha geçmesine izin vermediler. Théroigne, kalabalığın ihanetin ve dönekliğin simgesi olarak gördüğü Brissot'yu izlerken, kalabalık kuduruyordu. 10 kadar

kadın Théroigne'ı ellerinden yakaladı. Yalvarışlarına kulak asmaksızın elbiselerini parçalayarak, acımasızca kırbaçladılar.

Ertesi gün Paris gazeteleri 'Bölge muhabiri' mahreciyle şunları yazdı:

"Dün Feuillants terasında devrim kahramanlarından biri, üzücü bir saldırıya uğradı. Théroigne, Rolandcılardan yana tavır aldığı için, maalesef, Brissot'nun partisinin büyümesini istemeyen Robespierre ve Marat taraftarlarının hücumuna uğradı. Onu yakalayıp kırbaçladılar. Nöbetçiler, kurbanı, başına üşüşmüş şirret karıların elinden zor kurtardı."

Sağduyulu Théroigne de Méricourt, varoşlardaki halkı kim bilir kaç kez çılgınca, arkasında silahı, elinde kılıcıyla sürüklediği Tuileries Sarayının taş sütunlarında, gururu onarılamaz biçimde kırılmıştı. Bu olaydan sonra politik faaliyetleri sona erdi. Ruhsal bir hastalık geçirdikten sonra bir daha kendini toparlayamadı ve bir sene sonra tümüyle aklını yitirdi.

CHARLOTTE CORDAY

Jironden liderler 1793 yazında Ulusal Meclis'ten sürüldüğünde Jironden vekiller Pétion, Barbaroux ve Buzot, Dağlılar'ın takibinden kaçarak, Fransa'nın diğer taşra kentlerinden tek farkı elma bahçeleri ve bolluk olan Normandiya kenti Caen'a geldiler. Alçak pencereleri, kirli avlularıyla gri, asık yüzlü eski evlerin güzelleştirdiği, dar sokaklarında otların yeşerdiği kentin sessizliğini inek çıngırakları, dört tekerlekli arabaların gürültüsü, çocuk ağlaması bozmazdı.

Bu sokaklardan birinde bulunan levazım dairesinde, Ulusal Meclis'e karşı savaşa hazırlanan kaçak Parisliler vardı. Burada canlı, endişeli, pek de hayra alamet olmayan bir faaliyet yürütülüyordu. Caen halkına Dağlılar'ın despotluğu ve terörü hakkındaki korkunç dedikoduların gerçek olduğu bir öç alma duygusuyla ve seve seve anlatılıyordu. Dedikoducu kadınlar birbirlerinin kulaklarına eğilerek korkunç olayları tekrar tekrar anlatıyordu.

"Sanırım" diyordu biri diğerine, "artık yüz bin hatta daha fazla insan giyotine gönderilmek için tüm departmanlardan çıkarıldı. Bizim şehrimiz de unutulmadı."

"Kutsal Bakire! Doğru mu tüm bunlar. İnsanların kanını içen lanet Marat'yı kim durduracak?"

Düşmanlar, ahmaklar, hoşnutsuzlar korkunç iftiraları kentte bir kolera salgını gibi yayıyorlardı.

Kutsal Joan Sokağının, sessiz, yeşil, eski evlerinden birinde Bayan Bretteville otururdu. Şehirdeki dedikoduların onun adresini göstermesi haklı olarak, ender karşılaşılan olaylardandı. Yaşlı asilzade cömert ve iyi yürekli biri olarak tanınmıyordu. Bu kibirli kadının yaşamı öfke ve yalnızlıkla dolu geçmişti. Çok çaresiz kalmamışsa kimse onun dairesine çıkmazdı.

Charlotte Corday (Şarlot Korde) D'Armont'un seçme şansı yoktu. Caen'e geldiğinde, teyzesi Bayan Brettevile bu kentte kalmasını rica

etmişti. Yaşlı kadın yeğenini hoşnutsuzluğunu gizlemeden pencereleri dairenin arkasına bakan bakımsız, sıkıcı odaya götürdü. Genç kız, valizini yerleştirirken kederli ve acılarla dolu yaşamını düşündü. Caen, ona güzel geçen ilk gençlik yıllarını hatırlatıyordu. Charlotte bu kentin yakınlarındaki bir manastırda öğrenim görmüştü.

Charlotte'un babası, küçük bir malikâne sahibi, tasasız, fakir bir soyluydu. Güzel bir kadın olarak anımsadığı annesi öldüğünde Charlotte henüz küçük bir kızdı. Eski yakınları soylu bir aileden doğan bayan Corday D'Armont'un Fransa'daki aristokratların manastırlarından birine girmesi için yardımcı oldular. Soylu ailelerin kızları manastır kapılarının ardında gerektiği gibi yetiştiriliyorlardı.

Burada sırayla sosyete ve saray adabı, müzik, edebiyat, resim ve tarih öğrenmeye çalışan cilveli hanımlar gönül eğlendirir; nazik rahibeler de bu hanımların manastırı ziyaret eden unvan sahibi beylerle flört etmelerine seve seve izin verirlerdi. Ama Charlotte bu parlak topluluktan kaçtı; çocukluğundan beri çektiği yoksulluk onu bu çevrenin dışına itmişti. O doğduğu yere aitti. Akrabası büyük drama yazarı Corneille'le gururlanan bu kız, onuru yüzünden hep sıkıntı çekti. Zengin izdivaçların ve müthiş ihtişamın beklediği arkadaşlarıyla arasındaki eşitsizlik onlarla birlikte yaşamasını zorlaştırıyordu. Charlotte aşağılanmak istemediğinden, yalnızlığı arıyor, tozlu kütüphane raflarını karıştırıyordu. Önemsiz edebiyat öğrenimini tamamlarken çok kitap okumuş, klasik eserlerin etkisinde kalmıştı. Kendisine Antikçağ kahramanlarını örnek almıştı.

İçin için, şan şeref düşkünlüğünün acısını çekiyor, ama sıradan bir kader için değil, kahramanlık ve yüksek şeref için seçildiğini düşünüyordu. Genç kız bu ruh haliyle manastırı terk edip, onurlu ve mağrur, ailesinin yanına, babasına döndü.

Bu sıralarda tuhaf yankılar yaparak köylere kadar gelen devrim, genç aristokratları silkinmeye zorladı. Charlotte sevgili kahramanlarının canlanmasını bekliyordu, ama şu hırpani Sans-Culotte'lar eski Roma Patrisilerine hiç benzemiyordu. Pislikten iğrenip ürken Charlotte'a bu yeni kahramanlar pislikten ve gübreden yapılmış gibi görünüyordu. Kutsal geleneklere, batıl inançlara, armalara, unvanlara el uzatan bu "iğrenç ayaktakımı"ndan uzak durdu Charlotte.

Savaş ve kan ortamında yaşarken devrim ona iğrenç görünüyordu. Alışkanlıklar ve saygı paramparça olmuştu. Bu gücün kaynağını anlamayan Charlotte çareyi 'Korkunç Dağlılar'a duyduğu nefrete bağlanmakta buldu.

Sevgili arkadaşları yurtdışına kaçmak zorunda kalınca manastır da kapandı. Evde de işler yolunda gitmiyordu. Çok geçmeden babasıyla kavga edip ailesini terk etti ve kendini Caen'da Bayan Bretteville'in kedili dairesinde buldu.

'Vahşi Jakobenler'in önüne atılan zavallı Parislilerle ilgili dedikoduları genç Corday hırslanarak dinliyordu. Çok popüler bir insan olan Marat, hem çılgınca sevilen hem de aynı ölçüde nefret edilen biriydi. Charlotte, düşmanlarının onun hakkında uydurduğu her şeye inanıyordu. Marat'yla kahramanca düello yapma düşüncesi kafasında bir belirip bir kayboluyordu.

Kralcı Charlotte Corday, Caen'da, dümeni sola kıran Robespierre ve Dağlılar tarafından kovulan, hemen hemen aynı fikirde olduğu asi Jironden vekillerle karşılaştı.

Ancak ne Pétion ne de Barbaroux bu sağlıklı ve dirençli taşralının saplantılı şöhret tutkusunu ve fanatizmini fark etmişti. Charlotte kendi düşüncelerini ele vermeden Dağlılar hakkında ortaya atılan iftiraları dinliyor, konuşmaların bir tek kelimesini bile kaçırmıyordu. Taşralı küçük malikâne sahibi soylularla birlikte, sınırlandırılmış monarşinin cafcaflı anayasasına razı olmuştu. Gazetede, kralcıların bayıldığı 'Kralın dostu' sayfasını düzenli izlemesi de bir rastlantı değildi. Saf yürekli liberalizmin yüksek idealleri karşısında demokratik diktatörlüğün cinayet işlemesi, gerçek özgürlük gibi gelmiyordu Charlotte'a.

Jirondenler'in içten konuşmaları onun duygularını pekiştiriyor, "istilacı" egemenlere ve "despotlar"a karşı nefretini körüklüyordu. 7 Nisan 1793'te Jironden gönüllüler başarısız bir geçit töreni düzenlediler. Meraklı bir kalabalığın önünde resmî geçide sadece otuza yakın kişi katılmıştı. O zaman Charlotte böyle bir mücadele tarzının başarısından şüphe etmeye başladı. Hayal kırıklığı yüzünü çirkinleş-

tirmişti. Yanında duran Pétion Charlotte'a dönüp yarı şaka yarı ciddi sorular soruyordu. O anda Charlotte, Jeanne d'Arc gibi, onu seven ya da onun için gözyaşı döken birilerinin olabileceğini söyleyen kaderinin sesini duydu. Heyecanlı seyircilere göz gezdirdi. Bir türlü, kendisini küçük, zayıf kadınlar gibi büsbütün renksiz, alelade biri gibi görmelerine alışamamıştı. Charlotte'un, gönüllülerin acınacak derecede başarısız gösterisinden sonra Jirondenler'in korkaklığına kanaat getirip kendi rolünün kesin olarak belirlendiğine inandığını ve terörist bir eylemde bulunmaya karar verdiğini tahmin etmek hiç de zor değil. Charlotte, Marat'yı öldürdüğü takdirde devrimin ve "ayaktakımı"nın sonunun geleceğini safça umuyordu. Caen'de konaklayan ve Bayan Bretteville'in evinde sık sık görüştüğü, savaş pozisyonu almış monarşist öğretmenlerin ve subayların gözleriyle, bakıyordu büyük tarihi çatışmaya. Sınıf çatışmalarının güçlü darbeleri onu bu ukala, hayalperest kibirli insanlarla birleştirmişti. Ama aslında onu kendi gelenekleri, ilgileri, düşünceleri bağlıyordu. Marat'ya karşı körü körüne bir öfke, Dağlılar'a karşı kinle doldurulmuştu. Sınıfının karşı konulmaz etkisine boyun eğerek korkunç planını gerçekleştirmeye girişti.

Levazım dairesinde çalışan yakışıklı Barbaroux'nun kadınlar üzerinde büyük bir etkisi vardı. Ziyaretine gelen kadınları çevresine topluyor onlarla alaylı bir üslupla konuşuyordu. Her zamanki gibi özenli giyinmiş Charlotte, levazım dairesinin kabul odasında Barbaroux'yu bekliyordu. Yoksul düşmüş bir kız arkadaşına yardım talebinde bulunabilmek için Paris'e, Ulusal Meclis üyelerine gönderilmek üzere bir tavsiye mektubu vermesi için ona başvurmuştu. Barbaroux, tavsiye mektubunu vereceğine söz verdi. Charlotte genç kızların dört döndüğü tıklım tıklım dolu bir kuruma geldi. Pétion Charlotte'u uzaktan fark etti, yanına gelip arsız bir ifadeyle şöyle dedi:

"İşte cumhuriyetçileri ziyaret eden güzel aristokratımızla yeniden beraberiz."

Kızgınlıktan yüzü kızaran Charlotte şöyle yanıt verdi:

"Bay Pétion, hiçbir şey bilmeden hüküm veriyorsunuz, ama benim kim olduğumu çok yakında duyacaksınız." Charlotte, daha

fazla tereddüt göstermedi, tüm dünya onu tanımak zorundaydı. Azametle, kurbanına gitmesi acil bir ihtiyaç haline gelmişti.

Gidişine bir bahane bulduktan sonra ona engel olmaya cesaret edemeyen Bayan Bretteville'le soğukça vedalaştı. Tiyatro notlarıyla resim defterlerini komşu çocuklara dağıttı. Küçük valizini alıp, Paris'e giden, kirli, soluk renkli arabaya bindi. Temmuz güneşinden kavrulmuş tozlu yollarda yavaş yavaş, sarsılarak ilerleyen arabayı cılız atlar sürüklüyordu. Terlemiş yolculardan bir kısmı uyuklarken, diğerleri yüksek sesle yollarda başlarına gelen saldırıları anlatıyorlardı. Sohbet inandırıcılığını yitirirken girilen orman yolunda duyulan hışırtılar ve düşen bir dal kadınların çığlık atmasına, çocukların ağlamasına, erkeklerin şaşkın bakışlarına yol açtı. Tehlike atlatıldıktan sonra sohbet yeniden canlandı ve tanışma faslı başladı. İki-üç genç Charlotte'un dikkatini çekmişti. İçlerinden biri ertesi gün, gezinin sonunda ona evlenme teklif etti.

Bu gezinin ayrıntılarını Charlotte daha sonra bir mektubunda ironik bir dille anlattı. 11 Temmuz Perşembe günü Paris'e geldiğinde, kendisine tavsiye edilen Vye-Augustine Sokağındaki 'Tanrının Hikmeti' oteline giden Charlotte'u hizmetçi, kalacağı 7 numaralı odaya götürdü.

* * *

12 Temmuz çok sıcak bunaltıcı bir gündü. Küçük dar yemekhanedeki kadınların tartışması insanın uykusunu getiriyordu. Son zamanlarda herkes Marat'nın hastalığının nasıl tedavi edileceğini konuşuyordu.

Jean Paul Marat'nın kara gözlü, endamlı, sevimli eşi Simone Evrard, kocasının banyo bölümünün alçak kapısından gittikçe artan tehditkâr sesini duyar duymaz, bağırıp çağıran kadınlara susmalarını emretti. Yüksek sesle konuşmaya devam eden iki kadın havanda, Marat'ın pek de itibar etmediği bir ilacı dövüyordu. İlacın Marat'ya hiçbir yararı olmuyordu. Bekçinin karısı Marie-Barbe Aubain sayfaları ekşimsi bir koku yayan 'Halkın Dostu' gazetelerini toplarken her şeye homurdanırdı. Hastalıklı solgun bir kadındı ama gözleri keskin-

di; oynak yüzünün yarısını öldüren cam gözü seyrek kirpiklerinin altından fırlamıştı. Marie-Barbe hiç durmadan homurdanırdı. Her kadın gibi, hayatının büyük bölümünü doğal olarak avluda geçirirdi; ukala bir boşboğaz olduğu fark ediliyordu.

Sevimli Jeannette Marechal da, Simone Evrard, Marat'nın hizmetçileri ve Marie-Barbe gibi, onlarla arkadaşça konuşan 'Halkın Dostu'na korkuyla, tapınmayla ve hayretle bakıyordu. Son zamanlarda kazandığı zaferler, Marat'yı yalnız Jeannette'in gözünde değil, tüm mahallenin gözünde önemli biri kılmıştı.

Çok dikkat edilmesine, üzerinde kaygıyla titrenmesine rağmen Marat, tedavisi imkânsız bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalık, bu heyecanlı taşralı lideri, hiçbir iş yapamayan bir malüle dönüştürdü. Odasından dışarı çıkıp, Ulusal Meclis'e bile gidemiyordu. Marat ateşli hummadan ölüyordu. Son yazılarını atmıştı.

İlacı hazırlayan Simone yumuşak, pofuduk terlikleriyle 'Halkın Dostu'nun, kilerden dönüştürülmüş, içinde bir banyo bulunan odasına girdi. Hasta çocuğuna yardıma gelen bir anne gibi üzüntülü ve telaşlı görünüyordu. Simone, çok iyi bir insandı. Marat'nın özel yaşamı onun sayesinde düzene girmişti.

1790 yılında Simone Evrard, bir miktar servetini 'Halkın Dostu' gazetesinin basımı için Marat'ya verdi. Sıkı bir Jakoben olan Simone, 'Halkın Dostu'nun yardımıyla Marat'nın propagandasını yürütürken, hiçbir zorluğun önünde eğilmiyordu. Marat'nın gazetesinde redaktör olarak çalışırken para kazanmak için kirli işlere de bulaştı. Jean Paul Marat, 26 yaşındaki Simone ile evlendiğinde 46'sını doldurmuştu. Simone evlilik işlemlerini yaptırmadı. Sonraları bu önyargının ayaklar altına alınması, Marat'nın 'metres'ine büyük acılara mal olacaktı. Marat sanki dedikoduları önceden sezerek, üstlendiği yükümlülüğü yazmıştı:

"Güzel, nitelikli Bayan Simone Evrard benim kalbimi çaldı ve aşkımı kabul etti. Bazı ilişkiler kurmak zorunda olduğum Londra gezisinden döndüğüm zaman kendisiyle evlenmek üzere ona sadakatimi bırakıyorum. Bağlılığımın garantisi olarak sevgim ona yeterli gelmiyorsa bu söze ihanet beni tüm rezilliğiyle örtsün.

Jean Paul Marat 'Halkın Dostu.'

Paris 1 Ocak 1792

Fakat Simone, kendisinin ve Marat'ın duygularının sağlamlığına inanarak 'yasal evliliği' daima reddetmişti.

Simone, endişesini gizleyerek Marat'nın yanına geldi. Kararsız, kül renkli bir ışık, çevreyi aydınlatarak küçük odanın sonuna düşüyordu. Duvar haritası üzerindeki yeni çizilmiş zikzaklar, Fransız parlamento temsilcilerini ayırıyordu. Marat'nın oturduğu banyonun üzeri döşenmişti. Beyaz çarşaf, vücudunu kemiren yaranın ve zayıflığının üzerini örtmüştü. Banyo, parlatılmış dev bir siyah ayakkabıyı andırıyordu. Sıcak, boğucu bir havası vardı; hastayı rahatlatan kükürtlü sıcak su hızla buharlaşıyordu. Buhar, terlemiş vücutla kaynaşırken, lekeli, nemli duvarlara yapışıyor ve odayı dolduruyordu. Marat, salyaya bulanmış ağzıyla ağır havayı yutuyor, banyodaki tahtanın üzerine koyduğu kâğıtlara yazıyordu. Simone yavaşça eşinin ıslak, şişmiş, solgun yüzüne döndü. Yeşil minesinden ayrılmış siyah gözbebekleri acı doluydu; kafası serinlesin diye konulan beyaz havlunun altından siyah saçları fırlamıştı. Simone, kocasının yanındaki sandalyeye oturdu. Marat her zamanki gibi ondan gazetenin redaksiyonunu yapmasını rica etti. Cephedeki durumu, pahalılığı heyecanlı bir ses tonuyla sordu. Müthiş bir kinle Jirondenler'e ve karşıdevrimcilere küfretti. Marat'nın hastalığı özellikle karşıdevrimciler ona karşı yeni ve tehlikeli bir manevraya giriştiğinde ağırlaşırdı. Ama onlar şimdi solcu numarasına yatmışlardı. Fakat Marat her şeyin farkındaydı. 'Kudurmuşlar'ın (Aşırı solcular) liderleri Jacques Roux, Varlet, Leclerc, Claire Lacombe, (Kler Lakomb) onun gözünde kralın ve kilisenin tehlikeli casuslarıydı. Sabırsız kitlelerle oynadıkları için onları suçluyordu; 'Halkın Dostlarını' devirmek istiyorlardı. Gerçekten de 'Kudurmuşlar', 'kutsal' özel mülkiyet hakkını savunan vurguncuların, bankerlerin, girişimcilerin, zengin tüccarların ekonomik egemenliklerini sağlamlaştırmalarına ve korumalarına karşı müthiş sıkıntı çeken Parisli yoksullarla protesto gösterileri yapıyorlardı. Jacques Roux, uzun zamandır Gravillier işçi seksiyonunu yönetiyordu; Leclerc'in kızkardeşi Claire Lacombe ise, burjuvazinin bitmez tüken-

mez soruşturmalarına maruz kalan devrimci cumhuriyetçilerin kurduğu kadın derneğinin başındaydı. Fakat, 'Kudurmuşlar'ın özel mülkiyet prensibine karşı çıkışı devrime kastetmek olarak yorumlanıyordu. Jakobenler, 'Kudurmuşlar'ın, dükkân sahiplerini, köylüleri, küçük zanaatkârları devrime karşı kışkırtmayı başaracaklarından korkuyordu. Robespierre 'Kudurmuşlar'a savaş ilan etmişti. Marat da becerikli, ince taktikle silahlarını bu isyancılara yöneltti; şimdi de gerçek devrimcileri yeni düzeni kurmaya çağırıyordu.

* * *

Charlotte, yorucu bir yolculuktan sonra vardığı otelinde bütün gün dinlendikten sonra dedikoduların fokur fokur kaynadığı kente çıktı. Otelin sahibi Bayan Grollier genç kızı meraklı bakışlarla geçirdi. Artık 25 yaşını dolduran Charlotte pek uzun boylu olmayan, tıknaz bir kadındı. Temiz, sade giysileri içinde kendinden emin yavaşça yürüyüşü, başını mağrurca arkaya atışı ona ateşli bir görünüm veriyordu. Tembel, Caen şehrine göre burasını oldukça canlı bulmuştu. O zamanlar Paris'in 700 bin nüfusu vardı.

Hiçbir sokakta vahşet ya da kan izi yoktu. İnsanlar korkmuş veya bitap görünmüyordu. Fransa'nın üstüne henüz terörün karanlık gölgesi düşmemişti. Ama Charlotte kuşkulu ve düşmanca davranışlarını sürdürüyordu. Çevresindeki huzurlu yüzler sanki ona, kurtulmak için yalvarıyorlarmış gibi geliyordu. Ancak hiç kimseden Jirondenler hakkında tek bir merhamet sözü duymamıştı. Protestoların başlaması şöyle kalsın halk onları unutmuş görünüyordu.

Vergniaud ve Brissot hapishanedeyken, diğerleri kaçmış veya saklanmıştı. Yalnızca görünüşte rejime bağlı olanlar, Ulusal Meclis sıralarında oturmaya devam ediyordu. Charlotte, kurtulanlardan biri olan Laurez du Perret'nin bir toplantıya katılabileceği umuduyla Ulusal Meclis'e gitti. Marat'nın sağlığı hakkında hiçbir şey bilmediğinden onu Ulusal Meclis'te öldürmeyi planlıyordu.

Laurez du Perret, saf görünümlü bu taşralı kızı büyük bir dikkatle dinledi. Charlotte'un getirdiği Barbaroux'nun mektubundan İsviçre'de bulunan kız kardeşinin acı çektiği yalanını okuduktan

sonra, ona yardım sözü verdi. Genç kadın ondan laf arasında Marat'nın, odasından çıkmadığını öğrendi. Böylece Charlotte'un, 'Halkın Dostu'nu Ulusal Meclis'te öldürme planı suya düşmüş oluyordu. Kibar temsilciyle vedalaşırken Charlotte, planından, yani devrimcilerin Ulusal Meclis'e saldırmasının yolunu açmak için Marat'nın ortadan kaldırılması tasarısından söz etmedi. Ama Laurez du Perret'nin sebebini anlamadığı, heyecanlı haykırışını tutamadı: "Yarın akşama kadar kaçın. Tavsiyeme uyun. Ulusal Meclis'te güçsüzsünüz, kaçın ve Caen'daki arkadaşlarla birleşin."

Cumartesi günü Charlotte otelinden çıkarak Palais Royal'e yöneldi. Sabah saat altıda uzaktaki Caen kenti uyanmış olurdu ama Paris henüz huzur içinde uyuyordu. Dükkânlar kapalıydı. Charlotte bir köprü kemerinin altındaki taş sıraya oturarak kentin uyanmasını bekledi. Saatler ilerleyince bıçak satan bir dükkâna uğradı. Kağıttan kılıfı olan siyah saplı bir mutfak bıçağı satın aldı. Bıçağı, buluzunun altına saklayıp, arabacıya kendisini Marat'ya götürmesini emretti. Arabacı, Cordelier Sokağına doğru hareket etti. Marat'nın evi, sefil ve iç karartıcı, daracık bir sokakta, bir kemerin altındaydı. Charlotte soğukkanlılığını koruyarak birinci kata çıktı ve zile bastı. Mutfaktan yükselen hoş koku dışarıya kadar geliyordu.

Kapıyı açan Simone Evrard Charlotte'u kuşkulu bakışlarla dikkatle süzdü. Ziyaretçi ısrarla Marat'yı görmek istiyordu. Ama tüm çabasına rağmen Simone ikna olmuyordu. Önceden, ustalıkla hazırlanan bir mektubu Simone'ye uzatarak Marat'ya iletilmesini istedi. Mektupta, "Ben Caen'den geldim. Siz halkı sevgiyle yönetirken, orada hazırlanan komplolar hakkında size bilgi vermek isteyenleri bulunuz. Yanıtınızı bekliyorum." Charlotte Marat'ya sokulmak isterken rolünü büyük bir soğukkanlılıkla ve çok iyi oynamıştı. Yalan ve sinsilik onun doğallığını bozmuyordu, kuşku uyandırmayan bir serbestlikle hareket ediyordu.

Charlotte, öldürme işini akşama erteleyip oteline döndü. Küçük sıkıcı odasına kapanıp vasiyetnamesini yazdı. Şöyle bir başlık attı: "Soyuma Çağrı" Bu mektupta, Charlotte Corday, kendi zavallı politik felsefesini dile getiriyor, çatırdıyan dönemi tumturaklı bir dille

anlatıyordu. Daha sonra, Jironden ve kralcı basın bu açıklamaları her hafta basacaktı.

"Daha ne kadar sürecek sizin bu kaosunuz ve çekişmeleriniz? Asilerin ve canilerin tüm çıkarcılıkları ve şan şöhret düşkünlüğü artık yetti. Ne lüzumu var, zavallı kurbanlara, ne lüzumu var, çökmüş Fransa'nın enkazları altında despotların törelerine izin vermeye, kendimizi öldürmeye ve mahvetmeye.

Partililerin dalaveresi her yerde bozuldu: Dağlılar cinayet ve zorbalık sayesinde zafer kazanıyor. Birkaç canavar kanınızı sonuna kadar içti. Bizi uçuruma götürecek binlerce yol var.

Özgürlüğümüzü kazanmak yerine büyük bir enerjiyle, mahvolmak için çalışıyoruz. Fransızlar acele edin, yoksa hatıralarınızdan başka hiçbir şeyiniz kalmayacak.

Kızgın temsilciler artık, Paris'e saldırıyor. İhtilaf ateşi, bu geniş devletin hemen hemen yarısını alevlerle sardı. Bu ateşi henüz söndürme imkanı var ama acele etmek gerekiyor. Artık şimdi kötülerin en günahkârının, Marat'nın ismi bize cinayetleri çağrıştırıyor. İntikam bıçağıyla kurban edilen Marat, Dağlılar'ın titremesine sebep olacak. Bu kanlı tahtta gururla oturan Danton, Robespierre ve diğer eşkıyaların yüzü sararmak zorunda. İşte, gök gürültüsünün ve yıldırımın üzerinde oturuyorlar; aldatılmış halkın, kendi mutluluğunu enkaz altından inşa etme düşüncesi herkesi ürkütüyor. Düşüş daha çabuk olsun diye Tanrının gazabı, vuruşunu insanlık için erteliyor.

Fransızlar, düşmanlarınızı tanıyorsunuz. İleri Marş! Dostlarımızın ve kardeşlerimizin yaşaması için Dağlılar mahvolmalı. Cumhuriyetçi hükümetin bize gökyüzünü verip vermeyeceğini bilmiyorum; ancak Dağlılar daha fazla intikam almak isteyebilir.

Evet Fransa, senin huzurun, yasaların yerine getirilmesine bağlı; tüm dünyanın mahkûm ettiği Marat'yı öldürmekle ben yasaları hiç de ihlal etmedim.

Beni hangi mahkeme mahkûm edecek! Eğer ben suçluysam, o zaman Herkül de suçlu. O canavarı öldürdüğünde iğrenmemişler miydi? İnsanlığın dostları, sizin kanınızla beslenen bu vahşi hayvan-

lara üzülecek misiniz? Size, hüzünlü aristokratlara, devrim acımadı, siz de onlara acımayacaksınız. Onlarla ortak hiçbir şeyiniz yok.

Ah Vatanım! Kalbimi kemiriyor mutsuzluğun. Hayatımdan başka sana hiçbir şey veremiyorum ve özgürce kullanabildiğim gökyüzüne teşekkür ediyorum. Son nefesimin yurttaşlarıma yararı oldu. Sarsılmış Dağlılar kendi ölümlerini benim kanımda okudular diye, onların son kurbanı oldum diye, insanlığa hizmet ettiğimi intikamcı dünyaya açıkladılar diye, eğer başımı Paris'te uçuracaklarsa, bu dostlarıma kanunun bir uyarısı olsun diyedir. Bununla birlikte cesedime başka gözlerle bakacak olmaları, zerre kadar umrumda değil.

Akrabalarım ve dostlarım endişelenmesinler, planlarımı kimse bilmiyordu. Eğer benim bu girişimim başarıya ulaşmazsa, Fransızlar, ben size yolu gösterdim. Siz düşmanlarınızı tanıyorsunuz. Düşmanı yenmek için ayağa kalkın. İleri!"

Charlotte mektubu bitirdikten sonra yeniden giyindi. Bıçağı, o zamanlar moda olan üç köşeli eşarbının altına, göğsüne sakladı ve Marat'nın onu yine kabul etmeme ihtimaline karşı bir not daha yazdı:

"Bu sabah size yazmıştım. Eğer mektubumu aldıysanız, sizden yalnızca dikkatinizi bana vermenizi rica ediyorum. Sizi korumak hakkına sahip olduğum için çok çaresizim. Bu davaya ilgi göstererek beni reddetmeyeceğinize inanıyorum."

Akşam, kupa arabası onu tekrar Cordelier Sokağındaki 20 numaralı eve götürdü. Jeannette Marechal kesik kesik çalan zili duyup elinde yağlı kaşıkla kapıyı açmaya koştu. Kapıda uzun, siyah şapkalı, kestane rengi zarif elbisesi içinde genç bir kız duruyordu. Jeannette, hastanın lüzumsuz ziyaretçilerle ilgili emrini hatırlayarak, telaşlanmadan Charlotte'un yolunu kesti. Marie-Barbe Aubain de gelmiş ve görüşmenin mümkün olmadığını söylüyordu. Fakat Charlotte görüşmek için diretiyordu. Gürültüyü ve tartışmayı duyan Simone Evrard kapıya geldi. Ziyaretçiyi tanımıştı. Ona, Marat'nın yanıtını yemek odasında beklemesini söyledi. Odada kadınlar dışında 'Halkın Dostu'nun matbaası için kağıt getiren Marat'ın gazetesinin simsarı Laurentbas da bulunuyordu.

Çok geçmeden olumlu yanıtı getiren Simone Charlotte'u Marat'nın yanına götürdü. Kapıyı kapattıktan sonra antreye çıktı, fakat bir şey hatırlayıp, elinde hasta için su dolu sürahiyle tekrar banyoya döndü. Çıkarken kocasına birkaç önemsiz soru sordu ve penceredeki et tabağını aldı. Marat Charlotte'la başbaşa kalmıştı. Charlotte şüphe uyandırmadan banyonun yanındaki sağlam bir sandalyeye oturdu. Nefes alıp veren kurbanını dikkatle izliyordu. Marat'yı hastalık ve zayıflığın öldürmesi daha kolaydı. Riyakâr gözyaşları eşliğinde titreyen bir sesle Ulusal Meclis üyesi 18 Jironden'in Calvados'daki karşıdevrimci çalışmalarını anlattı. Yalanlarıyla Marat'nın ilgisini çekerek, Paris'i 'anarşistler'den kurtarmak için başkente gelen müfrezeler hakkında ayrıntılı bilgiler verdi. Marat'nın öfkesini başarılı bir şekilde körükleyen ziyaretçi işi hızla büyüttü. Marat defterine not almak için kalemine uzandı ve "Bana komplocuların adlarını söyleyiniz" dedi. Charlotte, onun kızgınlığının artmasından memnunluk duyarak ünlü isimleri söylemeksizin saymaya başladı. Charlotte, heyecanla öfkelenerek karşı devrimcilere lanet okuyordu. Marat onu yatıştırma ihtiyacı hissederek, "Hepsinin başını giyotinle kesecekler." dedi. O anda Corday, artık gereksiz hileleri bir yana bırakarak fırladı, bıçağı ustalıkla eline aldı ve Marat'nın açık göğsüne sapladı. Kan boğazına yükselirken Marat haykırdı: "Dostum, bana ha!.." Gözleri soldu ve kapandı. Banyonun suyu kırmızılaşmaya başlamıştı. Katil, hemen hemen içgüdüyle, kurbana bakmadan kapıya fırladı. Kocasının hırıltılı haykırışına koşan Simone, Marie-Barbe Aubain ve Jeannette Marechal kızın yolunu kesti. Olan biteni hemen anlamışlardı, Charlotte'un yanından içleri acıyla dolu bir umutla koştular. Marat kan kaybederek ölmüştü. Üç kadın, onu kurtarmak için boşu boşuna uğraşıyordu. Charlotte, soğukkanlılığını bir an kaybederek koşmaya başladı ve antreye daldı. O anda Laurentbas onu yakalayıp odaya itti. Charlotte dengesini kaybederek yere düştü. İnsanlar belli belirsiz bir sezgiyle, oynanan trajediyi hissetmiş merdivenlere akın ediyordu.

Paris'te Marat'dan daha ünlü, daha tehlikeli ve daha sevilen bir insan yoktu. Marat keskin gözleriyle, devrimci dayanıklılığın ve mücadelenin simgesi olmuştu. Mahalle sakinleri küçük büyük dertlerini liderlerine anlatmaya gelirdi.

Paris'in yoksul Dağlılar'ının kolu kanadı kırılmıştı. Dostlarının zafer alayıyla uğurlayıp çelenkle taçlandırdığı Marat'ya halk ağlıyordu.

Marat öldürüldükten bir saat sonra evinde binlerce kişi toplanmıştı. O anda, Marat'nın göğsündeki kalın bir kıla erişen son kan damlası süzülüyordu. Kalbin durmasıyla beraber kanama da aniden durdu. Marie-Barbe Aubain sorulara yanıt vermeden cesedi getirdikleri yatak odasına girdi. Ağlamaktan şişen ıslak tek cam gözü sanki canlanmıştı.

Bir köşede kalakalan Jeannette Marechal, ayakkabılarına bulaşan temiz kanı her tarafa bulaştırarak bir odadan diğerine anlamsızca koşuşturan insanlara şaşkınlıkla bakıyordu. Kollarını sıvamış erkek ve kadınlar, mum ve lambaların sönük ışığı altında gözyaşlarını siliyorlardı. Charlotte Corday'ı getiren arabacı, sokakta meraklıların sorgusuna maruz kalmıştı. Arabacı yolcusunu yalnızca bir kez görmüş olmasına karşın, kızgın kalabalığa seve seve ayrıntılı tarifler yapıyordu. Katilin genç bir kadın olması şaşkınlık uyandırmıştı. İnsanların infiali, bu aristokrat kadının tahminini doğru çıkarmıştı.

Gece olmuştu. Polis komiseri Jacques Philiper Guellard sorguya başladı. Katili hapishaneye götürmeleri hiç de kolay olmamıştı, kızgın kalabalık yargılamayı kendisi yapmak istiyordu. Büyük bir kişiyi öldürdüğünün bilincinde olan Charlotte halkın intikam duygularından güçlükle korunarak götürülürken ona lanet savuran kalabalığa kibir dolu bir nefretle şöyle dedi: "Zavallılar, sizi bir canavardan kurtardığım için cesedimi istiyorsunuz." Buna karşın kimseye çaktırmadan söylenmiş kendisine acıyan, onu tasvip eden sözler de duymayı umuyordu. Ama umutları boşa çıkmıştı. Mağrurca, bu "dar kafalıları" düşünmeyi bırakması gerektiğini düşünüyor, tarihin ona gerçek değerini vereceğine inanıyordu.

Charlotte kendini Conciergerie Hapishanesinde bulduğunda tam da bu düşünceler içindeydi. Tarihin, bir gün ismini yücelteceğini, ün kazanacağını hesaplayarak davranışlarını, hareketlerini, sözlerini kafasında özenle tartıyordu. Adresine ulaşamadığı Barbaroux'ya bir not yazarak gelecekte hatırlanması için, ilgi çekici materyallerin korunmasını istedi. Söz arasında şöyle yazdı: "Canlı fantaziler, has-

sas bir kalp, son derece fırtınalı bir yaşamı haber verir." Charlotte 'Yurtsever' düşüncelerini gelişigüzel ifade ediyordu: "Allaha şükür ki Marat Fransız değil" (Marat Fransa doğumludur.) 'Halkın Dostu'nun ölüsü bile onda nefret uyandırıyordu. Hareketinin sonucu ona önemli ve kesin görünmüştü: "O aç gözlü vahşi bir hayvandı. İç savaşın yardımıyla Fransa'da kalabildi. Şimdi Yaşasın Barış!"

Daha sonraları Charlotte, Barbaroux'dan akrabalarına özen göstermesini istedi: "Benim sevgili aristokrat dostlarım hakkında hiçbir şey söylemiyorum. Onların hatıralarını kalbimde taşıyorum."

Charlotte, tarihin onu 'Kahraman' göstermesine yarayacak tüm ayrıntıları muhafaza edemeyeceğinden endişeleniyordu: "Sizden sorgu belgelerini ele geçirmenizi rica ediyorum. Tutukluluğum sırasında dünya dostlarına bir çağrıda bulundum. Bunu size gönderemedim. Yayınlanmasını talep edeceğim."

Sonra da soğukkanlılıkla babasına yazdı:

"Kendi yaşamıma sizden izinsiz yön verdiğim için beni affediniz sevgili babacığım. Birçok masum insanın intikamını aldım, diğer felaketlerin önüne geçtim. Halk gözlerini açar açmaz bu despottan kurtulduğuna memnun olacak. Eğer İngiltere'ye gidişim hakkında sizinle konuşmayı deneyebilseydim, korunmak için kimliğimi açıklamazdım. Fakat bunun olanaksız olduğunu anladım. Size eziyet çektirmeyeceklerini umuyorum. Sanırım Caen'de her halükârda koruyucularınızı bulacaksınız. Ben koruyucu sıfatıyla Gustave Doulcet'yi seçtim ama bu sadece görünüşte. Kendinize iyi bakın babacığım, sizden beni unutmamanızı ya da daha doğrusu bu harikulade alınyazısından memnun olmanızı rica ediyorum. Herkesten çok sevdiğim kızkardeşimi kucaklıyorum, ayrıca tüm dostlarım Corneille'in şu dizesini unutmasınlar:

'Yüz karası bir cinayet, darağacı değil.'

Yarın saat sekizde yargılanacağım.

Corday"

Charlotte Corday, 17 Temmuz 1793'te Devrim Mahkemesi huzuruna çıktı. Üzerinde mahkeme için özel olarak ısmarlanmış zarif kur-

delalı bir başlık vardı. Suçlu ne istediğini bildirmediği için bunların seçilmesinde koruyucusu Doulcet de Pontécoulant bulunmamıştı.

Mahkeme oturumun başında avukat olarak tesadüfen Jakobenler'in salonunda bulunan Chavaut Logard'ı atadı. Savunmanın işi kolay değildi. Sanığın öldürülmesini isteyen kalabalığın uğultusu aralıksız olarak salona kadar ulaşıyordu. 'Halkın Dostu', ölümüyle daha popüler olmuştu. Günlerdir portresini matem fiyonklarıyla, broşlarla süslüyorlar, yeni doğan çocuklara onun ismini veriyorlardı. Liderlerine dua etmek isteyen insanlar gece gündüz demeden David tarafından dekore edilmiş, ikonalarla dolu ıssız ve eski binaya geliyordu akın akın. Halk, katilin kellesini isteyerek Marat'nın mezarından mahkeme binasına gidiyordu.

Chavaut Logard nasıl bir savunma yapacağını düşünerek, kendine son derece güvenen Charlotte'un yanına oturdu. Mahkeme başladı. İlk tanık olarak Simone Evrard geldi. Acısını bastıran Simone, halkın merhametiyle karşılaşmıştı. 'Marat'nın dul eşi' gözyaşlarını yutarak, donmuş sesiyle olayın ayrıntılarını anlattı.

Marat'nın ölümünü ayrıntılarıyla anlatan Bayan Evrard'ın, dinleyicileri hayrete düşüren tumturaklı sözlerini Charlotte da kesmiyordu.

Savcı sert bir sesle sordu: "Marat'yı öldürmeye sizi kim teşvik etti?" "Cinayetleri" dedi sanık yüksek sesle "devrim zamanında o işledi."

Charlotte'un tüm yanıtları yapmacık bir ihtirasla doluydu. Sanki sahnedeymiş gibi, kendine hakim, rol yapıyordu. Büyük bir gerilim, isteri, yapmacık tavırlar zayıflığını gizliyor, insanlığından da mahrum bırakıyordu. Savcının sorularını sanki klasik trajedilerden replikler okuyormuş gibi yanıtlıyordu. "Sanık ilk iş olarak bıçakla darbe indirmeyi nereden öğrendi?"

"Heey, bu canavar beni katil sanıyor."

Mahkeme sırasında Charlotte genç bir askerin onun portresini yaptığını fark etti. Çekici bir ifade kazanmak için gülümseyerek, başını ona döndü. Savunmasını yaparken son derece canlıydı. "Sanık soğukkanlı bir şekilde yaptıklarını itiraf ediyor, o her şeyi kabul

ediyor ve kendini mazur göstermeye çalışmıyor. Burada, sayın jüri üyeleri, her şey onu müdafaa ediyor. Bu değişmeyen huzurlu bir ruhtur; bu, ölüm korkusunun bulunmamasıdır, bu doğada mevcut olmayan bir sükûnet ve kendi kendini feda etmedir. Bu nitelikler sadece, politik fanatizmin neden olduğu bir coşkunluğun ifadesidir. Sayın jüri üyeleri karar vermek gerek, bu düşüncelerin adalette nasıl bir önemi vardır."

Charlotte Corday, pohpohlandığı bu konuşmayı tamamen onaylar gözüküyordu.

Ölüm kararı okunurken sanığın gösterdiği kayıtsızlık mahkemeye katılanları etkilememişti.

Karar şöyle açıklandı: "Jüri üyeleri oybirliğiyle kararı açıklıyor. İlk olarak Ulusal Meclis üyesi Jean Paul Marat,13 Temmuz günü akşam 6-7 sıralarında, banyoda otururken göğsünden bıçaklanmış, aldığı yarayla ölmüştür; İkincisi, bu cinayetin suçlusu Marie Anne Charlotte Corday'dir; üçüncüsü, cinayet onun tarafından önceden planlanmıştır ve karşıdevrimci bir düşüncenin ürünüdür. Bu sebeplerden dolayı Marie Anne Charlotte Corday 'ölüm cezası'na çarptırılmıştır. Kırmızı bir gömlek giydirilerek idam yerine götürülecek, tüm malı mülkü devlete kalacaktır; suçlunun isteği üzerine karar 'Devrim Meydanı'nda yerine getirilecektir."

Charlotte, karar açıklandıktan sonra mahkeme sırasında onun portresini yapmaya başlayan ressamı sordu. Onunla, portreyi hapishanede bitirmeye karar verdiler.

Güvenilir yurtsever Bay Heauer, Marat'nın katilinin portresini tamamlama iznini kolayca aldı. İdama kadar olan birkaç saat süreyi Heauer, mahkumun hücresinde geçirdi. Charlotte Marat'nın katili olmakla övünerek, içi huzur dolu poz veriyordu.

İki saat sonra portre hemen hemen hazırdı. Charlotte kendini sanatçı yerine koyarak, Heauer'e istediği değişiklikleri anlatıyordu. Kapının çalınması canlı sohbete ara verdi. Eşikte, her zamanki kayıtsız ve işgüzar ifadesiyle cellat duruyordu. Mahkûmun saçlarını kesmek için bir makas ve kırmızı gömleği getirmişti. "Zaman doldu."

diye fısıldadı Charlotte. Korkusunu yenip celladın elinden makası aldı ve omuzlarına inen kumral kısa saçlarını kesmeye başladı. Bir tutam saçını cilveli bir gülümsemeyle, emeğinin karşılığı olarak ressama uzattı. Heauer'in yaptığı portrenin bir kopyasının Caen'daki ailesine gönderilmesini istiyordu.

Fayton, bardaktan boşanırcasına yağan bir yaz yağmuru altında, sarsıla sarsıla infaz yerine yöneldi. Sağanak yağmura rağmen sokaklar arabaya lanetler savuran öfkeli insanlarla doluydu. Kızgın halk Marat'nın katilini giyotine kadar küfrederek geçirdi.

Charlotte'un idamı, Sans-Culotte Fransızlar arasında memnunluk yaratırken, Aristokratların ve Jirondenlerin gözünde onu bir kahraman yaptı. Jironden liderlerden biri hapishanede Charlotte'un "kendi kendisini feda ettiğini" öğrenince hayranlıkla ve can sıkıntısıyla haykırdı. "O bizi yok ediyor; ama bize ölmeyi öğretiyor." Pétion, Barbaroux, Buzot ve Salles, Marat'nın ölüm haberini alır almaz, Caen'a giderek daha önceden farkına varmışlar gibi büyük "intikamcı"nın mektuplarındaki ifadeleri ve konuşmalarını övmeye başladılar.

Devrimin geç kalmış vuruşu, Marat'nın katiline istediği büyük şöhreti getirmişti. Dağlılara ve Marat'ya kara çalan karşı devrimciler, Charlotte'u meşhur ettiler ve onun politik rolünü şişirdiler.

Gerçekte, 13 Nisan günü, Marat'nın kalbini durduran monarşist teröristin bıçağı, Dağlıların partisine öldürücü darbeyi indirememişti: Halkın liderinin boşalan yerine düzenli adımlarla ilerleyen bir başka kişi Robespierre, geçiyordu.

MANON ROLAND

Gatien Phlipon fena bir gravürcü sayılmazdı; fakat bu meslek ona fazla para kazandırmıyordu. Paris'te Quai de l'Horloge'daki kuyumcu dükkânını her sabah zengin olmayı düşleyerek açıyor ve tütün kutuları, bilezikler, yüzükler, parlak tokalar, ağır madalyonlar, değerli taşlar satıyordu. İflas eden saray asilzadelerinin malını mülkünü ustalıkla kendine bağlayan, teslimatlarda vurgunculuk yapan üçüncü sınıf aristokratların temsilcilerinden nefret eden tefeci arkadaşlarından farklıydı Gatien. İçmeyi ve kağıt oynamayı seven Gatien Phlipon, bir kuyumcu ustası olarak mütevazı kaderine razı olmak zorundaydı. Paris'e şöhret olmak için gelen tanınmayan sanatçıların ve fakir tüccarların oturduğu bölgede yaşıyordu. Küçük bir servet biriktirip evlenmeyi düşünüyordu. Aristokrat kadınların davranışlarını başarıyla taklit eden genç Marguerite Bimont, Gatien'e uygun biri gibi gözükmüştü. Evlendiler. Bimont, alçak gönüllü ve uysal bir kızdı; evlendikten sonra, büyük bir zerafet ve nezaketle, hizmetçilerinin Quai de l'Horloge'daki (Ke dö L'orloj) kuyumcu dükkânına, altın kaplama süsleme ve oymalar getirdiği, kaprisli müşterilerini memnun etmekle uğraşıyordu. Görevi, kocasının kalfası olarak işi takip etmek, muhasebe tutmak ve ev işlerini yapmaktı. Phlipon çiftinin çocuklarından sadece 1754 yılında Paris'te doğan Marie Jeanne sağ kaldı.

Phlipon, sütninesiyle birlikte yaşadığı köyden iki yaşındayken dönen kızı Marie'yi, usta elleriyle yaptığı değişik süslemelere benzeterek överdi. Güzel Manon (gerçekten de zeki ve yetenekli bir çocuktu. Daha beş yaşında bile değilken, evin tavan arasında, unutulmuş bir sandıkta, eski, küflenmiş, sararmış bir kitap buldu ve hemen hemen hiç kimsenin yardımı olmaksızın okumayı söktü. Manon'un kendi yaşında hiç arkadaşı yoktu. Babasının narsizmi ve annesinin çekingenliği yüzünden çocukların ortamından mahrum kalmıştı. Mahallede hiç kimse kızlarına, sanki değerli bir dostlarıy-

mış gibi davranmıyordu. Evdeki yaşlılardan biri ara sıra Manon'u sokaktaki havasız evlerinden çıkarıp Seine Nehrine gönderirdi. O asla, yağmurlu yaz günlerinde, komşu çocuklarla birlikte eteğini kaldırıp çıplak ayakla ılık sulara girmezdi. Asla, kendi halinde yayalara kestane atmak için yaşlı ağaçlara tırmanmaz; sonbaharda, vıcık vıcık çamura bulandığı için ayaklarını bir balıkçıl gibi yukarı kaldıran ipek ayakkabı giymiş, süslü püslü aristokratlarla alay etmez; evsiz barksız köpekler gibi oraya buraya takılmazdı. Çocukluğundan beri Manon'un, mahallesindeki çocuklarla ilişkisi nefret ve alayla kurulmuştu. Kuyumcunun kızı, iğrendiğini hiç saklamadığı kendi gibi genç aristokratları zarif ve kıvrımlı saçlarıyla cezbediyordu. Ne nezaketi, ne henüz dokuz yaşındayken kahramanlarına hayran olduğu Torquato Tasso'yu, dehasına ağladığı Plutarkos'u okuması; hiçbir şey Manon'u onlara yaklaştıramadı. Voltaire'in Candide'inden parçalar okuması komşularını şaşırtırdı. Manon'un büyük annesi, Creque Markizinin hizmetçisiydi; babasınınsa küçük bir dükkânı vardı. Peki gizli acısının ve ıstırabının kaynağı olan kaderini belirleyen neydi?

Manon dargınlığını boş yere gizlemeye çalışıyordu; annesiyle birlikte Fontaine Sarayı'ndaki hizmetçi odasında kaldıklarında, büfeden beslenir ve bayram zamanında bahçenin parmaklıklarından değişik renklerdeki alacalı bulacalı havai fişekleri seyrederlerdi. Fakat Quai de l'Horloge'da, kendisini, yanlışlıkla kirli pasaklı elbiseler giymiş bir prenses gibi hissediyordu. Dar pencereleri mazgala benzeyen basık odasında, gökyüzünü yansıtan Seine Nehrini hayran hayran seyrederdi. O, bu "eşsiz doğanın" yansıtıcısı olduğunu düşündüğü kitaplarda tasvir edilen doğayı seviyordu. Gatien ise onu kendi yardımcısı yapmak için boşu boşuna uğraşıyor, kızına gravür ustalığını öğretmeye çabalıyordu. Manon işin inceliğini kavramıştı fakat kuyumcu dükkanının sahibi olarak ileride de yalnız bu işi yapacağından korkarak mesleğini bıraktı. Kendini beğenmişliği gün geçtikçe artıyordu. Annesiyle birlikte, sebze ya da dilimlenmiş et almak için pazara gitmek, hele yemek pişirirken ona yardım etmek Manon'a katlanılmaz, hatta aşağılayıcı geliyordu. Manon kaderine alçakgönüllülükle boyun eğdi; fakat hemen hemen 30 yaşındayken

anlattığı anılarında, duyduğu acımayı gizlemiyordu: "Bu yavrucak, çini mürekkepli kalemiyle çizdiği gökyüzü ışıklarının hareketlerini mükemmel bir şekilde açıklayabilir, sekiz yaşında yetişkin genç kızların olduğu partilerde herkesten daha iyi dans eder, sık sık mutfağa gidip yumurta haşlamak ya da çorba pişirmek zorunda kalırdı."

Manon 11 yaşındayken kendi isteğiyle Saint Marcel'in varoşlarındaki Saint-Etienne Manastırına girdi. Manastır, yüzyıllık sık ağaçların bulunduğu bir parkın içindeydi. Kızları buraya, uysallaştırmak için gönderiyorlardı. Manon orada kendi deyimiyle sonsuzluk ve Tanrı hakkında düşüncelere dalmıştı. Manastırda 34 öğrenci vardı; fakat onlar öylesine sıradan ve ilginçlikten uzaklardı ki, kendisine güçlükle arkadaş bulabilmişti. Bayan Roland yaşamı boyunca kibirinden vazgeçmemişti. Bunu anılarında canlı bir ifadeyle şöyle anlatır: "Sosyetik davranışları, aklı ve bilgisi, çevresindekileri ona bağlardı. Amiens'li Cannet kardeşler Manon'un dostluğunu kazanan ender kişilerdi, itiraz etmeden ona bağlanmışlar ve tüm yaşamına saygı göstermişlerdi."

Öğrencilerin ebeveynleri her pazartesi manastıra gelirdi. Aileler, rahibelerin asık yüzleri nedeniyle mahcuplaşmış kızlarını beklerken, manastırın beyaz, sade, ahşap mobilyalarında otururlardı. Gururlu baba Gatien Phlipon, kızını görür görmez haykırarak beceriksizce kucaklar ve öperdi. Manon ziyaret günlerinden pek hoşlanmazdı, ailesinin sosyetedeki konumundan, demokratik görüşlerinden, konuşmalarından, yapmacık nezaketinden utanır, çelişkili duygularına hakim olamazdı. O zaman dünya ona acımasız ve adaletsiz gelirdi.

Yıl sonunda Manon, manastırdan ayrıldı. Vedalaşma çok dokunaklı oldu; bütün kız arkadaşları ama özellikle Cannet kardeşler çok üzüldü. Ayrıldıktan sonra arkadaşlarına, önemsiz gevezeliklerle, kederli ya da alaylı iç dökmelerle, komik itiraflarla dolu iki tomar mektup yazdı.

Birkaç yıl yaşlı ve felçli ninesinin evinde kaldı. Daha sonra genç Phlipon, ailesini ödüllendirerek, anne babasının sıkışık dairesiyle meşgul oldu. Onun ilkel dinsel duygularını ortaya çıkarmış manastırdan edindiği düşünceler, okuduğu Rousseau'nun, Voltaire'in,

Raynal'ın, Mably'nin satırlarındaki fikirlerle mücadele ediyordu. Aydın bir kız, şeytanın yılana dönüşmesi ve cehennem azabı gibi hikâyelere kolay kolay inanmazdı: Metafizikte ve felsefede, tarih ve ahlak problemleriyle ilgili kuşkularının da yanıtını arıyordu. Manon, anılarında, kendisini, yani kendini beğenmiş bu genç küçük burjuvanın dış görünüşünü, tarafsız kalmaya çalışarak şöyle tanımlıyordu: "Yumuşak bir ifade ve körpe ten dışında, yüzde hayranlık uyandıracak bir şey yoktur. Yüz çizgilerine tek tek baktığınızda, güzellik bunun neresinde diye kendinize sorarsınız; doğru dürüst tek bir çizgi yoktur, fakat o, onlardan hoşnuttur. Ağız birazcık büyüktür, ondan daha güzelini rahatlıkla bulabilirsiniz; ama onunki kadar sevecen ve çekici bir gülümsemeye rastlayamazsınız. Buna karşılık mavi gözler özellikle büyük değildir. Gözlerde açık, özgür, canlı ve yumuşak bir ifade vardır; güzel çizilmiş kestane rengi kaşlar, saçların rengiyle uyum sağlar. Gözlerdeki ifade sevgi dolu bir ruhun hareketini yansıtarak değişir; bazen ciddi ve mağrur bir ifade verir ama sık sık gülümser ve sevecenlik yayar... Burnum benim için eskiden bir üzüntü kaynağıydı; ucunu kaba buluyordum; fakat özellikle profilden biçimlidir, uyumu bozmaz. Geniş açık alnımda, arasına küçük heyecanlı damarlar gizlenmiş derin bir göz çukuru vardır. Bu kıvrımlar ve damarlar alnımı önemsiz olmaktan kurtarır. Çene derisinin rengi de tam beyaz değil, fakat canlı ve göz kamaştırıcıdır. Çok küçük olmamasına rağmen güzel, yuvarlak hoş eller; sağlıklı, aynı büyüklükte dişler; işte annemden bana geçen tüm servetim."

Manon kendi isminin telaffuz ediliş biçimini duyduğunda bundan geleceği düşünerek endişeleniyordu. Ona göre bu önemli bir sorundu: "Evet, Manon! Beni böyle çağırıyorlar, roman okuyucuları bunu göz önünde bulunduracaklar. Ben buna üzülüyorum, bu kahramanlara yaraşır parlak bir isim değil. Fakat yine de eninde sonunda bu benim ismim ve ben kendi hikâyemi yazıyorum. Bundan başka eğer ismimi annemin telafuz ettiği gibi duysalardı, en duygusal insanlar bile ismimle barışır, onu nasıl taşıdığımı görürlerdi."

Buna inanan Manon herkesi büyülemişti. Quai de l'Horloge sakinleri onun güzelliğine ve yeteneğine kayıtsız kalmadı. Dört bir

yandan evlenme teklifi yağıyordu. Kuyumcunun kızı, herhangi bir tüccar, namuslu bir zanaatkâr ya da müteahhite en azından tenezzül edebilseydi akıllı ve zarif Manon'u tezgahın başına geçirebilirdi. Manon, anne ve babasını kızdırarak tüm adayları reddediyordu. Kendi üstünlüğünün altını çizerek gizlice hor gördüğü babasına benzer bir kocayı, akıl almaz buluyordu. Gatien Phlipon geniş yatağında yüksek sesle horlar, büyük bira bardağını birden kafasına dikip, hıçkırarak, kıpkırmızı olmuş suratıyla yere tükürür, edepsiz fıkralar anlatır, küfrederdi.

Bir gün Manon, içinde bir buket çiçek bulunan eski bir sepetle pazara giderken, bir parça et almak için büyük bir kasabın önünde durdu. Sürekli tezgâh arkasında durduğu için evlenemeyen kasap, kanlı önlüğünü sıvamış, sevgisini gizlemeksizin bu güzel kıza bakıyordu. 50 bin livre sermayesi vardı ve Gatien Phlipon'un kızı, bunu kazançlı bir evlilik olarak görebilirdi. Manon, kaygan, kanlı bir parçayı oldukça kaba bir şekilde eliyle yoklarken, kasap bunu düşünüyordu. Ve Manon'a dananın göğüs kısmından iyi bir parçayı yok pahasına verirken her hafta uğrayabileceğini söyledi. Bu, kendine özgü kur yapma bir süre devam etti ve sabırsız aşık, kaftanının üzerini pudralayıp süslenmiş olarak, altın zincirli bir saatle hemen Gatien Phlipon'un evine damladı. Bu kez Manon'a iyi bir parça et yerine bir gül verip evlenme teklif etti. Manon o anda, sanki evlenecekmiş gibi, hiddetini bastırdı. Kasaba, ince cümlelerle ifade edilmiş olumsuz cevabını, daha sonra, küçük, yalınayak bir çocuğun eline tutuşturduğu notla bildirdi.

Manon'un bu titizliği babasını endişelendiriyordu. Bir gün kalfasını öğle yemeğine gönderip, kızını sertçe sorguladı. Manon konuşurken lafını esirgemiyor, asla 'basit, halktan biri'yle evlenmeyeceğini söylüyordu; ona, düşüncelerini, duygularını paylaşabileceği bir koca gerekliydi. Tüm tüccarların kendisine saygı duyduğu Gatien, onların iyi davranışlara ve eğitime sahip olduklarının altını önemle çizdi. Manon zengin satıcıları alayla taklit ederek, "selamlaşmayı becermek iyi davranış ve eğitim demek değildir." diye cevap verdi. Genç Phlipon, bu sınıftan insanların onun zevkine uymadığını kesin bir

dille ifade etti: "Onlar yalnızca nasıl para kazanacaklarını, satın alınmış malları daha pahalı yeniden nasıl satacaklarını düşünürler." O, tüccar bir kocayla uğraşmak için doğmamıştı. Gatien bunu bir türlü anlamıyordu, kalbi kırılmıştı.

Sıcak yaz günlerinde Manon, sık sık, Paris'ten 10 fersah uzaklıktaki Meudon'a giderdi. Efsane bir kent gibi, dumanlı dağların arkasında bir an kaybolan Paris, sık yaprakların arasından yeniden görünürdü. Manon buradan kente bakıp Notre Dame Kubbesini, Tuileries Sarayının çatısını ve uykuya dalmış ışıklı balıklara benzeyen Seine Nehrini takip ederek Quai de l'Horloge'ı bulmaktan çok hoşlanırdı. Ormanın içindeki ufak bir meyhanede her zaman, köyün bal özlü ağaçları gibi sağlıklı, bol ve ucuz öğle yemeği bulunurdu. Meyhaneci Manon'u mahcup eden kaba söz oyunları ve neşeli şakalar yapardı. Annesi babası ya da teyzesi, öğle yemeğini hazmetmek için otlara uzandıklarında Manon nezaketle eğilmeyi unutmadan, ormanın tenha yerlerine çiçek toplamaya gider, göl kıyısında oturarak saydam sudaki yansımasını arardı. Meudon, şan şöhret düşkünlerini rüyadan uyandıran bakımsız bir saray bahçesine benziyordu. Bayan Roland, anılarında Meudon'u şiirsel birkaç satırla anar: "Harikulade Meudon; küçük hoş kokulu havanı senin gölgende ne kadar sık içime çekerdim. Seni yaradana şükreder, ne kadar mükemmel olduğunu düşünür, geleceğin altın saçan umut ışıklarını düşlerdim"

Marguerite Phlipon, kimse farkına varmadan sessizce öldü. Onun ölümüyle aile yaşamının düzeni bozuldu. Gatien Phlipon, bir süre eşinin yasını tuttu. Dul kaldıktan sonra kendini özgürleşmiş ve gençleşmiş hissediyordu. Dadandığı iskambil oyunları onu hızla yıkıma götürüyordu. Yoksulluğun yaklaşmakta olduğunu gören Manon istemeyerek de olsa dükkânla ve babasıyla uğraşmak zorunda kaldı. Bu zorunluluk ister istemez onu Quai de l'Horloge'da yaşayan komşularıyla ilgilenmeye, ihtiyaçlarını gözetmeye sevketti.

Adaletsizliğin yaygınlaşması, haksızlıkların çoğalması ve kendi sınıfının hakarete uğrayıp engellemelere maruz kalması üzerine Manon ilk kez, Fransa için cumhuriyet istemeye başladı. "Şüphesiz ki bu durum eğitimimizi, karakterimizi ve düşüncemizi derinden etki-

liyor, fakat denilebilir ki; çevremden ve kitaplarımdan elde ettiğim düşünceler ve gördüğüm eğitim, cumhuriyet düşüncesini oluşturmak için birleşiyor. Bana sınıf farklılıklarının ve ayrıcalıkların olması komik ve adaletsiz geliyor. Okuduğum kitaplardaki eşitsizliğe karşı savaşlar beni özellikle etkilemiştir. Kraliçenin ve prensesin bir yere uğurlanışında bulunduğum zaman ya da kraliçenin yüzünde, tanrıya duyduğu minnetin ifadesini gördüğümde, bu şatafatı en gerekli şeylerden feragat ederek ödedikten sonra düşüncesizce alkışlayan ve göz kamaştıran bu idolü görebilmek için acele eden fakir ve aşağılanmış halk ile bu Asya lüksü ve bu utanmaz ihtişam arasındaki tüm çelişkileri acıyla hissediyordum."

Kişisel geleceği Manon'u endişelendirmiyordu. Ve bir gün bir falcı ona, sevilen ve övülen bir kadın yazar olacağını fakat bu işten hemen vazgeçeceğini söyledi: "Erkekler kadın yazarlardan hoşlanmazlar, çünkü kadınlar onları eleştirir" diye düşünüyordu Manon. "Eğer bir kadın yetenekli değilse, onunla alay ederler, eğer yetenekliyse, bunu başka bir şeye yorarlar."

Kuyumcunun kızı 1775 yılı Kasımında bir gün fırında ekmek pişiren hizmetçiye yardım ederken önlüğünü gelişigüzel çıkararak işi bıraktı ve mağazaya koştu. İnsanı hayrete düşürecek bir gülümsemeyle satıcının malını överken, içeri yaşlı bir adam girdi. Manon ona selam vermeye niyetlenmişti ki adam bir mektup uzattı. Mektup Manon'un kız arkadaşı Sophie Cannet'den geliyor ve ziyaretçiyle ilgili bir tavsiyede bulunuyordu. "Bu mektup sana sık sık bahsettiğim filozof Roland de la Platière tarafından verilecek. O, kültürlü ve asil bir adamdır. Ona sadece, değer vermediği eski işe yaramaz çağdaşları önünde eğildiği için sitem etmek mümkün. Bundan başka, o bu zayıflığını sana seve seve anlatacaktır." Manon, dikkatle süzdükten sonra Roland de la Platière'i evine davet etti. Bay Roland artık kırkını çoktan aşmış bir adamdı. Çevresindekilerde saygıya önem vermiyor duygusu uyandırıyor, oturmuş bir kişiliği yansıtıyordu: Koyu çuha kaftanı, kalın keten çorapları, kocaman fiyonkları yürürken sallanan ayakkabıları, kafasının kelleşmiş kısmını gizleyemeyen düzeltilmiş saçları, inatçı ve darkafalı bir görünüşü vardı. Muhataplarını dinlemeden dalgın dal-

gın susan, can sıkıcı bir tarzda yavaşça konuşan, gürültüyle kahkaha atan, iyi yürekli biriydi. Manon, onun zekâsının sınırlılığının, üstün bilgisinin ve can sıkıcı prensiplerinin farkına varmakta zorlanmadı. Ona düşüncelerini söylemekte özgürdü. Karşısındakinin komik ve zayıf taraflarının farkına varabilme yeteneğine de sahip olan Manon, demokratik düşünme alışkanlığına karşın hayal kırıklığına uğramıştı. Platière'in aristokratlığı, bir asilzade olduğu anlamına gelmiyordu. Ama yine de bu taşra sanayi şehrinde Manon'un yeni tanıştığı iyi bir malikâne gelirine sahip fabrika müfettişi iyi bir kısmetti. Genç Manon kendi kendine, filozof, bilgin Roland'ın kendisi için iyi bir koca adayı olduğunu düşünüyordu. Fakat bay Roland, sık sık onlara gelip uzun süre kalmasına rağmen, planlarını açıklamakta acele etmiyordu. Almanya'yı, gitmeyi planladığı İtalya'yı anlatıyor, onu anlamayan hoşnutsuz insanlardan bahsediyor, Manon'u kendi düşüncelerinden ve sağlığından düzenli olarak haberdar ediyordu.

Son derece ukala ve sevecen bir rahatlıkta olan Roland, düşüncelerinde açıktı. Kendinden hiç şüphesi yoktu, hizmet ettiği sınıfın haklarından endişe ediyordu, saray ve kraliçenin adamlarını iflah olmaz buluyor; İngiltere'deki püritanizmi ve yasaları övüyordu.

Roland birkaç ay Manon'a uğramadı. İtalya'ya gitmişti. Fabrika müfettişi, döndükten sonra kuyumcunun evini yine eskisi gibi düzenli olarak ziyaret etti. Onun konuşmalarına katlanamayan Gatien Phlipon'un sabrını zorlayarak, akıl hocalığı yapmayı sürdürdü.

Genç Phlipon'un yaşamı monotonlukla akıp gidiyordu. Boş zamanlarında masasında açık duran tarih, kimya, matematik, fizik, astronomi kitaplarıyla oyalanmayı çok seviyor ve çok okuyordu. Manon ve Roland'ın tanışmalarının üzerinden beş sene geçmişti ve yaşlı bekâr ancak şimdi ondan karısı olmasını istemeye cesaret etti. Manon önce bu teklifi kesin bir dille reddetti. Ama gelecek kaygısı ağır basınca, reddedişini, yoksulluğuyla kocasına yük olmak istemeyişiyle gerekçelendirdi. Roland, nazik bir soğukkanlılık ve insanı çileden çıkaran bir kayıtsızlıkla, hiç ısrar etmeden Quai de l'Horloge'ı terk etti. Düşüncesizce yaptığı bu hareketten pişman olan Manon, onun dönmesini boşuna bekledi.

Roland onu istemeye bir daha gelmedi, görünüşe bakılırsa ortadan kaybolmuştu. Roland'ın karısı olmayı isteyen Manon, derin bir üzüntüye kapıldı ve yaşamında bir değişiklik yapmaya karar vererek, çocukluğunda mutlu günler yaşadığı manastıra yerleşti. Orada iradesini terbiye etmekten, isteklerini sınırlamaktan ve kendini mahrum ederek yarı aç kalmaktan hoşlanıyordu.

Altı ay geçmişti ki Roland aniden manastıra geldi. Fabrika müfettişi önceki ifadesini değiştirmeden evlenme teklifini yineledi ve kabul yanıtını da hemen aldı. Manon anılarında şöyle yazdı: "Eğer evlilik, iki insanın mutluluğunu, doğal olarak kadının üzerine aldığı ciddi bir beraberlikse yeteneklerimi ve cesaretimi böylesine saygıdeğer bir amaca ayırmam daha iyi olmaz mı?"

1780 yılında, 26 yaşındaki Manon Phlipon, Roland'la evlendi.

Evli çift, bir yıl sonra Roland'ın görevi gereği arkadaşları Henriette ve Sophie Cannet'nin bulunduğu Amiens'e gittiler. Roland'ın Amiens'deki aile yaşamı tarif edilmez bir monotonluktaydı, faziletli ve örnek bir eş olan Manon'un isteklerini zorlukla yerine getiriyordu. Roland günde birkaç saat, uyutucu düz bir ses tonuya İtalya notlarını dikte ettiriyordu eşine. Bayan Roland ayrıca, müsveddeleri kopya etmek ve düzeltmekle uğraşıyordu. Bu işi itirazsız yerine getiriyordu, çünkü yalnız düzeltme yapmakla uğraşmıyor aynı zamanda kendi kitabını hazırlıyordu. Kaleminin mükemmelliğinden emindi, Roland'dan üstün olduğuna hiç kuşkusu yoktu, ama olağanüstü yetenekli kocasının önünde eğilen cahil, çekingen bir kadın rolü takınmayı seviyordu. Gerçekte çevrelerinde olup biten her şeyi izliyordu. Manon, ekmek fiyatlarının arttığını, manifatura fabrikasında ise ücretlerin düştüğünü, işçilerin bu yüzden şikayet ettiklerini biliyordu. Fakat işçiler Bayan Roland'la pek az ilgileniyor, onu, kendilerini çalıştıran Roland gibi görüyorlardı. Fakat Manon, para harcama ölçülerini yitirmiş küstah aristokratları, kral erkânını ve kraliçeyi çalıştırmak istiyordu. "Sarsılmaz egemenlik nereden gelecek, güçlenen haklı hoşnutsuzluğa kim son verecek." diye düşünüyordu Bayan Roland. Pisboğaz kralın, devlet işlerinden hiç anlamadığını ve büyük bir ciddiyetle, sarayın çilingir ustası Gamin'in

refakatinde çilingirlikle uğraştığını biliyordu. Her şeye kadir kraliçe, eşinin anahtar yaparak gönül eğlendirmesine ses çıkarmıyordu. Saraya, kraliçeyle birlikte, zevk ve eğlenceye düşkün bayan Polina, frengili prenses Lamballe, Lozen'in soyundan işe yaramaz gözdeleri, düzenbaz Estergházy ve kardinal Rohan egemendi. Gelir düzeyi düşük insanların oluşturduğu üçüncü sınıf vergi ve borç altında eziliyor ve bu, sürekli olarak öfke doğuruyordu. Hızla zenginleşen büyük burjuvazi, artık hukuksuz bir düzenle uzlaşmak istemiyordu. Madam Roland, tüm bu gelişmelerden, Fransa'ya refah düzenini halkın getirebileceği düşüncesine vardı. Fakat bu görüşün hayat bulması gerekiyordu. Manon sorunu ayrıntılı olarak düşünmese de, Paris'te hoşnutsuzlukların arttığı yolundaki haberleri gizli düşlerinin gerçekleşebileceğinin işareti olarak memnunlukla dinliyordu.

Bayan Roland, Amiens'de bir kız çocuğu dünyaya getirdi. 'Annelik görevleri' ve 'eş sorumluluğu' Manon'u, hisleriyle değil, aklıyla hareket etmek zorunda bıraktı.

Ev işleri, annelik, çok sevdiği kabuller, zamanının büyük bir bölümünü alıyordu. Bu arada botanik ve doğayla da uğraşmayı ihmal etmiyordu.

1789 Devriminin başlarında, Roland, Lyon'daki fabrikanın genel müfettişi oldu. Bayan Roland kocasının yükselmesinden memnundu. Artık tüm "zengin insanlar" gibi, güzel döşenmiş bir eve, hizmetçilere, kaliteli eşyalara sahip olmuşlardı. Fakat devrim, Manon ve eşini derinden etkiledi. Bayan Roland eski devrimlerin sürükleyici ayrıntılarını hatırlamıştı. Yeniden Plutarkhos'u okuyor, Voltaire ve Rousseau'dan alıntılar yapıyor, hizmetçilere kendisine 'yurttaş' diye seslenmelerini emrediyordu. Halk fazla gelişmiş değildi, zenginler, fabrikatörler, tüccarlar ve eşlerinin büyük çoğunluğunu okuma yazmayı hiç bilmeyenler veya çok az bilenler oluşturuyordu. Bayan Roland'ın cüretkâr konuşmaları büyük hayranlık uyandırmaya başlamıştı. Roland eski teorileri dile getiriyordu, ama bir yandan da şimdi İngiltere'den Amerika'ya geçen yasalar ve özgürlükler, ona Fransa için faydalı olacakmış gibi geliyordu. Onun bulanık düşünceleri, henüz kendi taleplerinin ve isteklerinin farkına varamamış

Lyon burjuvaları arasında sayısı hiç de az olmayan düşman kazandırmıştı. Bayan Roland, çevresindeki düşmanlarının farkına vararak, Paris'teki bir doktor arkadaşına şöyle yazdı: "Biz bu inanılmaz öfkenin karşısındaki sürgünleriz. Blot, gitmeden önce düzenlenen son toplantıda Bay Lepeletier'in yanına oturmamak için çok çabaladı. Karısı bile, sanki kocası ününü benim kocamla yaptığı görüşmeler yüzünden yitirmiş gibi davrandı. İlk anda öfkeden tirtir titredim, ama hemen sonra ona acıyarak alaylı alaylı gülmeye başladım... Korkunç bir tehdit oluşturan bu çığlıktan korkan zavallı hayvanların birazcık gizlenmeye, ilerlemek için yeterli cesarete sahip tek başına bir insanı inkâr etmeye ihtiyaçları var... Ama biz yöntemlerimizden vazgeçmeyeceğiz. Dışımdaki çevrelerin homurdanmaları bana ulaşmıyor. Dostumu yalnız bıraksınlar, o tek başına kalmayacak, ben hep onunla olacağım, neye mal olursa olsun..."

Bayan Roland'ın hareketleri Lyon burjuvazisini gerçekten de kızdırıyordu. Erkekler, Manon'un öteden beri bilinen üstün sesini ve ihtirasını kınıyor, kadınlar ise, dış görünüşüne çok önem veren, sevimli, çok bilmiş Bayan Roland'ı affetmiyorlardı. Bayan Roland nazik, alçakgönüllü, sade hatta özellikle demokratmış gibi davransa da kimseye yaranamıyordu.

Lyon çevresi, konuşurken karısının düşüncelerini seslendirdiğini anlayarak Bay Roland'la alay etmeye başladılar. Halbuki Manon kocasını açıkça etkilemeye kalkmamıştı. Birkaç yıl sonra bu konuda şöyle yazar: "Aman Allahım, altında kalmayı tercih ettiğim hangi pis iş bana yarar getirdi. Yaşamımın 12 yılını kocamla beraber yemek yediğim gibi, onunla çalışarak geçirdim. Her iki şey de bana son derece doğal geliyor. Ülkemi seviyorum, özgürlüğe tapıyorum. Hiçbir çıkar, hiçbir tutku, onunla karşılaştırılamaz. Benim konuşmalarım açık ve tutkuludur, çünkü sözler kalbimin derinliklerinden gelir. Öyle ki beni teslim alan bu duygu bana kendimi unutturuyor." İleri görüşleri ve Lyon burjuvazisinin çıkarları doğrultusundaki hizmetleri, fabrika müfettişinin kurucu meclise seçilmesini sağladı. Roland, Paris'ten geldikten hemen sonra Lyon Kurucu Meclisi, onun genel müfettişlik görevine son verdi. Roland işsiz görünüyordu, ama

uzun yıllar süren hizmetlerinin karşılığı olarak ona oldukça iyi bir emeklilik hakkı verdiler. Manon, Roland'ın "rahata erdim" düşüncesine kapılmasına izin vermeden ona Ulusal Meclis'te saygıdeğer bir görev bulmayı başardı. Araba sarsılarak Paris'e giderken, Roland'ın gözünde, yaşlılığını sakin sakin yaşadığı sessiz malikânesi gözünde tütüyordu; yalnız Manon'u değil, onu pineklemekten koparıp, Paris'e, hareketin merkezine gönderen enerjik sesi de düşünüyordu. Devrim, onun şan şöhret arzularını gerçekleştirebilir ve tüm enerji ve tutkular bu uğurda harekete geçirilebilirdi. Roland, Manon'un bu sözlerini dinlerken, onun, umutlarının yıkılmasına izin vermeyeceğini anlıyordu. 1791 kışında Rolandlar Paris'e geldiler ve Britannique oteline yerleştiler. Manon hemen, planlarını gerçekleştirmeye girişti. Tarihe kendi ismini verebileceği, olayların akışını yönlendirebileceği, 'büyük politika'ya katılabileceği Paris'te ebediyyen kalmaya kararlıydı. Kişisel olarak tanımasa da, bir zamanlar mektuplaştığı Brissot'dan yayılan ışığı fark ederek memnun oluyor, olayları dikkatle takip ediyordu.

Bayan Roland esaslı bir şekilde giyinerek, Brissot'ya bir ricada bulunmak için Ulusal Meclis'in bir toplantısına gitti. Brissot, arkadaşının eşini, çıkardığı "Fransız Yurtseveri" gazetesinin 'örnek yurtsever' bölümündeki mektuplarından tanıdı. Brissot onun çekingen davetini kabul etti ve hiç tereddüt etmeden dostlarını getireceğine söz verdi.

Manon, Palais Royal'deki şüpheli ajitatörlere benzemek istemiyordu. Bayan Roland o yıllarda Théroigne de Méricourt, Claire Lacombe ve Olympe de ile gurur duyan Paris Pleblerinden nefret ediyordu. Bayan Théroigne iyi bir hatipti. Claire Lacombe kadın hakları için şevkle savaşıyordu; Olympe de fena bir gazeteci değildi. Ama tüm bunlar Manon'a göre geçmişte kalmıştı. Evlilik dışı doğmuş Olympe'nin, okuma yazma bilmediği için, ateşli makalelerini bir sekretere dikte ettirdiğini tüm Paris biliyordu. Manon 'varoşların kahramanları'na gitmek istemedi. Onlar tarafından taçlandırılmaya ihtiyacı yoktu. Ama aşırı sol ittifaklardan oluşan kadın kulüpleriyle arasını hoş tutuyordu. Çevresine, filozofları, bilginleri, yöneticileri

topladı. Bayan Roland, güzel meziyetlere sahip Perikles'in eşi ve arkadaşı Aspasya'yı, özgürlüğüne düşkün ve iradesi güçlü biri olarak tanıyordu. Daha çok kudretli devrimcilerin toplandığı salonun yaratıcı etkisi, zarif, güzel konuşan, yaşını göstermeyen Roland'ın eşini büyülemişti. Burada Brissot ona yardımcı oldu. Salon, geleceğin Jirondenlerine gerekliydi; o da tıkanan uzlaşmayı kolaylaştırmak, birleşmeye yardımcı olmak istiyordu.

Jean Pierre Brissot, Manon'un davetini kabul ettikten sonra Roland'ın dairesine, kadın güzelliğinden ve tiyatrodan iyi anlayan geveze Vergniaud'yu, çekingen solgun Buzot'yu, kendine çok güvenen bakımlı Pétion'u ve ayrıca zarif biblolarla kitapları ve topladığı çiçekleri getirdi. Sonraları en sadık dostlarından biri olan Bosquet, Claviere, Volfins ve Antoine da ziyaretlerini sıklaştırmıştı.

Bu adamların eşleri çalışkan, politikaya ilgisiz, çocuklarıyla, ev işleriyle, evlerinin dertleriyle uğraşan kadınlardı; kocaları onların bu hallerine üzülüyor ve doğal olarak, konuksever Bayan Roland'ın salonu onları çekiyordu. Ziyaretler sadece Roland'ı ilgilendirir görünmesine karşın Manon küçük kabullerinin kesilir görünmesinin ona neler kazandıracağını çok iyi anlamıştı. Artık ağzı laf yapan politikacılardan hiçbiri, daha fazla, Britannique oteline gelmeyecekti.

Manon uzun süre inatla, Roland'dan pek hoşlanmayan Robespierre'le karşılaşmaya uğraştı. Ürkek, kadınlara karşı kayıtsız Robespierre'i gelmeye ikna etmek kolay olmamıştı ama sonraları Roland'ın özel konuğu haline geldi. 1791 yılının sonuyla, 1792 yılının başında Fransa'nın kaderinde Brissot taraftarlarının ağırlığı artmıştı. Seçim sonuçları onlara Ulusal Meclis'in büyük çoğunluğunu kazandırmıştı. Brissot- Roland yandaşları, en önemli departmanlarda, en iyi mevkileri tuttular. Roland'ın ateşli taraftarı Pétion 14 Kasım 1791 yılında popülaritesi azalan La Fayette'nin yerine, Paris belediye başkanı seçildi. Jirondenler, kendilerini Jakobenler Kulübünde bile ev sahibi gibi hissediyorlardı.

Manon 1791 sonbaharında kendi malikânesine gitti. Oradan Maximilen Robespierre'e şu övgü dolu satırları yazdığı mektubu gönderdi: "Yurtseverliğinizin tutkulu ocağı ülkenizde öyle zor, öyle

şerefli bir yola girdiniz ki siz sevimli hükümdar, eminiz ki, düşüncelerini değiştirmeyi deneyen namuslu insanların saygı ve memnuniyet hislerini açıkladığı, özgür elleriyle yazılmış bu mektup, sizi derin yalnızlığınızdan kurtaracaktır. Eğer devrim yürüyüşüyle, yasama kurallarının adımlarıyla hiç değilse gazetelerde olsa bile tanışabilseydim entrikaya, despotizme, hileye enerjik bir biçimde ve aralıksız olarak karşı çıkmış olan sizi, doğru prensiplerini hiçbir zaman terk etmemiş az sayıdaki cesaretli kocanın arasından ayırırdım.

Kendi yalnızlığımda, başarılarınızın devamını memnunlukla izleyeceğim. Ben sizi adaletin gerçekleştirilmesi için çalışmaya davet ediyorum; çünkü halkın çıkarıyla ilgili gerçeklerin açıklanması daima başarı getirir. Eğer size yalnızca bunu bildirmeyi tasarlasaydım, bu düşünceler ortaya çıkmazdı, fakat özellikle size bir şey bildirmedim. Bazı insanların sunduğu saygı dileklerini ve sizi anlamak için yaratılmış iki insanın ruhunu dinlediğinizi düşünüyordum. Kim adaletli ve hassas olmayı şöhretin üzerine koyabilir."

Manon Paris'e döndükten sonra hem arkadaşlarını, hem de politika oyununda onları yendiğini söyleyen dikkatli Brissot'yu iktidar sarhoşluğu içinde buldu. Bayan Roland geleceğe doğru bu etkiyle yürüyordu. Onu salt Quai de l'Horloge'da değil, tüm Paris'te tanıdığı insanlar hakkındaki dedikodular düşündürüyordu. Bayan Roland Britannique otelinde sıklaşan "kabuller"le ilgili ayrıntıları şöyle yazar: "Ben lüks bir binada, iyi bir dairede oturuyorum. Jakobenler Kulübündeki toplantıdan önce, Ulusal Meclis'in toplantısından sonra, vekillerin haftada iki kez, değişik sorunları tartışmak için bana gelmeleri alışkanlık halini aldı. Onlar konuşurlarken ben ya çalışıyordum ya da yazı yazıyordum. Daha çok, yazmayı tercih ediyordum, çünkü o zaman onların sohbetlerinden uzak kalmış gibi görünüyordum ama aynı zamanda kulağım onlarda oluyordu. Bununla birlikte birçok iş de yapabiliyordum, böylece mektup yazma alışkanlığı edindim. Benim konuşmaları dinlemem, mükemmel mektuplar yazmama engel olmuyordu. Sanırım içimde iki kişilik var. Dikkatimi ikiye ayırabilir, sanki onları ayırmamışım gibi her iki yarıyı da kullanabilirim. Hatırlıyorum, bir gün gene bu baylar bir konuyu

gürültüyle tartışırlarken, Claviere hızlı bir şekilde bir şeyler yazdığımı fark etti ve şaşırmış görünerek, espriyle buna yalnızca kadınların yeteneği olduğunu söyledi. 'Eğer sizin getirdiğiniz kanıtları kelimesi kelimesine tekrarlasaydım, o zaman ne söyleyebilirdiniz?' diye sordum gülümseyerek. Bu baylar gitmeden önce, kendimi tutmak için sık sık dudaklarımı ısırarak geleneksel selamlaşma sözleri dışında tek kelime bile konuşmadım. Eğer biri benimle konuşmaya başladıysa, artık herkes dağılmaya başlamış, tüm sorunlar çözülmüş demektir. Toplantılarda Robespierre'in hareketleri dikkate değerdi; az konuşur, sık sık, alaylı alaylı birkaç cümle söyler, kendi düşüncesini asla açıklamazdı."

21 Mart 1792 Manon'un yaşamındaki en mutlu gündü. Akşam üstü keskin bir zil sesi duyuldu. Roland'la eşi, kapıda Dumouriez ve Brissot'yu karşıladılar.

"Bakanlığa atandınız." dedi bir solukta Dumouriez. Brissot, onun memnuniyet ifadesini beklemeden, geniş şapkasından gülümseyerek çekti. Roland bu atanmayla ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmamasına rağmen olur yanıtını verdi ama coşkuyla haykırmamak için kendini zor tutan eşine beceriksizce ve soru dolu bir ifadeyle baktı. Saray tarafından satın alınmış iki yüzlü, hain, kurnaz Dumouriez o an Manon'a iyi bir dostmuş gibi görünmüştü, ki başarıyı müjdeliyordu. Bununla beraber yalnız Manon değil, Brissot ve tüm Jironden basın da Duranthon, Claviere ve Roland'dan birkaç gün önce kralın bakanlığına atanan Dumouriez'yi öve öve bitiremiyordu.

Mutluluktan uçan Manon, gizli gizli hayal ettiği atamayı Roland'ın reddedeceğini hiç düşünmemişti.

Bu olay hakkında Bayan Roland anılarında şöyle yazar: "Roland ilk kez saraya gittiğinde, üzerinde her zaman giydiği rahat şeyler vardı; taranmış seyrek saçlarıyla, başında yuvarlak şapka, iple bağlanmış ayakkabılar. Onu çok önemli bir etiket sahibi olarak karşılamaya hazırlanan saray hizmetçileri, -ki, bu etiketin tüm anlamı onların varlığına bağlıydı,- ile bazı akrabaları ona öfke ve dehşetle bakıyordu. Bunlardan biri Dumouriez'ye yaklaştı ve şaşkınlıkla işaret ederek göstererek 'gözdenizin ayakkabıları tokasız' dedi. Dumouriez

gülünç bir ciddiyetle haykırdı, 'gözdenizin her şeyi perişan.' Bu kelimeler sonradan meşhur oldu ve buna birçok kişi güldü. Roland, XVI. Louis'nin kurallarına uymayan bir tarzı olmasına rağmen, yeni bakanlığını oldukça güleryüzlü kabul etmişti."

Çok geçmeden Manon, sarayın ihtişamlı İçişleri Bakanlığı konutuna geçmeye hazırlanıyordu. Mermer merdivenleri mutlu ve gururlu, aceleyle çıktı; boş, son derece büyük ve ıssız bir salona geldi; tavan ve duvarların üzerindeki kabartma aşk tanrısı fresklerine baktı; soğuk kolonlara dokunup okşadı; altın çerçeveli aynalarda kendini hayran hayran seyretti. Akşamları mum ışığında rengarenk olan kristal saçaklı avizenin sesini duydu. Bayan Roland anılarında ne olağanüstü güzellikteki sarayı ne de 'demokrasi zevki'ne rağmen memnuniyetini anlatır. Komik görünmemek için ölçülü davranıyordu, çünkü Quai de l'Horloge çok geride kalmamıştı. Bu tanınmış kadın, konumuyla alay edilmek için izleniyordu. Manon Roland cumhuriyet düzeninin yorulmak bilmez savunucusu 'Roland'ın soylu, erdemli eşi' sarayda kalma eğilimindeydi. 1791 Haziranında, Brissot kralın kaçmasından sonra ilk kez 'Fransız Yurtseveri' gazetesinde açıkça cumhuriyet talep ettiğini ilan etti. Her hafta Brissot'nun gazetesini okuyan Manon kendi salonunda cumhuriyetçi dostları için kadeh kaldırıyordu. Eşinin etkisi altında kalan Roland, Condorcet ile birlikte, cumhuriyet propagandası yapan 'Cumhuriyetçi veya katılımcı yönetimin korunması' isimli bir gazete çıkarmaya razı oldu. Manon anılarının ölümünden kısa bir süre önce yazdığı bölümlerinde, cumhuriyetçiliği ile övünerek, monarşinin yıkılmasını istemeyen kral kaçtıktan sonra Varennes'de Pétion ve Brissot'ya alaylı alaylı "Cumhuriyet de neyin nesi?" diye soran Robespierre'i suçlar. Manon Roland, Robespierre hakkında "gizli hesaplar yüzünden" cumhuriyete karşı beyanlar verdiği kuşkularını taşıyan Brissot'ya katılıyordu. 1791 yılında egemenliğini pekiştiren büyük burjuvazinin temsilcisi Jirondenler, Robespierre'i ciddi bir tehlike olarak görüyorlardı, henüz iktidar tam anlamıyla burjuvazinin elinde değildi. Brissot'nun eski Amerikancı düşü federatif Fransa ve senato Paris için kesin bir şekilde önemini kaybetmiş; keskin devrimcilerle demokratlar arasın-

da savaşlar başlamıştı. Robespierre'in düşündüğü gibi, cumhuriyeti ilan etmenin zamanı henüz gelmemişti. O demagojilerinden ve boş konuşmalarından Jirondenler'in gerçek eğilimlerini görmüş ve yanılgıya düşmemişti. Brissot taraftarları ortaya çıkan tabloyu hemen gözden geçirdiler. Cumhuriyetin yalnızca onlara yararlı olmadığını anladıklarında kralı devirme işini ağırdan aldılar.

Haftada iki kez öğle yemeklerinde konuk ağırlayan Bayan Roland, bu toplantıların kimilerinde yalnızca kadınları kabul ederdi. O zaman lafa yerli yersiz karışan Bayan Pétion, çok çocuklu hamarat anne Bayan Brissot gelirdi. Bayan Pétion ve Bayan Brissot, keskin kadın sezgileriyle sempatik Manon'un seçkin Jironden vekil Buzot'dan hoşlandığını anladılar. Sinirli, çevik, duygusal ve demagog Buzot, çelişkilerle dolu Roland'ı cezbetmişti. Buzot'nun, kendi dünya görüşünü kanıtlamaya çabaladığı otobiyografisindeki karakteristik bir bölümde şunlar yazılıdır:

"Hiç kimseye boyun eğmeyen bağımsız karakterimi ve cesaretimi yalnızca doğaya borçluyum; kusursuz insan ve kral soyu hakkındaki düşüncelerle nasıl uyuşabilirim? Benim aklım ve kalbim Roma ve Yunan tarihiyle dolu, bu eski cumhuriyetlerde yaşayanlar insanlığı daha çok seviyordu. Onların ilkelerini çocukluğumdan beri biliyorum. Erdemlerini benimsedim... Sefahat, kirli soluğuyla ruhumu asla kirletmedi; daima bende nefret hissi uyandırdı ve ağzımı olgunluk çağıma gelinceye kadar hiçbir zaman utanmaz kelimelerle kirletmedim.... Derin bir heyecanla hatırlıyorum: Hayatımın o bir daha geri gelmeyecek mutlu günlerinde, doğduğum şehrin yakınlarında bulunan dağlara ve ormana sessizce sokulur, heyecanla Plutarkhos'u ya da Rousseau'yu okumaya çalışır veya belleğimdeki ahlak ve felsefe konularını gözden geçirirdim. İnsanlık ıstırabıyla sarsılmış olan ben, devrime ve Kurucu Meclis'e böyle bir karakterle katıldım.

...Ki, orada görüşlerimin değişmesinin mümkün olmadığını gördüm. Avrupa saraylarının en ahlaksız din adamları ve asilzadeleri oradaydı. Orada kendimi insan haklarının yılmaz savunucusu ve halkın dostu olarak tanıttım. Ben genel saygı ve hürmetten yararlanıyordum, fakat hemen hiç kimsenin, şahsi çıkarlarından

vazgeçmediğini anladım. Yeniden kendi içime kapandım. Gerçek yurtseverlerin azaldığını farkettiğimde -belki de hâlâ azalıyor- o zaman tekrar, sonuna kadar ilerlemeye karar verdim. Özellikle kral kaçtıktan sonra, onun iktidarının ateşli düşmanı oldum. Kurucu Meclis toplantılarının sonuna gelindiğinde, her şeyi yapabildiğim evre'ye geri dönüyordum."

Buzot'ya duyduğu gecikmiş aşk, azap ve üzüntü getirerek Madam Roland'ın düzenli yaşamına ansızın girdi. Manon bu karmaşık durumun getirdiği sorunları kafasında tarttı ve bayağı bir eş aldatma düşüncesine izin vermedi. Duygularını özenle tartıp analiz ederek eşinin istediğinden başka hiçbir şeye yer vermediği Roland'lı yılları düşünerek yüreğini yumuşattı. Manon'un itirafları eşlerin birbirine olan güvenini sarsmıştı; Buzot gençti, seviyor ve seviliyordu. Uygun bir boşanmayla aradaki tüm engeller ortadan kolayca kaldırılabilirdi. Fakat Manon 'kolay yolu' seçmedi, Buzot'ya olan sevgisinin 'temiz' kalacağına söz vererek Roland'la kaldı. Bayan Manon 'sevgili Buzot'suyla karşılaşmaya ve mektuplaşmaya devam etti, böylece Ulusal Meclisin kararlarını izleyebiliyor ve etkili olabiliyordu. Kendini Manon'un çelik iradesine bırakan tembel Buzot, Ulusal Meclis'in çalışmalarına katılıyor, öfkeli Brissot taraftarlarını toplayarak, onları birer politik savaş topu haline getiriyordu. Manon salonda ona ustalıklı methiyeler düzerek bu mantık aşkına yanıt veriyordu. Bayan Roland, Buzot'yu şöyle anlatıyordu:

"Doğa ona sevgi dolu bir ruh, mağrur bir zekâ, soylu bir karakter vermiş. Onun hassaslığı sakin, yalnız, namuslu bir hayatı tercih etmesine neden oldu; buna acı sonuçlar doğuran melankoli eğilimi eklendi. Durum ve koşullar onu politik yaşamın akıntısına sürükledi. O, politikaya ateşli bir cesaret, dayanıklılık ve dürüstlük getirdi.

Eskiden mükemmel bir biçimde inşa edilmiş Roma'yı örnek alarak ulus için bu özgürlük döneminin benzerini yaratmayı umuyordu. Ama yozlaşmış Fransa buna layık değildi."

Buzot'nun ve kocasının işlerine karışan Manon'un zararlı etkileri Parisliler'in gözünden kaçmamıştı. Parti savaşları başlamadan önce buna yalnızca gülünüp geçiliyordu, fakat iç savaş şiddetlendiğinde,

Manon'un adı, rejimin eski aristokratlarınınki gibi küfürlerle anılmaya başlandı. Kadınların, Fransız devlet işlerinde sık sık ve son derece tehlikeli etkileri olmuştur; acımasız Pompadour, müsrif –'halkın kızı'– Du Barry, 'Avusturyalı' ve kız arkadaşları halk tarafından hâlâ yürek acısıyla hatırlanır.

Manon kendi fikirlerini hiçbir yerde açıkça savunmamıştı ama bu perde arkasındaki kadına yönelik entrikalar düzenleyen devrimci varoşların düşmanları ona yaşlı Roland'dan daha fazla kin duyuyordu.

'Boynuzlu Roland'ın eşi hakkında soruşturma başlatıldı. Doğal olarak bu soruşturma, Jakobenler Kulübünde savaş propagandası yapan kudurmuş Jirondenlerin adresini gösteriyordu. Robespierre'in muhteşem konuşmaları, Fransa'nın ticari politik etkisini genişletmek, işsizleri orduda toplamayı engellemek, yoksul kesimi aşırı devrimcilerin etkisinden koparmak ve kendi egemenliklerini sağlamlaştırmak için savaş açmaya can atan Jirondenlerin karmaşık heveslerini gizleyen örtüyü çekip çıkarıyordu. Robespierre şöyle diyordu:

"Ben de savaş istiyorum, ama belli şartlar altında biz şüphesiz her şeye hazırız, zira savaş taraftarlarının bizi aldatma niyeti olduğunu düşünmek istemiyorum. Ben bir ölüm kalım savaşı, kahramanlık savaşı istiyorum, böyle savaşlarda özgürlük nasıl despotizm ilan eder, böyle savaşlar devrimci halkı lideriyle birlikte götürebilir, böyle savaşlar istemiyorum, kim komplo ister...

Fakat sarayın zehirli soluğunu asla içine çekmemiş, despotların doğuştan düşmanı halkın haklarının sarsılmaz koruyucusu, bizim generalimiz nerede?.. Ya da biz tahtı devirmeye hazır olduğumuzda, savaş bakanlığı ne zaman emredecek, saray bize işareti ne zaman verecek? Ne zamana kadar beklememiz gerek? Krala ve aristokratlara karşı yöneltilmiş savaşı, despotizmin ebedi âşıkları Patrisiler mi bize getirecek? Hayır! Biz bir tek savaşa girmek istiyoruz, ama savaş taraftarları buna razı olmuyor. İşte Bay Brissot, bir sefere girişmesi mümkün Bay Marki de La Fayette, tüm işleri, komutası altında Kont de Narbonne'un yönetmesi gerektiğini, ulusu zafere ve özgürlüğe taşıma hakkının iktidarı yürütene ait olduğunu söylüyor...

Bay Brissot ve arkadaşları bize, iktidarlarına güvenmemiz için propaganda yapıyor. Ama generallerle iyi toplumsal ilişkilere girme çabaları yalnızca tek bir şeyi kanıtlıyor: Devrim onların elinden güveni, uyanıklığı ve enerjiyi almıştır."

Savaş tartışmasını Brissocular kazandı ve 20 Nisan 1792'de Jironden hükümet bunu kendi başarısıymış gibi ilan etti.

Avusturya savaşı, sınıf savaşımını son sınıra kadar ulaştırmış, pahalılığa, partiye düşmanlığa, yoksulların hoşnutsuzluğuna yol açmıştı. O zaman azınlıkta olan Collot d'Herbois, Chabot, Robespierre, kulübün tribününde Jirondenlerin komplolarını anlatıyor, ilerde onlarla hesaplaşacaklarını söylüyorlardı. 'Duşen Baba' (Le Pere Duchesne) gazetesi, abartarak ve karalayarak yılmadan Roland çiftine saldırıyordu.

"Birkaç gün önce bir temsilciler heyeti, yaşlı ve yıkılmış bir adamı (Boynuzlu Roland'ı) ziyarete gittiler; ne yazık ki öğlen yemeği saatiydi. Kapıcı onların yolunu keserek 'Ne istiyorsunuz?' diye sordu. Ziyaretçiler, 'Namuslu Roland'la konuşmak istiyoruz.' deyince, 'Burada namuslu hiç kimse yok.' diye yanıtladı, iyi traş olmuş şişman bekçi elini uzatarak.

Bizim Sans-Culotte'lar koridoru geçip, dürüst Roland'ın odasına girdiler. Hizmetçi bolluğundan bir türlü kendilerine yol açamadılar.

Yirmi aşçı avazı çıktığı kadar bağırıyordu: 'İzin verin, izin verin, yol açın: bu sos dürüst Roland'ın.'

Bir başkası: 'İzin verin dürüst Roland'ın mezeleri...'

Bir diğeri: 'İşte dürüst Roland'ın pastaları.'

'Siz ne aramıştınız?' diye sordu dürüst Roland'ın uşaklarından biri.

'Biz dürüst Roland'la görüşmek istiyoruz.'

Uşaklar elinde peçete, ağzı dolu, suratı asık Roland'a bu yeni haberi bildirmeye gittiler. 'Beni yemek yerken rahatsız ettiğinize göre her halde cumhuriyet tehlikede' dedi Roland. Binlerce tabağın bulunduğu yemek masasında delirmişti.

Bu onurlu yerde, dürüst Roland'ın sağında Bassatier, solunda ise Casus Robespierre oturuyordu. Güzel yüzlü küçük Lovet, çökmüş gözleriyle şehvetle, Dürüst Roland'ın eşine bakıyordu. Temsilciler heyetinden biri, karanlıkta uşaklardan birini geçmek isterken Dürüst Roland'ın tatlısını düşürdü. Dürüst Roland'ın eşi tatlının mahvolduğunu anlayınca öfkeyle kafasındaki takma saçları yoldu."

Paris'in "avam tabakasının" kulağına kadar gelen bu kötü sözler nasıl Manon'la ilgili olurdu? Roland'ın sadık hizmetçisi, hanımıyla alay ettikleri pazardan dönerken hiç ağlamadı. Manon, hakkındaki dedikoduları dinledikten sonra, "özgürlüğe" layık olmayan bu "ayaktakımı"na karşı nefretinden kupkuru dudaklarını büzdü.

1792 yazında kocasının bakanlık faaliyetlerine katılan Manon, 'saray'ın ve kralın hareketlerinin yönünü ve Roland'ın görevden alınacağını sezmişti. Görevden alınmayı önlemek ya da alınacaksa bunun 'şerefiyle' olmasını sağlamak için Manon, İçişleri Bakanlığı adına, krala reform talebi içeren ayrıntılı bir rapor yazdı. Roland tarafından yazılan bu mektup gönderildiği yere ulaşmadı. Haziranda üç Jironden bakan XVI. Louis tarafından görevden alındı.

Bu yenilgiden sonra Manon, büyük bir kızgınlıkla, kısa bir süre önce ziyaretlerini kendisi için şeref saydığı, 'Buldog' Dumouriez'yi Jironden bakanların sürülmesinden sorumlu tutarak hakkında konuşmaya başladı. Roland, kralın bakanlığı görevini bıraktıktan sonra, kısa bir süre politikayla uğraşmadı, ama olaylar kendi seyrinde ilerlemekte ısrarlıydı. 10 Ağustos'ta monarşi ortadan kaldırıldı, sonra Yasama Meclisi kuruldu ve Lebrun, Servant, Monge, Claviere, Danton, Roland bakan oldular. Egemenliğin ikinci pastası Manon'a eski mutluluğunu getirmedi; sol kanadın hedef tahtası haline gelmişti. Manon, Danton'un Roland hakkındaki sözlerini duyunca, kendini aciz hissederek ağladı: "Fransa'nın, olaylara karısının gözleriyle bakmayan bakanlara ihtiyacı var." Bundan daha büyük bir hakareti duymamıştı. Fransa'da böyle coşkulu, gözlemci, akıllı, gözler çok muydu! Elbette bu kibirli baylar onu anlayacak durumda değildi! Manon çevresindekilerin bir hiç olduğunu düşünerek avunuyordu.

"Dar kafalılık," diye birçok kez nefretle haykırmıştı; "kendini gösterdiği her yerde üstün geliyor. Toplumun her kademesinde tezgahtarlıktan başlayarak, bakanlıkta, ordu komutanlığında ve ticarette bu böyle." Manon sadece üç kişi tarafından sayılıyordu: Kocası, sevgilisi Buzot ve Brissot. Fakat bu üçlünün gücü, Manon'u saldırılardan, alaylardan koruyamıyordu. Bayan Roland, içi iktidardakilere kin dolu, harekete geçmeye karar verdi. Artık o, erkekler yemek masasında tartışırken "kadın işleri"yle uğraşarak daha fazla suskun kalmak istemiyordu. Bundan böyle sohbetlere kesinlikle katılıyor, partinin tutkularını ateşliyor, Ulusal Meclis'in her adımını takip ediyor, Buzot'nun konuşmalarını hazırlıyor, 'Fransız Yurtseveri' gazetesinde yayımlanması için Brissot'ya veriyordu. Bayan Roland Jirondenler'in etki ve gücünü mümkün olduğunca artırmaya çalışıyordu. Monarşistler henüz ona yabancıydı.

1792 Eylülünde hapishanelerde "katliamlar" olmaya başlamıştı, ama kanlı günler, sonradan aksini iddia etse de, Manon'u doğrudan doğruya etkilememişti. O zamanki Jironden basın Bayan Roland'ın ruh halini tamamen yansıtıyordu. Bu basın, monarşist koalisyon ordusunun, müttefiği aristokratlarla din adamlarının da zararlı çıktığı saldırısıyla ortaya çıkan hapishanelerdeki kanlı olaylara zerre kadar öfke duymamıştı.

3 Eylül'de St. Germain de Pres Manastırında gardiyanlar kâh oflayıp puhlayarak, kâh küfrederek, yerdeki kanları temizliyor, cenaze arabasına götürmek için son cesetleri topluyorlardı. Manon, büyük aynada son kez tuvaletine baktı. Başörtüsünü ustalıkla bağlamış, parlak bir elbise giymiş, kulağının üzerinde saç lüleleri düşürerek eteğini düzeltmiş, dudaklarına hafif bir ruj, alnına ve çenesine de biraz allık sürmüştü. Artık 38 yaşındaydı, ama yıllar onun ne yüzünü ne de esnek dolgun vücudunu bozamamıştı. Her tarafını kontrol ettikten sonra bir şarkı mırıldanarak kızı Eudore'nın yanına uğradı. Elbisesi bozulmasın diye eğilmeden, onun saçlarını okşadı. Şaşkın dadıya birkaç kelime söyleyip, hızla, büyük yemek odasına girdi. Masa, mütevazı ama güzel kurulmuştu. O gün Rolandlar büyük bir öğle yemeği vereceklerdi. Gece yarısı misafirler gittikten sonra Manon, memnunlukla, canlı

sohbetleri, şakaları, bu 'başarılı' kabulü andı. Uzun zamandır böylesine endişesiz bir akşam geçirmemişti. Aristokratlarla halkın kavgasının arifesinde, Manon, dostlarının 'alçaklar'ın kanının aktığını söylediğini belki bir an hatırlayacaktı. Ancak 'Eylül katliamı'ndan sonra Jirondenler, Dağlılarla savaşmaya başladı.

Roland'ın açıkça sevdiği krala karşı duyulan nefret, yargılanması sırasındaki zayıflığı ve ölümü, en çılgın cumhuriyetçileri bile üzmüştü. Tesadüfen onunla aynı duyguları paylaşan arkadaşlarından karşıdevrimci La Fayette, 1793 yılı başında, saklandığı İsviçre'den Manon'a bir mektup gönderdi:

"Mektubunuzu henüz aldım, benim iyi yürekli Roland'ım. Biyografinizi ve basılmış birçok eseri vakit bulur bulmaz okuyacağım. Dürüst insanların, ünlü kocanıza hayran olduğunu, onların entrika ve sinsiliklerinden tiksindiklerini size hemen bildiriyorum. Kralın ölümü ruhumu derinden yaraladı. Acımı ve endişemi ifade etmeye korkuyorum. Sevgili dostum, en soğuk ve en süslü püslü despotizm yoluyla elde etmek istediğiniz özgürlük, ellerinizden kayıp gidiyor. Gerek kendine hakim olamayan halkın gerekse batıl inançları istismar edenlerin başlarına yüzlerce felaket geldi.

Eğer size layık olmayan Fransa, sizi reddederse, bize geliniz."

Karışık 1793 yılının Ocağında Roland istifa etti. Ulusal Meclis'te, Jirondenlerle Dağlılar arasındaki savaş kızışmıştı: Ulusal Meclis oturumları tehdit altındaydı. Çoktan beridir Fransız yoksullarının gözünde Brissocular suçluydu. Özellikle hırsları hatırlanıyordu. Mars Meydanı'ndaki kurşuna dizme sırasında korkak davrandıkları, sarayla görüşmelerde ikili oynadıkları ve kralın entrikalarına katıldıkları, bu süre içerisinde Louis'nin kararsız olduğu iddia ediliyordu. Jirondenler, gazete ve kulüplerde Dağlılar'a ağır iftiralar atarak, görevi bıraktılar.

Paris'te saygınlıklarını yitirmiş Jirondenler'in, Ulusal Meclis çevresindeki her adımı sonuçsuz kalıyordu. Bilgiç Roland, dört ay boyunca sekiz kez hesapları gözden geçirme talebiyle başvurdu. Ona tek bir rakam bile vermediler.

Manon, sarayın çekici bakanlık binasını bırakarak, ona Britannique otelini hatırlatan, mütevazı dairesine döndü. Fakat şimdi çevresinde eski rahatlık yoktu. Bayan Roland rehavete kapılmadı; partisini korkunç ve kesin bir kavganın beklediğini anlıyordu. Artık onun bu tenha salonu Jironden yöneticilerin karargahına dönüşmüştü. Sonradan yenilgi ve bozgunun açıkça ortaya çıkması üzerine Bayan Roland yeraltı örgütüne katıldı. Yorulmak nedir bilmeden, gerektiğinde dostları için sığınma, kocası ve kızı için çıkış izni almaya uğraşıyordu. Ani bir hastalık çalışmalarını durdu.

1793 yılının ilkbaharında Ulusal Meclis'te, parti savaşları artık sonuçlanmak üzereydi. Gelir vergisinin artırılmasının Jirondenler tarafından reddedilmesi, küçük burjuvazinin ve işçilerin saflarında çalkantı ve öfke uyandırdı. Fakat Jirondenler kitlelerin iradesini hesaba katmadan, Dağlılar'ın önderliğindeki aç Paris halkının peşinden koştuğu 'pahalı' ekmeğin karşısında ilerlemeye devam etti. Devrimin yaratıcıları, kanlı ayaklanmanın katılımcısı yoksullar, Avusturya-Prusya Savaşına çocuklarını vermişlerdi. Halkın sabrı artık taşmıştı. Artık 'Brissocular' sözcüğü 'hain'le eşdeğerdi. Fakat halkın bu uğultusunu duymayan popülaritesi kalmamış Jirondenler, 2 Mayıs 1793'te, kırsal kesimin desteğini almayı umarak Vendée'deki savaş için karşıdevrimcilerden borç aldığı kanıtlanan Ulusal Meclis'in büyük çoğunluğuna karşı tekrar muhalefete geçmeyi denedi. Borcun, 1000 livreden daha fazla geliri olan Parisliler arasında paylaştırılması, varlıklı nüfusa karşı bu "adaletsizliği" ortaya çıkartan Jirondenleri kızdırdı. Bu son "hata", yani Jirondenler'in, hizmet ettikleri sınıfa güvenmeleri onların sonu oldu. Bu parçalanma esnasında Manon, olayları, hasta yatağından dikkatle izliyordu. Buzot başta olmak üzere yakınları ve sevenleri onu ziyaret ediyordu. Bu dalgalanmalara ve yaklaşan felaketin sezilmesine rağmen, Manon sevgilileri tarafından kuşatılmıştı. "Olgunluk yaşımda tutku fırtınasından korunmak için, günden güne gücümü kullanmak ve kalbime sahip olmak güçleşiyordu" diye yazar Manon. 38 yaşında, irade zayıflığına karşı uysallıkla boşu boşuna savaşıyordu. Yaşadığı çağ onun hayatına aniden girmiş ve geleceğini belirlemişti. 31 Mayıs'ta

Jirondenler ve "onların kraliçesi" tarih sahnesinden çekildi. Çok geçmeden de Bayan Roland'ın yaşama sevinci bitiverdi.

Parisli yoksulların Brissoculara karşı ayaklandığı gün, Manon uzun zamandır kendini ilk kez iyi hissederek uyandı. Esas kaygısı, ailesini, mutlu olacakları ıssız bir yere göndermekti. Ancak Manon zorlukla giyindi, kahvesini içti, misafir odasındaki ve yatağındaki bibloları ve kağıtları düzenledi, ısrarla "Boynuzlu Roland"ın adresini gösteren açık tehditlerin ve sokak dedikodularının önüne geçmek için hizmetçiler gibi koşmaya başladı. Kaçınılmaz son, hızla yaklaşıyordu. Uzaklarda bir yerlerden tehlike çanları duyuluyordu, sonra top sesleri geldi. Önceleri Manon'un da heyecanla katıldığı devrim bayramları şimdi adeta kanla başlamıştı. Her iki eliyle eteğini toplayıp pencereye fırladı; yakında ne olacağını tahmin ediyordu. Evlerinin ve dükkânlarının kapılarından aniden çıkan insanların dar sokaktan rengârenk bir kurdele gibi, rüzgar gibi geçtiklerini gördü. Tüccarlar, meyve satıcıları ellerini kaldırıp, sepetlerini sallayacak; erkekler, kadınlar ve çocuklar karmakarışık küfürler savurup tezgahları devirerek karşıdan gelenlere; Paris Komünü'ne, Ulusal Meclis'teki taraftarlarına koşacak, düşmanla savaşa her an hazır, birbirlerine hırsla kinlerini aşılayacaklardı. Korkunç tahminleri kafasından kovarak, kalabalığın tehditkâr haykırışlarını ürpertiyle dinleyen Manon, dostlarının ismini duyduğunda, son umudunu da kaybedip pencereden uzaklaştı. Halk Jirondenler'den karşılık bekliyordu. Sokak dindiğinde arkadaşlarından biri Manon'a kötü haberleri bildirmeye geldi. Ertesi gün saat 5'de Devrim Komitesi'nin emri doğrultusunda Roland'ı tutuklamak üzere kılıcı ve bıçağıyla bir devriye Manon'un dairesine geldi. Emir okunduktan sonra Roland, bunun yasalara aykırı olduğunu ve hapishaneye gitmeyeceğini bildirdi. Zor kullanma yetkisi olmayan silahlı Sans-Culotte'lar yeni emri almak için konseye yollandılar. Ancak adım sesleri kesilince Manon, Roland'ı tutuklanmaktan kurtarmak umuduyla sağ kalmış tanıdıklarına güvenerek Ulusal Meclis'e gitmeye karar verdi. Tuileries Sarayı silahlı insanlarla doluydu. Ulusal Meclis salonundan yükselen uğultular koridorda Manon'un kulağına kadar geliyordu. Manon

alavere dalavere çevirerek bir toplantıya giriş davetiyesi edindi. Jironden konuşmacı, kendini dinlemeyeceklerini bahane ederek, Ulusal Meclis'te Roland'ın tutuklanma müzakeresini açıklamaya yanaşmadı. Kurtarmanın mümkün olmadığı belli olunca, Manon kocasının kaçmasına yardım etmek için eve döndü.

Gece yarısı, Roland'ı tutuklamak için yeniden geldiler. Ama artık evde değildi, bu kez de Manon'u tutukladılar. Sabah yediye kadar eşyaların mühürlenmesi ve can sıkıcı prosedür devam etti. Şehir uzun süredir gürültülüydü, Manon, kızı ve hizmetçileriyle vedalaştıktan sonra konvoyla evden çıktı. Kapıdan arabaya kadar dizilen askerler aylak aylak bakan seyircileri yaklaştırmıyordu. Manon'u tanıyan bir kaç kadın arabaya doğru bağırdı:"Giyotine!"

Götürüldüğü Abbaye Hapishanesinde boş oda olmadığı için nazik bir gardiyan Manon'a bir günü kendi dairelerindeki bir odada geçirebileceğini söyledi. Gardiyanın kibar ve hassas eşi, tutukluya kahvaltıda ne istediğini sordu. Devlet tutuklulara günde bir porsiyon bakla ve 200 gram ekmek veriyordu. Fakat bunun dışında kendi hesaplarından istediklerini yemelerine izin vardı, bu yüzden tutukluların yemekleri tamamen gelir durumlarına ve alışkanlıklarına bağlıydı. Yorgun ve endişeli Manon, hapishanede kaldığı ilk gün sadece sulu şurup rica etti.

Gece yarısına doğru gardiyan, Manon'u penceresinin altında saatler bulunan küçük odasına götürdü. Artık, şafaktan önce rüyasından "kim o?" "devriye ateş!" sesleriyle uyanıyordu. Bu çığlıklar sıklaşmıştı, hükümet halkın ayaklanmasından korkmaya başladığından beri, karakollarda geceler endişeyle geçiyordu.

Manon, loş ve soğuk hapishanede eziliyordu. Ruhunun canlılığını yitirmemek için kendi evindekine benzer, yaşanabilir bir oda yaratmaya çabalıyordu. Asık suratlı soğuk duvarları, büyük parlak çiçeklerle süslemek gerekiyordu; masanın üzerine eski bir masa örtüsü yaymış, iskemlenin üzerine ve pencere kenarına kitaplar, biblolar ve tuvalet takımlarını koymuştu. Gardiyan ve eşi sayesinde Manon sık sık dostlarıyla görüşebiliyor, akrabalarıyla rahatça mektuplaşabiliyordu. En büyük ilgi, Kızı Eudore ve ailesiyle bağlantı kuran sadık

dostu Bosquet'dan geldi. Manon gazetelerden 22 Jironden'in tutuklandığını öğrenmişti. Bitmez tükenmez bir umutsuzlukla haykırıyordu: "Vatanımı mahvettiler." Roland, Buzot ve diğer Jirondenler'in Paris'ten güvenli bir şekilde kaçtıktan sonra dışarıda tehlike altında olmaları, Manon'a sertliğini geri getirdi. Önceleri kendisi için endişelenmediğinden 'huzurlu bir masum' gibi meydan okuyor rol yapıyordu. Manon özgürlüğüne kavuşmak için Adalet Bakanlığı'ndan, 'yasaların uygulanmasını' talep etti ve sonunda 12 Haziran günü polis komiseri tarafından sorgulandı. Komiser, Manon'un itirazlarını ve öfkeli konuşmalarını tutuklama sebebini açıklamadan, dalgın dalgın dinledi. Ertesi günkü sorguda, bu kadının gevezeliklerinden bıkan komiser ondan cevaplarını "evet", ya da "hayır" şeklinde vermesini istedi ve "Hapishane, aklınla böbürleneceğin bakanlık dairesi değildir" diye açıkladı. Soruşturma birkaç saattir sert bir tonda devam ederken, Manon birden onu neyle suçladıklarını anladı. Sorgudan çıkarken öfkeyle şöyle dedi: "Ne kadar acınacak haldesiniz. Kabalığınızı bile affediyorum."

Siz beni darağacına gönderebilirsiniz ama rahat bir vicdana sahip olmaktan duyduğum mutluluk ve inançtan mahrum edemezsiniz. Neslim, bu namussuzluğu mahkum edip benim ve Roland'ın öcünü alacaktır." Manon Roland, Abbaye Hapishanesinde, dört cilt tutacak anılarını yazmaya başladı. Bu anılar ölümünden hemen sonra, sağ kalmış yandaşları tarafından yayınlandı. Notlarında devrim etkinliğini, salonuna gelen ziyaretçileri ve geçmiş yılların olaylarını tasvir etmeye çalışmıştı. Eskiden 'saltanat' sürmüş bir tutuklu için tarafsız kalmak kolay değildi. Manon, Dağlılar'ı alay edercesine mahkûm etmiş ve kendi dostlarını övmüştü.

Manon, tutuklandıktan dört hafta sonra 27 Haziran'da serbest bırakıldı, ama iki gün sonra yeniden tutuklandı ve Sainte Pélagin Hapishanesine koyuldu. Bayan Roland'ın Sainte Pélagin Hapishanesindeki yaşamı hemen hemen Abbaye Hapishanesindekiyle aynıydı. Anılarını yazmak dışında Buzot ve dostlarıyla mektuplaşıyor, resim yapıyor ve kitap okuyordu; masasının üzerinde sürekli, Plutarkhos'un "Kahramanlar"ı dururdu. "Namuslu Roland"ın eşi

Sainte Pélagin Hapishanesinde, üzüntüsünden kahrolarak, fahişelerle, hırsızlarla kalpazanlarla bir arada kalıyordu. Sabahları koğuşlar açıldığı zaman bekçiler, erkek tutukluların da çıktığı ana koridorda kadınların ciyak ciyak bağırıp küfürlü konuşmalarına ses çıkarmıyordu. Manon, her yerde edepsiz kelimelerle konuşan "bu halk"a kırılarak odasına gizlendi. Kendini öldürmeyi birçok kez etraflıca düşünmüş ama "kocasına iftira atanların eline yeni bir silah vermemek için" bundan vazgeçmişti. Anı defterine şöyle yazıyordu: "Eğer beni yalnız olarak Devrim Mahkemesine çağırırlarsa, onu, Bay Roland'ı yücelteceğim." İğrenç komşuları, içinden geldiği gibi sinirlenmesine bile izin vermiyordu. Kendilerinde hayret uyandıran bu "bilgili yurtaş"a, zoraki saygı duyulmasını sağlayan yararlı sohbetler yapmaları Manon'u memnun etmeye başlamıştı.

Sadık dostları -Bosquet, Grandpré, Champagnier- hapishaneye, botanik bahçesinden çiçekler, mektup ve gazeteler getiriyordu. Abbaye Hapishanesinde iyi geçindiği gardiyanın iyi huylu eşi, Manon'u sık sık, evine davet ediyor,orda, Manon'un manastırda öğrendiği kolay bir melodiyi eski bir piyanoda çalmasına izin veriyordu.

Brissot'nun idam edildiği gün, Bayan Roland'ın hayatının en korkunç günüydü, tüm umutları kırılmıştı. "Tabutluk"uyla ünlü, Conciergerie Hapishanesine geçti. Conciergerie'deki hücresi ölüm gibi karanlık ve pis kokuluydu. Ölüm yaklaşıyordu ve Manon burada komşularının ızdırabına tanık oluyordu. Artık daha fazla gözyaşı dökmek, korku ve keder yersizdi. Gardiyan, ölüm öncesi umutsuzluğun ve titremenin tanığı olan, günlerdir ağlamaktan zayıf düşmüş kadının hücresinin kapısını her akşam aynı kayıtsızlıkla kapatırdı. Devrim Mahkemesinin çağrısının gelmesi yaklaşırken, soruşturmalar da hızlanmıştı. Bayan Roland kaçak Jironden vekillerle ilişkide olmakla suçlanıyordu. Manon, sarsılmış iradesini sağlam tutmaya çalışarak düşmanlarının önünde eskisi gibi güçlü görünmek istiyordu. Kızına ve dostlarına yazdığı mektuplarda açıkça görülüyordu ki, kendini ısrarla zorlayarak, merhamet dilemeksizin ve mertçe ölümü karşılamayı öğreniyordu. Fiziki korku ve üzüntü ortaya çıkmadan önce Manon'un tek tasası mahkemede güzelliğini ve becerikliliğini

korumaktı. Bu kadının yaşamının son anına kadar söylediği sözler ve anlamlı duruşu önemlidir. İşte mahkeme için hazırlanmış konuşmalarından bir bölüm:

"Korkunç yalanlara dayandırılarak komplocu ilan edilen insanların faaliyetlerine katıldığım ileri sürülüyor. Onlardan birçoğuyla kurduğum dostluk ilişkileri şimdi suç sayılsa da, hiçbir politik olayla bağlantılı değildir.

Mahkûmların başvurduğu araçları kullanmayacağım, bu araçların ne olduğunu da bilmiyorum, ama ne diye kötü niyetlilere inanayım. Ben kimin dürüst ve mert bir yurttaş kimin vatanına sadık yüce gönüllü bir insan olduğunu kendi gözlerimle görüyorum. Eğer onlar yanlış bir yola sapmışlarsa, bunu içten bir inançla yapmışlardır, fakat alçalmamışlardır, benim gözümde onlar talihsiz, fakat suçlu değildir. Eğer dostlarımın iyi hislerini korumakla suçlu durumuna düşmüşsem tüm dünyanın önünde suçlu olduğumu ilan ediyorum. Ben onların şerefleri için endişelenmiyorum, onların dürüstlüğünü paylaşmaya ve düşmanları tarafından ezilmeye seve seve razıyım. Bu insanların vatanlarına karşı komplo düzenlemekle suçlandıklarını görüyorum. Ama inançlı Cumhuriyetçilerin, Cumhuriyetin yaşama kabiliyetinden şüphesi olanları ikna etmek ve ona gerçek değerini vermek için iyi yasalar yapması gerekiyor. Herhalde bu, onları asmaktan daha zor. Tarih tüm zamanlarda, iyi yasalarla insanları doğru yola getirmek için büyük yetenek gerektiğini kanıtlamıştır. Oysa ki, insanları idam etmek ya da terörle bastırmak için güç kullanmak yeterli. Onların da kabul ettiği gibi refah ve bolluk, yurttaşını koruyan devletin adaletinden doğar; süngünün kudreti yalnızca korku verir, ama ekmek vermez. Onların, halk için ateşli, yüce kaygılar duyduğunu görüyordum, halkı pohpohlamaktan nefret ederlerdi. Halkı aldatacak yerde, hatalarının kurbanı olmaya hazırlandılar. İtiraf ediyorum, bu prensipler ve davranışlar, kendine çalışmak için halkını sevmeyi deneyen şan şöhret düşkünleri ve despotların prensip ve davranışlarına hiç benzemiyor.

Özgürlükler bir dost gibi bana düşünceye değer vermeyi öğretti. Devrimi coşkuyla selamladım. Egemenliğin keyfî kullanılması

döneminin sona erdiğine inanıyordum. Ben suistimal edilen yıkım dönemlerinden nefret ediyorum, böylece çok sıkıntı çekmiş sınıfların kaderine sık sık üzülüyordum. Devrimin başarılarını ilgiyle takip ettim. Ateşli toplantılara katıldım, ama asla belirlenmiş sınırların dışına çıkmadım. Çok nadir karşılaşılan biraz yetenek, yeterli felsefi eğitim ve cesaret, tehlike sırasında eşimin cesaretini kaybetmesine izin vermedi. Galiba tanıyanların gizlice beni övmesi, düşmanlarımın beni tanımamasına yol açtı.

Devrim esnasında yasaların ve adaletin sık sık unutulduğunu biliyorum, burada bulunmam bunun kanıtı. Davama, göze çarpan ya da herhangi bir avantaja sahip biri karşısında önyargılı, büyük bir hareket sonucu gelişen ateşli nefret hakim. Cesaretim varken önceden sezinlediğim soruşturmadan kolayca kaçabilirdim, ama soruşturmaya maruz kalmayı daha doğru buldum. Böyle bir örneği vatanımın önünde vermeyi zorunluluk saydım. Eğer mahkûm olursam, tek suçu, hiçbir zaman gururlanmadığı bazı yeteneklere sahip olmak, büyük bir istekle halkın yararı için çalışmak, dürüstlüğü yüzünden hayatını riske atarak dostlarını inkar etmemekten ibaret olan bu kadını, onu idama götüren böyle nefret verici davayı açan despotlardan ayırmak gerektiğini düşünüyorum. Ruh yüceliği insana kendini unutturuyor; onlar insanlığa mecbur olduklarını hissetmişler aynada gelecek kuşakları görmüşlerdi.

Adil gökyüzü! Özgürlüğe kavuşması için canımı ortaya koyduğum bu zavallı halkı aydınlat... Özgürlük... Yerine göre ölümden nefret etmeyi de ölüme koşmayı da bilen gururlu bir ruh için özgürlük. Ama darağacına yapışan kendi kanıyla sarhoş olmak için pislik ve fesatlığa batmış insanlara değil. Gerçeğe bağlı, gerçek dostlarını anlayan, dalkavuklardan nefret eden, adil bir yönetime sahip, hümanizmi seven bilge halklar için özgürlük; şimdilik böyle bir halkınız olmayacak, yurttaşlarım hakkında, özgürlük hakkında boşu boşuna konuşacaksınız. Sırası geldiği zaman her birinizin kurban gideceği tek bir avantaja sahip olacaksınız; ekmek istediğinizde size cesetler verecekler, sonunda köle olacaksınız."

Manon mahkeme ve idam arifesinde Buzot'ya şöyle yazar:

"Eğer onur için sığınak varsa, bu dünyada kal, acele etme; seni kovan adaletsizliğin maskesini çıkarmak için kal. Fakat eğer ısrarla bela beşinci düşmanını üzerine çekerse, sana karşı kalkan satılık ele sabretme, özgür yaşadığın gibi özgür öl, beni haklı çıkaran bu soylu cesaret, senin bu davranışından sonra seni haklı çıkarsın."

8 Kasım 1793'ün soğuk, güneşsiz sabahında, tutuklular Conciergeri Hapishanesinin kapısındaki parmaklıkların yanına yığılmışlardı. Her hafta, tutukluları çağıran mübaşir hırıltılı bir sesle bağırdı: "Bayan Roland." Sıranın kendisine geleceğini biliyordu, gergin ve kendini zorlayarak parmaklığın yanına dikildi. Sanki bakanlığa öğle yemeğine gidiyormuş gibi, zarif, beyaz, ince bir elbise giymişti. Hafiften kıvrılmış saçları, omuzlarına düzensiz bir şekilde dökülmüştü; yüzü genç gösteriyordu. Başında, cumhuriyetin ikinci yılında moda olan süslerle bezeli küçük bir şapka vardı.

Manon kendi adını duyduktan sonra, yavaşça eğilip elbisesinin kuyruğunu tuttu ve başını, sınırsız bir korkuyla çevresini kuşatanlara çevirip son derece yüksek sesle birkaç hoş kelime söyledi. Oradaki tutukluların her biri yaşamlarını bir gün daha uzattıkları için gizliden gizliye sevinç duyuyordu. Hapishane kapısından gülerek çıktı. Devrim Mahkemesinde yanında ihanetten suçlu bulunmuş yarı ölü vaziyette Lamarck vardı. Aynı zamanda giyotine gidecekti.

Manon'un ölüm cezası birkaç saat sonra onaylandı. Mahkeme onun savunma yapmasına izin vermedi ve hazırladığı konuşma yapılamadı. Devrim Mahkemesi, orta burjuvazinin politik savaşını yönetmeyi başaran bu kadının üstün yetenekli ve acımasız olduğunu biliyordu. Karşılarında tehlikeli ve uzlaşmaz bir düşman vardı. Ölüm kararını işitmeden önce Bayan Roland haykırdı: "Mahkûm ettiğiniz yüce kocamla aynı kaderi paylaşmamı engelliyorsunuz, onlar yerine ölme hakkını veriyorsunuz bana. Size teşekkür ediyorum, bununla beraber darağacında onların cesaretini göstereceğime inanıyorum." Manon Marsilya'da öldürülen 22 soğukkanlı Jironden'i hatırlamıştı.

Saat 5'te, cellat arabası Lamarck'la birlikte onu Devrim Meydanı'na götürdü. Bir zamanlar, giyotini XVI. Louis'nin ensesine indirirken gözyaşlarını tutamayan cellat, şimdi titreyerek ağlayan Lamarck'la

kayıtsızlıkla alay ediyordu. Manon teşvik edici ve cesaretlendirici sözlerle Lamarck'a gücünü toplaması için yardım etmeye çalışıyordu. Giyotin yolunda sözcükler faydasızdı; araba, sallanarak Seine Nehri üzerindeki köprüden geçerken uzaklardan dar pencereleri mazgala benzeyen evi ve Quai de l'Horloge görünüyordu. Bir ara çocukluğu canlandı gözlerinde, acıyla anımsadı: Giyotinin bulunduğu Devrim Meydanı'ndaki özgürlük heykeline iyice yaklaşmışlardı.

Saint Honoré Sokağında arabanın peşine meraklı halk takılmıştı. Ama idam sahnesi aynı ilgiyle izlenmiyordu artık. Ordan geçenler idam mahkûmlarının adlarını kayıtsızlıkla dinliyordu. Manon kalabalıkta ısrarla, bir aziz gibi, ıslak gözlerini ondan ayıramayan Bosquet'u arıyordu. Bosquet, Paris'in yakınlarındaki gizlendiği orman kulübesini bırakıp hayatını riske atarak kente gelmişti.

Giyotinin yanında cellat atını tutuyordu, mahkûmların inmesine yardım ettiler. Manon, Lamarck'ı cesaretlendirerek ona şöyle dedi: "İlk önce siz çıkın, benim ölümüme dayanamayabilirsiniz." Sırasını beklerken bir kalem ve kağıt istedi; Manon kendi soyu için son duygularını kaydetmek istiyordu. Son ricası reddedildi. Bayan Roland tek bir kelime bile konuşmadan sehpaya çıktı. Sonradan bazıları sanki idam sehpasının yanında bulunmuşlarmış gibi onun sözlerini efsaneleştirdiler: "Ey özgürlük, senin arkana sığınılarak daha ne kadar suç işlenecek."

İdamlar gerçekleştikten sonra meydan ıssızlaştı. Aynı gün gece yarısı, Paris'ten Montmorency Ormanına giden sonbahar yağmurlarının aşındırdığı çukurlu yolda, beli bükülmüş Bosquet zorlukla yürüyordu. Tehlikesiz orman evine dönmek için acele ediyordu. Botanik ve zoolojiye ilgisi, beyaz küçük hayvanların, kuşların, çiçeklerin, ağaçların arasında mutlu olmasını sağlıyordu. Bosquet, Bayan Roland'ın elyazmalarını ormanın bir köşesindeki bir kaya yarığının içinde saklıyordu.

Onun orman içindeki evinde Roland iki hafta saklanmış, daha sonra iki eski dostunun bulunduğu Rouen'a gitmişti. İdam kararını Rouen'da duyan Roland uzun süre baygınlık geçirdi. Ayıldıktan sonra da kendini öldürmeye karar verdi. Dostları onu kararından boşu

boşuna vazgeçirmeye çalıştılar. Roland bir an bile tereddüt etmedi. Bir sonbahar gecesi üçü birlikte nasıl intihar edeceğini tartıştılar. Çok yaşlanmış, yorulmuş olan Roland, Manon gibi giyotinle ölmek istiyordu. Bunun için Paris'e geri dönmek, Ulusal Meclis'e gitmek, onun ortaya çıkmasıyla oluşacak karışıklıktan yararlanarak "tüm gerçeği" anlatmak gerekiyordu. Roland'ın dostlarından yaşlı olanı bu planı kabul etmedi. Rouen'da yaşayan kızı Eudora'ya kalması için mallarını ele geçirmek gerekiyordu. Bir başka alternatifi seçtiler: Eski bakan, 15 Kasım'da gözleri yaşlı dostunu bırakıp, Paris'i dört kilometre geçtikten sonra iki yolu ağaçlı zengin malikânenin yoluna saptı.

Roland orada, sık yapraklı ağaçlardan birinin altında, bastonuna sakladığı kılıçla kendini öldürdü.

Cebinde bir not buldular:

"Beni bulan kim olursa olsun naaşımı saygıyla taşısın: O, namuslu ve dürüst yaşamış bir insana aittir.

Gün başlıyor -ve o artık uzakta değil- Sana hükmü okuyacakları zaman- bu günü bekle, o zaman dopdolu bir bilgiyle harekete geçecek, bu ışığın adaletini yakalayacaksın."

Bir başka kağıtta şöyle yazıyordu:

"Korku değil, öfke...

Eşimi öldürmeyi planladıklarını anladığım an sığınağımı terk ettim; cinayetlerle lekelenmiş böyle bir dünyada yaşamak istemiyorum."

Buzot İngiltere'de gizleniyordu. Zayıf düşmüş; korkunç tehlikeyi yanında taşıyarak, o şehirden bu şehire dolaşıyordu. Pétion'la karşılaştıktan sonra kendini, kaçaklara yardım etmek için Paris'i terkeden fanatik, gözüpek Jirondenlerin sığındığı Bayan Bouquet'nin evinde buldu.

Bordeaux yakınlarındaki Saint Émilion'da bir evde ise hüküm giymiş yedi vekil; Salles, Guadet, Louvet, Barbaroux, Valladi, Pétion ve Buzot kalıyordu. Hepsi, nemden ve havasızlıktan bunalmış olarak bu mağaraya benzeyen yerde saklanıyordu. Gece yarısı bayan Bouquet onlara yiyecek ve şarap getiriyordu. Komşuları şüphelenmesin diye,

satın aldığı şeyleri onlara azar azar veriyordu. Bir ay sonra Bayan Bouquet arama yapılacağını sezinleyince, Jirondenler onun çiftliğinden ayrıldı. Bayan Bouquet; Barbaroux, Buzot ve Pétion'u, devrimin can düşmanı berber Frocard'ın çatı katına nakletmeyi başardı. Buzot sığınağından çıkmadan berberin çatısının altında aylarca yaşadı. Öfkeli ve çaresiz Buzot, yandaşları iktidarı ele geçirince, Dağlılar'la hesabını göreceğini hayal ederek avunuyordu. Ama bir ruh halinden diğerine kolaylıkla geçebiliyordu; öyle ki cesaretini sık sık kaybedip suçlu bir çocuk gibi Manon'a, başarısızlığına ve geçmişine ağlıyordu. Bayan Bouquet sağ kalmış Jirondenler'i İsviçre'ye geçirme girişiminde başarısız oldu. Artık amacı anlaşılmıştı. Yapılan aramalarda Jirondenlerle ilişkileri açığa çıktı. 17 Haziran 1794 yılında tutuklandı ve hemen Bordeaux'ya, giyotine gönderildi.

Bayan Bouquet'ye olanları öğrendikten sonra Barbaroux, Pétion ve Buzot; Frocard'ın tehlikeli tavan arasını bırakıp Castillon vadisine gittiler. Ölümü bekleyerek vasiyetnamelerini yazdılar: "Özgürlük bir daha geri dönmemek üzere kaybedildikten sonra, ahlak kuralları çiğnendi; talihsiz değerli vatanımızın köleleştirilmesine tanık olmamak için hayata veda etmeye karar verdik."

Kaçaklar 18 Haziran 1794'te St. Manyana yakınlarındaki arazide tesadüfen, bir grup askerle karşılaştılar. Barbaroux kendine kurşun sıkmayı denedi, ama başaramadı. Onu Bordeaux'ya götürüp yargılayıp idam ettiler. Buzot ve Pétion bir çam ağacına saklanıp askerlerden kurtuldular, ama kurtuluştan umutlarını kesip zehir içtiler. Onların cesetleri, Fransız Devriminin kritik tarihinden topu topu sekiz gün önce, 9 Thermidor*, 19 Haziran 1794 yılında bulundu.

Jirondenler'in öcünü Thermidorda kendi soyu aldı.

Devrimin uzlaşmaz lideri Robespierre'i giyotine gönderen Ulusal Meclis'te, birçok Jironden taraftar "bataklık" saflarında toplantılara katılıyordu. Brissot ve arkadaşlarının yenilgisinin kaçınılmaz oldu-

* *Thermidor: Fransız Devrim takviminin 20 Temmuz'dan 18 Ağustos'a kadar süren on birinci ayı, 9 Thermidor II. yılda (27 Temmuz 1794) terör dönemine damgasını vuran Robespierre iktidardan düşürüldü, ertesi gün de giyotine gönderildi. (çev.)*

ğunu anlar anlamaz, onlardan vazgeçmişlerdi ama kendilerinden vazgeçmediler. Ulusal Meclis'te Robespierre'in kaderine karar verdiler.

Roland, Buzot ve Manon Roland'ı trajik sona götüren, Jirondenleri başsız bırakan terör, onların arkasındaki sınıfın güçlü tepkisini yenemedi. Jakobenler'in devrimci diktatörlüğü yıkıldı. Liberal yalanlar, gerici düzeni diriltme faaliyetlerinin üstünü örtmüştü.

Buzot'yla birlikte uzun süre saklanan Jironden Lowet, sağ salim Paris'e döndü ve Madam Roland'ın anılarını Thermidor'dan sonra "Bayan Roland'ın nesline çağrı; -Saint Pélagin ve Abbaye hapishanelerinde tutukluyken onun tarafından yazılmış derlemeler" başlığı altında ilk kez yayımladı. Kitap,"ailesinin mal varlığına el konulmuş, Bayan Roland'ın tek kızı yararına" basılmıştı.

MADAM DU BARRY

İlk yıl, Devrim Mahkemesinin çalışmaları aşağı yukarı sonuçlanmış, bu arada birkaç kadının kafası giyotin sehpasından yuvarlanmıştı. Marie Antoinette, Corday, Roland isimleri devrim tarihine suçlu diye yazılmıştı. Onların arkasından Devrim Mahkemesi'nin önüne 1793 Kasımında, devrim için özel hesapları olan bir kadın çıktı.

Aradan geçen dokuz sene içinde unutulmuş bu suçlu, Paris'in dikkatini yeniden üstünde topladı. Devrim Mahkemesi onun hayatını gözler önüne serdi, –bu, ölüm kararı için yeterliydi– Du Barry (dü Bari) ölümün kollarına düştü.

Yaklaşık 50 yaşındaydı. Siyah elbisesi muntazam vücudunu sarmış, hafifçe kaymış ve dağılmış beyaz peruğu gölgelenmişti, yüzünde alışılmış bir makyaj yoktu ve sanki aşırı vurgulanmış bir yumuşaklık vardı. Biraz patlakça duran gözleri, ölüm kısa keskin bıçağını üzerine bıraktığında, bir ineğin boğazlanmadan wönceki, korkudan anlamsızlaşmış yüz ifadesine büründü.

Mahkeme başkanı yüksek sesle sordu: "Bayan, siz eski Kontes Du Barry olduğunuzu kabul ediyor musunuz?" Bayan Du Barry'nin yanıtı, Sans-Culotte erkeklerin, varoşlardan gelmiş süslü püslü kadınların, ellerinde örgüleriyle büyükannelerin oturduğu bölmeden gelen seslerle bastırıldı: "Ölüm! Ölüm! Giyotine!" Mahkemenin düzenli ziyaretçileri yaşlı kadınlar, mahkemede hazır bulunanlara kendi kötülüklerini bulaştırarak, yumrukları havada, isterik bir biçimde alçak duvardaki delikten bağırıyorlardı.

Süreç başlamıştı –ve eski, inanılmaz yıllar yeniden ortaya serilmişti. Sanki gözle görülmez bir çıban patlamış, yapışkan, zehirli bir irin yayılmış; bunlar geçmişte hüküm süren XV. Louis'nin ifadelerinde dirilmişti.

Dolandırıcı, düzenbaz Jean Du Barry'nin ailesi, suçlunun 'kariyer'inin başladığı Toulouse'da oturuyordu. Anne ne kötü ne de akıllı

bir kadındı, öyle aman aman bir özelliği de yoktu. Baba aileye soylu bir ünvan ve sıkıntı bırakarak ölmüştü. Jean'ın iki kız kardeşinin de çeyizi yoktu, yetişkinlik yaşını kârlı bir evlilik umarak geçmişlerdi. Soylu kızlar için bekâr kalmak o dönemde felaket sayılıyordu; en iyisi manastırda beklemekti. Jean'ın kız kardeşlerinden başka bir de ağabeyi vardı. Guillome talihsiz, cahil, safdil biriydi. Ailenin başındaki Jean, XV. Louis'nin tipik saraylılarından biriydi. Hilebaz bir kumarbazdı, ama buradan pek fazla geliri yoktu, kaba, gaddar, şehvet düşkünü biriydi, hiçbir şeyden iğrenmezdi. Jean Du Barry, Bourbon zamanındaki hiçbir aristokratın o yüzden zengin olmadığı kârlı bir iş seçti: İş, krala kadın temin etmekten ibaretti.

Kralın kudretli sevgilisi Madam Pompadour, ipleri uzun yıllar boyunca kendi elinde tutmuş ve ülkeyi yönetmişti; Fransa'nın iç ve dış işlerinde atama ve azletme ona bağlıydı. Fakat 40 yaşına yaklaştığında şişmanlamaya başladı. Mutluluğu ellerinden kayıyordu. XV. Louis onun varlığından sıkıldı. Anlayışlı ve ihtiyatlı kadın, onu başından atmaması için bütün yollara başvuruyordu. Bir zamanlar kral bahçesinde, Kral XIV. Louis'nin yanına Pompadour'un emriyle seçilen kızlar yerleştirilirdi. Aristokrat kadınlarının öğretim gördüğü kurumların geleneklerine uygun olarak Pampadour Enstitüsü kurulmuştu. Kızlar 'kralın zevkine göre' giyinmeyi ve davranmayı öğreniyordu. Genellikle bir rakibe sahip olmamak için, Pompadour, deneyiminin ürünlerini elinde tutmazdı, onlar ya iz bırakmadan kaybolur ya da manastıra gönderilirlerdi, istisnai olarak da geldiği yere gönderilirlerdi. Pampadour, bu kuruluşun yardımıyla birkaç yıl daha dayandı, ama etkisi giderek azalıyordu; kızların sürekli değiştiğini sezen saray, ondan yüz çevirdi. Islak bir sonbahar sabahı öldüğünde tabutu kralın penceresinin önüne getirildi. Louis melankolik bir ifadeyle konuştu: "Ah Madam, böyle uzun bir gezinti için ne kadar pis bir gün seçtiniz." Pampadour'un gücünü aklından çıkarmayan saraydaki birçok kişi, kralın gözdelerinin de yardımıyla iktidar ve parayı ele geçirmeyi denedi. Şımarık ve bezgin XV. Louis ayakkabısının tokasını değiştirir gibi kadın değiştiriyordu.

Aynı yıllarda eski Paris'in dışında, birasıyla ünlü, halktan insanların sık sık gelip iki tek barbut attığı küçük bir meyhane vardı. Güçlü aristokratlar, profesyonel suçlular, boşu boşuna kapı aşındıran cömert ve saf taşralı davacılar, keşişler, zanaatkârlar -tüm bu insanlar, basık tahta tavanın altında toplanmışlardı. Orada bir casus, gerçeği hiçbir emek harcamadan hileyle itiraf ettiriyordu, uzun sohbetler övünme ve küfürlerle birbirini kovalıyordu. Üç beş kız birkaç kuruş için, kucaktan kucağa geçerek insanları eğlendiriyordu. Aralarında, 'melek' diye çağrılan, iyi yürekli, saf bir kız olan Jeanne Bécu dikkat çekiyordu. Keşişin hizmetçisi Jeanne sarhoş bedenlerin arasında şarapların içinde büyümüştü.

Annesi onu bilgili bir kadın terzinin yanına vermişti, ama mizacı ve hafifliği bu mesleği öğrenmesinde ona yardımcı olmadı. Daima sevgiye hazır, neşeli, hoşnut göründüğü bu meyhaneye birçok romantik maceradan sonra geldi. Meyhanede Jean Du Barry onu fark etti ve imrendi. Jeanne çalıntı değerli ipekler giyerek, Du Barry'yi ziyaret eden kumarbazları beslerdi. Meyhaneden bir fahişeyi; Jeanne Du Barry'yi Pampadour Markizinin yerine geçirme planı olgunlaşmıştı. Jean, kârlı çıkacağını anladığı bu meseleyi halletmek için büyük bir gayretle işe koyuldu. Jeanne'nın karanlık soyu engel teşkil ediyordu, ama becerikli Jean Du Barry, unvanın nasıl alınacağını, onları nasıl değerlendireceğini biliyordu. O, sadece Jeanne Bécu adını Jeanne Du Barry olarak değiştirdi. Onunla evlenmesi mümkün değildi, çünkü bir eşe ve birçok çocuğa sahipti. Katolikler için boşanma olanaksızdı, bir skandala yol açardı.

Jeanne ile kralın karşılaşması 1769 yılında ustaca gerçekleştirildi. Jeanne Bécu açık yürekli edepsizliği ve cehaletiyle, saf, kaba kralı büyüledi. Onun hayatında hiçbir şey şaşırtıcı değildi. İnsanlar onda bir damla bile saygı hissi uyandıramamışlardı. Çocukluğundan beri ondan istenenleri tam olarak anlamıştı, hayatını, pek fazla akla sahip olmaksızın, tutumlu ve sade geçirmişti. Ve işte krala, meyhanedeki herhangi bir ziyaretçiymiş gibi davrandı ve ona boyun eğdirdi. Jeanne sert, denenmemiş bir yemek gibi ortaya çıkmıştı. Bir ay bile geçmemişti ki Jeanne kralın, dolayısıyla

Fransa'nın üzerinde artık büyük bir etkiye sahipti. Fakat hükümdarı hoşnut tutan Jeanne Du Barry'yi çekemeyenler ve düşmanları, matmazel 'melek' Jeanne'nın yaşamı hakkında açık saçık hikayeler yayıyorlardı. Kralın unvanlı eski gözdelerinin itirazlarını önlemek için şimdi ona acilen uygun bir 'geçmiş' yaratmak gerekiyordu. Kral, sevgilisinin sansasyonel geçmişinin üzerini kendi adıyla örtmek için milyonlarca söz verdi. Jean Du Barry nasıl kurtulacağını öyle uzun uzun düşünmedi, çıkışı kolayca buldu. Sessiz yeşil Toulouse'da Du Barry'nin, aptal ağabeyi de dahil -bereket versin ki bekârdı- unutulmuş ailesi oturuyordu. Du Barry, Fransa'nın tozlu yollarında Paris'ten Toulouse'a, armalı altın yaldızlı bir kupa arabasıyla hızla hareket etti. Onu şaşkın hacıannesi, yaşları geçkin kız kardeşleri, kıs kıs gülen aptal ağabeyi karşıladı. Jean boşuna vakit kaybetmeden işi açıkça anlattı. Evin sandığı yoksulluk yüzünden bomboştu, fakat bir anda her şey düzeltilebilir, altınla aydınlatılabilirdi. Du Barry'nin 'anneciği' halkın ne düşüneceğinden endişeleniyordu, ama Jean onu, çenesini kapatmaya ikna etti. Anlaştılar. Hayatlarında tek bir kez bile görüşmemiş Guillome Du Barry ve Jeanne Bécu'nun evliliği, geciktirilmeden kutlandı. Binlerce hediyeyle koca, eşi yanında olmaksızın köye yollandı, Du Barry ismiyle kurtulan 'eşi' ise Versailles'a gitti. Jean evlilik tutanağında ağabeyini kont olarak gösterdi, böylece Jeanne Du Barry'nin konteslik unvanı onaylanmış oldu. Du Barry ailesinde huzur tam anlamıyla sağlanmamıştı. Jean saygıdeğer Louis'ye öğle yemeği verdi, fantastik bir köşk inşa ediyordu. Ondan korkuyor, önünde el etek öpüyorlardı. Jean'ın kaprisleri kınanamıyor, hiç kimse ona itiraz etmeye cesaret edemiyordu. Sıkıntıdan bunalmış ülkenin parasını düşüncesizce soyarak, yüz binleri saçıp savuruyordu. Kardeşi Guillome ise Toulouse'da aniden zenginleşmiş, bir ev yaptırmış ve şehrin yakınlarında lüks bir malikâne satın almıştı. Du Barry çılgınlık yapmalarına ve ülkeyi harap etmelerine engel olmuyordu. Kral, Jeanne Du Barry için 35 milyon rubleye malolan bir saray inşa ettirdi. Kralın nikahsız karısının şişko, kırmızı burunlu keşiş babası bile ortaya çıkmış, "kralın merhametine" sığınarak babalık hakkı talep ederek, majestelerinin papazı olmak istemişti.

Kontes Jeanne du Barry müsriflikte kendi seleflerini geride bıraktı. Yetkisi sınırsızdı. Cezalandırıyor, bağışlıyor, Bastille'e hapsediyor, saray erkânını ruh haline göre sürgün ediyor, bir yere atıyor ya da istediğini zengin ediyor, istediğini mahvediyordu. Ünlü bilginler tarafından eğitilmesine karşın eskisi gibi cahil ve boş inançlarla doluydu.

Bir gün, her biri on bin ruble tutarındaki kralın hediyelerinin, gerdanlıkların, mendillerin arasında küçük bir zenci çocuğu buldu. Bugüne kadar kral ona oyuncak köpekler, maymunlar, kediler hediye etmişti. Kontes zenci çocuğu beğendi. İpek yatak odasında bonbon şekerleriyle oynayarak sağa sola bakınan bu 7 yaşındaki siyah çocuğun vaftiz edilmesine karar verildi. Değerli taşlarla süslü ipek bir kostüm giydirilmiş Zamore'un vaftizini, kontesle Bourbon'un evindeki prenseslerden biri yaptı.

Çocuk, uzaktaki esir vatanına ağlayarak, korkunç bir lüks ve sefahat içinde büyümüştü. Kontesin oda hizmetçisi Zamore, erken yaşlardan itibaren monarşiye karşı nefret ve kinle yetişti.

Jeanne'nın şansı görünüşe bakılırsa her yerde yaver gidiyordu; fakat mutluluğu fazla uzun sürmedi. Sarayda hiç durmadan süren eğlenceler, kralın kendini kötü hissetmesine neden oldu. Onu yatak odasına getirdiler, ateşi vardı ve bilinci kapalıydı. Korkulu bekleyiş sürerken hastalık teşhis edildi. Saraydan kaçabilen kaçtı, o zaman henüz aşı bilinmediğinden çiçek, verem gibi karşı konulamaz bir hastalık olarak tanınıyordu. XV. Louis'nin öleceği anlaşıldığında saray hizmetçileri halefinin önünde eğildiler. Jeanne Bécu uyanmıştı, basit bir kız minnettarlık hislerinden mahrum değildir. İlerde onu bekleyecek hiçbir şeyin olmadığının farkındaydı: Kralın ölümü gücün ve iktidarın sonu demekti. Bir tek Jeanne kralı terketmedi, koskocaman odada koşuşturup duruyor, hiç iğrenmeden onu bir çocuk gibi uyutuyordu. Yaşlı, sefih, Fransa'nın sahte göz kamaştırıcı kralı, devrim hızla yaklaşırken, muazzam iktidarı elinde tutan bu kaprisli fahişenin ellerinde öldü. Jeanne Du Barry onun ölümüne, fazla uzun olmasa da içtenikle ağladı.

Onbeşinci Louis öldü ve tahta, 1774 yılında, onu uzun süre beklemiş olan onaltıncı Louis çıktı. Hızla çürüyen ceset tabuta yerleştirildi,

teatral bir görkemle yatak odasından çıkarıldı. Beş yıl hüküm süren Du Barry saltanatı yıkılmıştı. Ona açık açık gitmesini emrettiler.

Du Barry kralın ölümünden sonra iki yıl başkentte görünmedi. Hırslı, sefih ve gaddar kontes, yeniden Paris'te görüldüğünde, durmadan sevgili değiştirerek, çılgınlıklar yaparak eski düşüncesizce yaşamını sürdürüyordu. Fransa'yı titreten 1789 yılına kadar bu böyle devam etti. Jeanne Du Barry, yaşamına ağır bir darbe indiren devrim hakkında asla hiçbir şey duymamıştı; topraklarını ve malikânelerini kaybetti, ama altınlarını saklayarak 1792 yılında İngiltere'ye göç etmeyi başardı.

Karşı konulmaz açgözlülüğünün dürtüsüne uyarak iyi saklanmış değerli eşyalarını bıraktığı Fransa'ya geri döndü. Artık herkesin unuttuğu Du Barry, bahçıvan ve hizmetçilerinin kendisini asık suratla karşıladığı Paris'teki evine dönmüştü. Monarşistlere açıkça para yardımı yapan devrimin can düşmanı kontesin gelişi, hizmetçilere şüpheli görünmüştü. Du Barry onlarda acıma ve sempati hissi uyandırmak istiyordu.

Kontesin bahçıvanı, sevgili köpeğiyle birlikte dantel sepette büyüyen zenci Zamore'a onun geldiğini haber verdi. Zenci Zamore devrimden önce uzun yıllar boyunca, geceleri komşu salonda sefahat alemleri yapılırken ortadan kaybolur, kontesin boş kütüphanesine düzenli olarak ve büyük bir istekle kitap okumaya giderdi. Parlak, altın ciltlerin arasında alaycı bilgin Voltaire ve ateşli fikirlere sahip Rousseau yaşıyordu. Kontesin sarayındaki kütüphane, o zamanlar aristokratlar arasında moda olduğu üzere evin bir parçasıydı. Kontes Du Barry kitaplar için asla zaman harcamamıştı, ama Zamore'a da okumayı yasaklamadı. Bu durum bilgin oda hizmetçisinin, terbiyeli bir papağan ya da usta bir aşçı olması gibi onu hoşnut bile ediyordu.

Zamore, aristokrasinin korkunç yaşamının diğerlerinden daha iyi olduğunu biliyordu; buna rağmen tüm gücünü hiç tereddüt etmeden, heyecanla devrime verdi ve fanatik bir tutkuyla Manon ve Robespierre'in önünde eğildi. O zamandan beri Du Barry'nin sarayını terkedip, kenar mahallelerde fakir bir halde yaşamaya başladı. Zamore Sans-Culotte'larla yakınlaşıp, Jakobenler Kulübüne mektup yazdı.

Zamore, Du Barry'nin, Fransa'nın temellerine güvenmediğini anlayınca, bunu Devrim Mahkemesi'ne bildirdi. Kontesin Bourbonlar'la ilişkileri konusundaki suçlamalar açık kanıtlarla doğrulandı ve işte Du Barry yargı önündeydi. Mahkeme onun hiçbir hoşgörüye değmez karmaşık yaşamını sayfa sayfa gözden geçiriyordu. Halk kontesin ölüm kararını büyük bir coşkuyla karşıladı. Güneşli bir sabah, celladın arabası Jeanne Du Barry'yi giyotine gideceği Grev Meydanına götürdü. Fakirlerin arasında doğmuştu, ama onların fahişesi unutulmuş ve ihanete uğramıştı. Ölürken son yıllardaki tüm görkemini kaybetmişti. Du Barry, celladın kefene benzeyen cüppesine sarılarak haykırdı: "Birkaç dakikacık daha yaşamama izin verin bay cellat!" Zavallı, ölüm korkusundan çılgına dönmüş bir halde haykırdı, ama ona büyük nefret duyan halkta acıma hissi uyandıramadı.

Zenci Zamore yalnız bir devrimin mahvoluşunu değil, aynı zamanda bir göktaşı gibi görünüp kaybolan Napolyon imparatorluğunu da yaşadı. 1820 yılında fakir ve unutulmuş bir durumda öldü. Ölümünden sonra boş odasında, topu topu üç frank, Roussseau'nun bir eseri ve sanki kutsalmış gibi sakladığı Robespierre ve Marat'nın bir portresi bulundu.

CLAIRE LACOMBE

> "Erkekler, kaderimizi belirleyen sanatımızı elimizden almasın istiyoruz.
> Yiyeceğimizi kazanmak için iğnemizi ipliğimizi bırakın bize."
>
> (1789 yılında Üçüncü sınıf kadınların krala yazdığı dilekçeden)

Büyük Fransız Devriminin harikulade özelliklerinden biri de bu devrimde kadınların oynadığı roldü. Onlar, silahlı halkın arasında sokaklara, politikaya daldılar. Kulüplerin başına geçtiler, kendi salonlarını kurdular, edebiyat ve güzel konuşma yetenekleriyle, tarih ve felsefe bilgileriyle sivrildiler. Demokratik hareketin katılımcısı kadınlar kendi demokratik sloganlarını da geliştirdiler: Politik eşitlik kadınlar için de politik haklar demektir. Bu prensiplerin erkekler tarafından da tanınmasını talep etmek gerekiyordu. Feminist hareket hızla varlıklı burjuva ve küçük burjuva sınıfın kadınlarını sardı. Yalnız Paris'te değil, kırsal alanlarda da kadın örgütlenmeleri yaygınlaştı.

Geçmişin meçhul devrimcilerinden Etta Palm d'Aelders, 1789 yılından itibaren kadın yurtseverlerle faaliyete geçmişti. "Hemen hemen erkekler kadar zeki" olarak tanımlanıyordu. Onun, "Toplumda gerçeğin dostları", "Fransa'nın iç ve dış düşmanlarının faaliyetleri", "Cahilliği yenme zorunluluğu ve pahalılık" gibi başlıklar taşıyan karma (yani kadın ve erkek üyelerin içinde bulunduğu) raporları her zaman büyük başarı kazanmıştı. Derneklerinin kırsal kesimlerde açtığı şubeler bile çok popülerdi.

Ama 'yurtseverler'in tümü feminist şiiri aynı biçimde onaylamıyordu. Genel tabloda Manon Roland'ın ihtiyatlı aklı özellikle ayrı bir yerde duruyordu. O eşitliği zorunlu görmüyordu. Her ayaklanmada kadınların nasıl bir rol oynadığını göstererek onları çekici demagoglardan korumayı tercih ediyordu. İçişleri Bakanı olan uysal kocasını

ve Buzot'yu yöneterek Ulusal Meclis'in kararlarında etkili oluyordu. Bakanın eşi, erkekleri pohpohlamayı biliyordu. "Barışla yönetiniz... Biz (kadınlar) sadece sizin kalbinizde hüküm sürmek istiyoruz." diye yazmıştı Manon.

Thérésa Cabarrus, eski Markiz Fontenay, güzel kafasını kurtarmak için kızgın Jakobenlere ustalıkla şöyle hitap etmişti: "Kadınların erkeklerle rekabet etmesi gereksizdir." Her iki kadın da çevrelerindeki erkeklere boyun eğiyor, az risk alıp devrim öncesinden kalmış eski yöntemi kullanarak "erkeklerin kalpleri" aracılığıyla "yönetmeyi" tercih ediyorlardı.

Burjuvazinin kadınları Ulusal Meclis'e cesaretle şu dilekçeyi yazdılar: "Siz tüm ayrıcalıkları kaldırdınız, erkek cinsinin de tüm ayrıcalıklarını kaldırınız... Despotların zincire vurduğu 13 milyon köle sefalet çekiyor." Fakat zengin kadınların demokrasi ateşi çok hızlı söndü. Olympe de Gouges (Olimp dö Guj), devrimin ilk yıllarında feminist devrimcilerin arasında yer almıştı ama XVI. Louis'nin idam edilmesine karşı çıkarak Robespierre'le sert tartışmalara girdi. Mahkemede krala kendini savunmasına izin verilmesini talep ediyordu. Bazı tarihçiler onun bu ani dönüşünü psikolojisinin anormal oluşuyla açıklamayı denediler. Aslında bu davranışında anlaşılmayacak bir şey yoktu; o ilk anda, ayaklanma sırasında, ezilmiş kadınların talepleriyle tüm düzeni yıkmaya hazırdı ama bu "yıkıcı" çalışmanın hedefe ulaşmasının bugün için imkansız olduğunu görünce, bir kadın burjuva gibi durdu. Birkaç beceriksiz davranış, birkaç hayalperest adımdan sonra, demokratik hatip, yetenekli dramaturg, ve hiciv yazarı Olympe de darağacında öldü.

Fakat devrimde diğer kadınlar kendi sözlerini söylemeyi sürdürdüler. Kent yoksullarının eşleri, çalışan ve zanaatkâr kadınlar, hizmetçiler, kendi sınıflarından kopmuş ayaktakımından kadınlar; yalnızca kralın sarayından değil zengin burjuvaziden, savaş ve kıtlıkta köşeyi dönmüş vurgunculardan da nefret ediyorlardı. Ve onların hareketi zaman içinde feminizmden ayrıldı. Karşıdevrimcilere karşı koymanın zamanı geldiğinde Parisli ve taşralı devrimci kadınlar hemen düşmana karşı silahlanmaya ve savaşmaya hazır olduklarını

ilan ettiler. Ülkenin her köşesinde "Amazon Taburları" kuruldu. Jakobenler, bahçelerde, kent dışındaki boş alanlarda gündüzleri ateş etmeyi, mızrak, hançer ve kılıç kullanmayı öğreniyordu. Akşamları varoşlardan geçenler, evlerin alçak pencerelerinden baktıklarında, içeride, başlarını eğmiş gönüllü askerler için üniforma diken kadınları görürlerdi. Genç kadın yurtseverler arkadaşlarını savaşı anlatmaya zorlayarak yara sarmayı öğreniyorlardı. Çocuklar sokaklarda savaşçılık oynarken, kızlar oyuna markitan* sıfatıyla katılıyordu. Dijon'da 8-10 yaşındaki yavrular kulüp kuruyordu. Onlardan biri, Henriette Ecuyre adındaki bir kız çocuğu, bir tabureye tırmanarak vatanlarını koruyamayan gençlere acıdığını anlatmıştı. Konuşmasında "savaştan sonra dönen yurtseverler için defne yaprağından bir çelenk örmeye" söz veriyordu.

Paris'in varoşlarında binlerce kadın, devrim şarkıları söyleyerek savaş ceketleri dikiyor, mızrakları temizliyor, çocuklarını uyuturken, bildiri okuyorlardı.1793 yılı, Fransız Devrimi için kargaşayı haber veren bir başarısızlıkla başladı. Cephelerde vurguncular tarafından sefil bırakılmış aç, yalınayak insan sürüleri, Paris'e doğru yaklaşıyordu. Aydın Jirondenler'in uzlaştırıcılığı, başkomutanların ihaneti, zenginleşen vurguncuların yol açtığı enflasyon gibi korkunç baskılar içinde sıkışmıştı Fransa. Devrim dördüncü yılında hâlâ şehrin varoşlarındaki fakirlere hissedilir bir ferahlama getirmemişti.

Küçük zanaatçıların, işçilerin, kalfaların kadınları, ekmek, sabun, şeker ve tuz almak için şafak sökerken sıraya giriyorlardı. Bakımsız evlerdeki aç çocuklar umutsuzca çığlık atarken, silahlı devriyelerle korunan ekmek fırınının kapısında bekleyen anneler bu çığlıkları içlerinde hissediyordu. Haziran güneşi, devrimci Paris'in sokaklarından birini, birazcık ekmek almak için gri sokakların dar kaldırım taşlarının üzerine oturup bir evin duvarına yaslanmış kadınları, vitrinleri, yarı uykulu askerleri, levhası yamulmuş ekmek fırınını aydınlatırdı. Kadınlar öfkelerini kirli camdan bakan, gri önlüklü, hafif ıslıkla şarkı söyleyen fırıncıya boşaltırdı.

---

* *Markitan: Askeri birlikleri peşi sıra takip ederek yiyecek satan kişi -çev.*

"Bu lanet olası fırıncı nasıl zengin oluyor, onun karısı şehir dışında bir miktar daha toprak almış." derdi, gece yarısından beri fırının kapısında nöbet bekleyen kadınlardan biri, gizli bir kızgınlıkla.

"Dün Roux (Ru) Ulusal Mecliste doğru konuştu." derdi bir diğeri de.

"Krala bağlı yaşamak daha iyiydi." diye sinsi bir ses duyulurdu kuyruktan.

"Sus!" diye azarlardı birkaç öfkeli ses. "Aristokratların beneklerini çıkarmaya git." diyerek sert kahkahalar atıyordu aç kadınlar.

Jacques Roux, "Kudurmuşlar" diye anılan, "aşırı sol"un yetenekli bir lideriydi. 25 Haziran 1793 yılında Ulusal Meclis'te konuşmuştu:

"Özgürlük; eğer bir sınıfın insanları ceza görmezken diğerleri işkencelerle açlığa maruz kalabiliyorsa, boş bir hayaldir. Eşitlik; eğer biri zengin tekelleri kullanarak insanların yaşamı ve ölümü üzerindeki egemenliği kendi elinde tutuyorsa, boş bir hayaldir. Cumhuriyet; eğer karşıdevrimciler vatandaşların üçte birinin gücünü aşan yiyecek fiyatlarına olanak veriyorsa, boş bir hayaldir. Sans-Culotte'ların devrimini ve anayasayı çekici hale getirmek için yiyecek fiyatlarını düşürmek ve elbette dürüst tüccarları bunların arasından ayırmak şartıyla soygun ticaretini yasaklamalıyız."

Roux'nun bu açıklamasından kısa süre sonra varoşlu kadınların arasında "Kudurmuşlar"ın etkisi hızla büyüdü. "Halkın kanını emen" vurgunculara ve tekellere karşı protesto mitingleri yapıldı. Çamaşırcı kadınlar Ulusal Meclise bir heyet gönderdi. Sabun, külsuyu, kola, çivit fiyatlarındaki artış öylesine aşırıydı ki, hiç para kazanamıyorlardı. Dilekçeyi yazan beyaz başlıklı kadın, Ulusal Meclise, heyecandan kızararak çamaşırcı kadınların yoksulluğunu ayrıntılı bir şekilde tasvir etti ve vurguncuların ölüm cezasına çarptırılmasını istedi. Onun esmer, nasır tutmuş elleri, aristokratların lanet müttefiklerinin boyunlarını kavrar gibi ızgaranın parmaklıklarına yapışmıştı.

"Yakında bu en fakir sınıf, size temiz çamaşır veremeyecek" dedi çamaşırcı kadın. "Gerekli maddeler yok değil; fiyatların yükselmesi nedeniyle tüm bunlara sahip olan vurguncular ve madrabazlar bolluk içinde yaşıyor."

1793 yılı Nisanı'nda "Amazon Taburu"nun propagandacılarından eski aktrist Claire Lacombe (Kler Lakomb) ve çikolatacı Pauline Léon, kadın kulübünün organizasyonuyla uğraşıyordu. Bu, çok zor değildi, çünkü yoksul yurttaşlar varlıklı kadınların örnek oluşturan tutumlarına kendiliğinden kapılıyor, "halkın dostlarına yardım etmek, düşmanları alaşağı etmek, kendi durumlarının farkına varmak için birleşmek" gerektiğini düşünüyorlardı.

Moniteur gazetesi 10 Mayıs'ta şöyle yazdı:

"Birkaç vatandaş belediye sekreterliğine gelerek kanuna uygun olarak yalnız kadınların girebileceği bir dernek kurmaya ve toplanmaya karar verdiklerini bildirdi. Derneğin amacı, cumhuriyet düşmanlarının fikirlerini felce uğratacak araçları tartışmaktır. Derneğin ismi, Devrimci Cumhuriyetçiler Derneği olacaktır, toplanma yeri Saint-Honoré Sokağında Jakobenler Kütüphanesidir."

Arada derneğin tüzüğüne de değiniliyordu:

"Dernek, iyi niyetlerle de olsa, gençlerin düşünmeden yapacağı konuşmalarla derneği küçük düşürebileceğini göz önüne alarak tüm üyelere konuşmayı yasaklamıştır. Dernek, 18 yaşını doldurmuş yurttaşlar üyeliğe kabul eder."

"Devrimci Yurttaşlar Derneği"nin açılışı törenle yapıldı. Kulübün birkaç yüz yeni üyesi; konfeksiyoncular, bulaşıkçılar, çamaşırcı kadınlar, eskici kadınlar, küçük esnafın, zanaatçıların, işçilerin anaları; canlı, meraklı, alaylı gülümsemelerini gizlemeyen babaları, kardeşleri ve kocalarıyla geldiler.

Açılışa katılanlar, coşkuyla, Parislileri kısa sürede büyüleyen Rouget de Lisle'in (Ruje dö Lil) dahiyane eseri Fransız Ulusal Marşı'nı ve devrim şarkılarını söylüyorlardı. Kulübün başkanlığına Pauline Léon, sekreterliğe ise, "Kırmızı Gül" takma adıyla tanınan kenar mahalleden Claire Lacombe seçildi. Uzun tüzük, sekreter tarafından, toplum kurallarından ve dürüstlükten ayrılanların dernekten hemen çıkarılacağının altı çizildikten sonra, ustalıkla okundu. Ahlaksızlık aristokratların ayıbı sayılıyordu. Birkaç saygıdeğer yurttaş, gecenin sonunda kulübe sembolik olarak "uyanık gözler" (özgürlükler) tasvirini ve bir bayrak armağan etti.

1793 yılında Paris'te hiç de azımsanmayacak sayıda kadın derneği kurulmuştu. Ama halktan kadınlar ilk kez bir dernekte örgütleniyordu. Bu, halkın öfkesinden korkmak gerektiğini gösteriyordu. İlk önce Jirondenler'in etekleri tutuştu. Liberal bilgin Condorcet genç ve kültürlü karısının etkisiyle kendisini kadın haklarının savunucusu sayıyordu. Madam Condorcet ve Madam Roland gibi kadınlar kocalarıyla eşit sayılmak için tüm niteliklere sahip gibi geliyordu ona. Eski tarih, Perikles'in yanına bilge Aspasia'nın adını koyar; fakat küf kokan çorbaların, çürümüş çocuk bezlerinin, sefaletin arasında yaşayan sade insanlar, cahiller hesapta yoktu.

"Devrimci Yurttaşlar Derneği"nin, yiyecek yokluğunu ajitasyonunun odağına koyan "Kudurmuşlar"la sıkı ilişkiler içinde olduğu çok çabuk ortaya çıktı. Sağ Jironden vekillerin can sıkıcı düşmanları umulmadık bir biçimde ortaya çıkmıştı. Bunu anlayan Buzot, sinirleri zayıf "sevgilisi" Bayan Roland'a şöyle dedi: "İnanın, çamurun içine bulanmış bu şaşkın kadınlar iğrenç birer fahişe. Bu mide bulandırıcı bir görüntü."

Jirondenler kralcılarla birlikte, Sans-Culotte'ların yaptığı her şeyi gözden düşürmeye çalıştılar.

"Devrimci yurttaşlar denilen bu insanların tümü iğrenç," diye yazıyorlardı. "Bu cadaloz karıların devrimin muhafızlığını üstlenmelerine izin veren Jakobenler, kendi çıkarlarının nerede olduğunu anlamıyorlar."

Seine Nehrinde kışın soğuğunda ve bunaltıcı sıcakta çamaşır yıkamak, büyük ateşlerde yemek pişirmek, yerleri ve bulaşıkları yıkamak; yoksul yaşamın tüm külfetleri kadının güzelliğinden eser bırakmıyordu. Ama "Devrimci Yurttaşlar", düşman dergilerin ve mizah sayfalarının tasvir ettiği gibi "korkunç" ve "çirkin" değildi. Üstelik Lacombe, "dilber" diye anılıyordu. Pauline Léon'un da sevimli bir yüzü vardı.

Claire Lacombe oval yüzlü bir güneyliydi. Saçları, kirpikleri ve cesur gözleri siyahtı. Düzgün burnu, büyük aktris ağzı, yumuşak çenesi, orantılı vücudu, hareketlerindeki teatral incelik, en koyu düş-

manlarını bile, devrimci kulübün bu güzel kadın liderini kabul etmek zorunda bırakıyordu. Claire'i ilk kez, 1792 yılının sıcak temmuzunda Yasama Meclisi kürsüsünde fark ettiler. Bakan Veaublan, ona söz hakkı verdikten sonra, bu tanınmamış dilekçe yazarı, profesyonel aktris, özellikle titrekleştirdiği bir sesle hazırladığı konuşmayı okumaya başladı. "Kanun yapıcılar! " Konuşmacı bu sözlerinden sonra başını kaldırdı ve sert bakışlarla salonda göz gezdirdi. Kadınların Yasama Meclisi'nde konuşması yeni bir olay olmamasına karşın genç "Amazon", kendini dinletmeyi başarmıştı. Konuşmasında radikal çıkışlar vardı. "Kanun yapıcılar! Ben bir Fransız aktristiyim ve şimdi kalacak yerim yok; ama umutsuzluğa kapılıp yıkılmıyorum. Ruhum temiz bir sevinçle doluyor. Fakat, tehlikede olduğunu açıkladığınız anavatanıma bağış yaparak yardım edemiyorum, ona kendi kişiliğimi vermek istiyorum. Bir Romalı cesaretiyle ve duyduğum nefretle despotların yok edilmesine yardımcı olmaktan mutluluk duyacağım... Tek bir despot dahi kalmayıncaya kadar hepsini yok edelim. Kanun yapıcılar! Siz anavatanın tehlikede olduğunu söylüyorsunuz, ama bu yeterli değil, Fransa'yı mahvetmeye yemin etmiş, bu tehlikeyi doğuran suçluların egemenliğini elinden alın. Bize güven veren liderleri başa geçirin, düşmanların ortadan kalktığını söyleyin."

Claire Lacombe, 4 Ağustos 1765'te küçük bir taşra kenti olan Pamiers'de doğdu. Genç yaşlarında dram oyunculuğuna başladı. Devrimden hemen önce Marsilya ve Lyon'daki nisbeten büyük tiyatrolarda Racine ve Corneille'in trajedilerinde başrol oynadı. Bununla birlikte önemli bir başarısı yoktu. Tiyatro, kentten kente dolaşan çeşitli fuar ve panayırları hatırlatıyordu. Aktörler, taşralı aristokratların saraylarına ve malikânelerine davet edilirdi. Çekici Claire Lacombe, genellikle, kendisine açık açık asılan bayların terbiyesizliğine maruz kalırdı. Ama bu olayları kolayca savuştururdu. Tek repertuvar tükenip tiyatroya ilgi azalınca turneye gelmiş grubu hiç sıkılmadan kovarlar, seyahatler yeniden başlardı. Lyon gibi eski şehirlerde tiyatroya, yontulmamış ve kendini beğenmiş yeni burjuvalar gelirdi. Temsil sırasında, büyük bir hazla geğirir, ara sıra horlar, yüksek sesle geviş getirir, aktörlere söver, kulakları patlatırcasına alkışlarlardı.

Claire Lacombe'un çalıştığı grup, kırsal bölgelerde turneye çıktığında üçüncü sınıf otellerde kalırdı. Değişmeden sallanan fener, "Kutsal bakirenin savaş arkadaşları", "Siyah ineğin kabağı" ya da "Altın kütük altında dostlar" gibi saf ortaçağ isimleri yazılı solgun tabelaları aydınlatırdı. Kocaman şöminesi, alçak kemerli tavanı, isli pencereleri olan, birçok insanın kaldığı böyle otellerde Claire Lacombe da kalmıştı. Fransız ayaktakımının sefalet içindeki yaşamını, ona aktris olmadan önceki zorlu çocukluk yıllarını anımsatıyordu.

18. yüzyılın 80'li yıllarında Bourbon'un ve soyluların otoritesi halk nezdinde ağır bir sarsıntı geçirmişti. Claire Lacombe, otelin salonlarında "namussuz Avusturyalılarla, aptal Louis'yle ve dolandırıcı düklerle" alay etmeyi ve onlara boş vermeyi öğrenmişti. Fakat vergiler yüzünden daha da yoksullaşan halkın hoşnutsuzluğu artmış, alaya almalar tehdite dönüşmüştü. 1789 yılı, öfkeli halkın dramının kökenindeki düğümü çözdü. Claire Lacombe, başlangıçta bir trajedi gibi görünen ama şimdiye kadar hayal ettiğinden daha zengin bir güzellik ve kahramanlık getirmekte olan devrime katıldı. Üzerinde ateşli bir doğaçlamayla ilerlemesi gereken büyük bir sahne gibi, Fransa onun hayallerini gerçekleştiriyordu. Lacombe, 1792 yılında tarihin sahnesine çıkmak için, zavallı, yaldızlı barakasını bıraktı. Yarı fakir dostlarını terkettikten sonra hemen Paris'e gitti. Tiyatroda uzun süre kalması, ona unutulmaz bir damga vurmuştu, fakat ezberlenmiş davranışlar ve cafcaflı cümlelerin altındaki iyi yürekli, küstah, inatçı taşralı küçük burjuvayı görmemek elde değildi.

Devrimin başkentinde ne bir sığınacak yeri ne de bir tanıdığı vardı. Göğsüne özenle gizlediği işlemeli para çantası dolgun değildi. Birkaç yarı okumuş arkadaşının tavsiye mektubunun yardımını gören Claire, Paris'in kenar bölgelerine götürüldü. Ona gösterilen adresteki odayı kiraladı. Valizini yatağın altına koyup yerleşmeden, kente, "özgürlüğü solumaya" koştu. Meydanlarda marangozlar kürsüler inşa ediyor, kızlar bunları yapraktan çelenklerle süslüyordu. Devrim Meydanına* alçıdan bir özgürlük heykeli yapılmıştı. 14

* *Concorde Meydanı-çev.*

Temmuz Devrimi'nin yıldönümü yaklaştıkça, şehir uyanıyor, neşeleniyordu. Aynı gece Claire Ulusal Meclis'te Jakobenler Kulübünde bulunmayı başardı. Üç renkli kokartını takmış, Lope de vega piyesindeki ortaçağ kadınlarının ipekli giysilerini amazon kostümüyle değiştirmişti.

14 Temmuz akşamı, süslenmiş boş meydanlarda Claire coşkuyla yurtsever dansı yapıyordu. 10 Ağustos'ta da, gündüz devrimin yortusu yapıldı. Sarayın yanındaki en tehlikeli yerlerden biri olan Mars Meydanında, koyu kırmızı kostümüyle yurttaş Lacombe, bir görünüp bir kayboluyordu. Tuileries'ye hücum sırasında patlayan bir silah Lacombe'u elinden yaraladı. Fakat o, yarayı fark etmeden çarpışmaya devam etti.

Ertesi gün "10 Ağustos Kahramanı"nın mahallesinde yalnızca onun cesareti konuşuluyordu. Claire geniş bir dost çevresi edinmişti; bu eski aktristin saf kabalığı, canlılığı ve konuşma yeteneği çevresindeki kadınların gönlünü fethetmişti. Claire, kendine hakim olamayan kocaları ya da çekingen ev hanımlarının babalarını ikna edebiliyordu. Yurtseverler onun keskin dilinden çekiniyor, kadınlar ise koruyucuları olarak görüyorlardı. Claire, 25 Ağustos'ta, 10 Ağustostaki kahramanlığı için ona verilen yurttaş çelengini Yasama Meclisine teslim ederken şöyle konuştu: "Baylar! 83 departmanın federeleri, bu sabah, 10 Ağustos günü özgürlük ve eşitlik töreni için elimden geleni yaptığımı onaylayan bir belge olarak yurttaş çelengi ve bir ulusal eşarp vererek bana saygılarını sundular. Eşarbı ve bu şerefli takdiri kabul ediyorum ama yurttaş çelengini bu büyük tehlikenin ortasında cesaret gösteren, yurtseverliği ve bilgeliği ile onu her bakımdan hak eden Ulusal Meclis'e bırakıyorum. Fransız kanun yapıcılara karşı, aslında kendi vatanına sadık tüm iyi Fransızlar'a düşen görevi yerine getirdiğim için çok mutluyum."

Günden güne geçim sıkıntısı artan Claire bir kenar mahallede yaşıyordu. Toplumsal faaliyetini, o dönem mümkün olduğu ölçüde kadınlar arasında sürdürüyordu. Lacombe, 1793 yılında, politik ve sosyal görüşlerini benimsediği "aşırı solculara" katıldı. Parisli "Kudurmuşlar"ın arasında yalnızca küçük zanaatçılar, işçiler, ente-

lektüeller değil aynı zamanda bohem hayatın temsilcileri; yarı aç yarı tok sanatçılar, heyecanlı şairler, ihtiraslı aktörler de vardı. Tüm bu ayaktakımı sürüm sürüm sürünüyordu. İş, yalnızca Devrim törenleri olduğu zaman oluyordu, ücreti de çok düşüktü. Sadece arasıra cepheye giden askerler, eşlerine ya da akrabalarına bırakmak için kendi portrelerini yaptırıyor, kızgın yurtseverler, 'despotun dokuz başlı yılanı'nı ezen dolgun göğüslü özgürlüğü tasvir eden sembolik resimleri satın alıyorlardı.

Şairler, çok az para eden şiirlerini ateşli devrimcilere adıyor, büyük bir bölümü çalışmak zorunda olan aktörler, zamanlarını kâh tezgâhlarda kâh devrim kurumlarında geçiriyorlardı. Yazın bahçelerde, pazarlarda, sokaklarda yurtsever oyunlar organize ediyorlardı. Bu insanların çoğu aşırı solculara acıyan ateşli Jakobenler'di.

Claire Lacombe, "Kudurmuşlar"ın çevresinden, Lyon'dan Ulusal Meclis'e seçilen yirmi iki yaşındaki fanatik devrimci genç gazeteci, Jean Theophile Leclerc ile tanıştı. Genç olmasına rağmen Leclerc, görmüş geçirmiş biriydi. 1789 yılından sonra bulunduğu, Martinik ve Guadeloupe adalarının vahşi tropik güzelliği hakkında anlattığı öyküler Claire'ı heyecanlandırıyordu. Martinik'te kölelerin ayaklanmasına katılmış, onları yönetmişti. Leclerc, Claire'e saatlerce köle sahiplerinin adaletsizliğini ve şiddetini, Fransızlar'ın şeker tarlasında çalıştırdığı kölelerin acılı kaderlerini, kolonilerde yaşadığı hayatı anlatıyordu. Claire Lacombe'un yeni arkadaşı, dokuma kenti Lyon'da bulunan devrimci Dağ ordusunda da bulunmuştu. Theophile, o yıllarda zamanını uyuz hastalığının yaygın olduğu bir askeri hastanede geçirmişti. Canlı Lyon kenti, Fransa'nın en büyük sanayi şehirlerinden biriydi. Orası büyük burjuvazi için huzurlu bir başkent, sömürülen işçiler için de sıcak bir sığınaktı. Bu sanayi şehri Fransız Devrimine yalnız sağ Jirondenleri değil, aşırı sol "Kudurmuşlar"ı da kazandırmıştı. Leclerc, fabrika köşelerinde Lyon burjuvazisinin sadık uşakları Roland ve Brissot'yu tanıdığı gibi, işçilerin yaşadığı yerleri, küçük zanaatçıların barakalarını da biliyordu; tüm bunlar politik dünya görüşünü şekillendirmişti.

1793 yılında Claire, Leclerc'i politik bakımdan çok olgun bulmuştu. Dostlukları hemen aşka dönüştü ve 1793 ilkbaharında birlikte yaşamaya başladılar.

Leclerc, "Devrimci Kadınlar Derneği" organizasyonunda Claire'e yardımcı ediyor, gazetelere kadın hareketlerini olumlayan yazılar yazıyor, Kadın kulüplerinin kürsülerinde konuşmalar yapıyordu. Varlet, Jacques Roux, Dolivier ve diğerleri, Claire Lacombe ve Pauline Léon'un kulübüyle yakından ilgileniyordu.

Nadir saatlerde, 'önemsiz kadınlar'dan ve her türlü oyuncaktan mahrum 'Gül'lerin dairesinde ev sahibi evdeyken Leclerc dışında, bazen yaşlı papaz Jacques Roux ve geveze genç Jean Varlet bulunurdu. Claire'in üç arkadaşı da birbirinden çok farklıydı. Ama kendini beğenmiş Varlet titizliğiyle Claire'e yakındı, çekingen Jacques Roux onda saygı hissi uyandırırdı; uzun süre susar, konuştuğu zaman karşısındakine kaşlarını çatarak bakar ve kısa ve ateşli cümleler kurardı. Dış görünüşü ise inatçı, fanatik, şan şöhret düşkünü, akılsız ve dar kafalı bir Püriten'i hatırlatıyordu; zarif Leclerc, memleket memleket dolaşırken özellikle yaptığı kabalıklarla, kendine güven kazanmış gözlem yeteneği olan biriydi. Claire Lacombe aynı politik görüşe sahip bu insanlarla dostluğunu perçinlemişti.

Lacombe, 3 Nisan 1793'te, Jakobenler Kulübü'nün toplantısında yaptığı konuşmada, aristokratların ve ailelerinin tutuklanmasını talep etti. Onun yönettiği kadın kulübü, Jirondenlere karşı açık bir kampanya yürütüyordu.

Jironden karşıtı ayaklanmada bütün geceyi Ulusal Meclis'in merdivenlerinde geçiren, hançerler kuşanmış "devrimci yurttaşlar", cephedeki yenilginin ve açlığın sorumlusu Brissocuları dövmemek için kendilerini zor tutuyorlardı. Ulusal Meclis'in toplantı salonundaki yoğun gürültü ve haykırışlara rağmen "Muhafız kıta neferi" Lacombe'a büyük bir dikkatle kulak kabartmışlardı.

"Sonunda halka hesap verecekler, yurttaşlar, bugün cumhuriyeti kurtarıyoruz." diye konuşuyorlardı birbirleriyle.

"Bakın işte palavracı Vergniaud (Verno), geçmesi için yol verin, henüz tok karnını deşmenin zamanı gelmedi."

Vergniaud, aceleyle küçük adımlar atarak merdivenlerden kaçıyor, küfürler savuran kadınlar ise geçmesine izin vermiyorlardı.

Kadınlar kulübünde, "devrim yürüyüşü"ne katılmanın dışında da tartışmalar düzenleniyor, Ulusal Meclisin alacağı tedbirler konuşuluyordu. Oturumun gündeminde şu sorun vardı: "Cumhuriyet rejiminde kadınların hakları ve görevleri nelerdir." Oturuma "Gül" başkanlık ediyordu. Claire, tarihten örnekler vererek öfkeyle şöyle diyordu:

"Eğer kadınların savaşmaya yetenekleri varsa, devleti yönetmeye de var." Fakat bu iddia yalnız sözde kalmıştı. Kadınların, 'Devrim Komitesi' toplantılarına katılması için uğraşan Claire'in tüm girişimleri erkeklerin küstah direnişiyle karşılaşıyordu. Kulüpte toplanmak, ziyaretler düzenlemek, bazen Ulusal Meclise dilekçe vermek, konuşma yapmak, devrim için sokaklarda dövüşmek ve ölmekten başka kadınlara hiçbir gerçek hak tanınmamıştı. Doğal olarak, kadın kulüplerinin kürsülerinde erkekleri suçlayan feminist konuşmalar yapılıyordu. Kadınlar eski zamanlardaki kadın egemenliğini, Jeanne d'Arc (Jan Dark), Dalila, Yudifa hakkındaki kahramanlık efsanelerini hatırlıyordu.

Partiler arasındaki savaşların keskinleşmesi, "devrimci kadınlar" arasındaki ilişkileri de bozmuştu: Hiçbiri "Kudurmuşlar"a acımıyor, birçoğu Robespierre'in etkisinde kalıyor; düne kadar Jirondenlere karşı ittifak halinde olduğu "Kudurmuşlar"a ölümünden hemen önce saldırı sinyalini veren "Halkın Dostu" gazetesinin sahibi Marat'ya körü körüne inanıyorlardı. 4 Temmuz sabahı Claire Lacombe odasını bir uçtan bir uca adımlayıp lanetler savurarak, karşı devrimcilerden daha tehlikeli olan, ateşli yurtseverlerle birlikte onlara "Kudurmuşlar" adını takan Marat'nın makalesini tekrar tekrar okuyordu. "Varlet" diye yazmıştı Marat, "belki yalnızca kuş beyinli bir entrikacı, ama küçük Leclerc'in çok yetenekli bir düzenbaz olduğu kesin. Jacques Roux ise gözü doymaz bir ikbal avcısı." Aynı yılın Temmuz ayında "devrimci kadınlar"dan biri, vurgunculara karşı

umutsuz bir ajitasyon programı yürüten Claire'in arkadaşı Jacques Roux'yu sahtekarlık ve kariyerizmle suçlayan bir konuşma yaptı.

13 Temmuz'da Charlotte Corday Marat'yı öldürdü. "Halkın Dostu"nun ölüm haberi, kenar mahallelerde derin bir umutsuzluğa neden oldu. Marat'nın ölümünden önceki olumsuz tavrına rağmen "Kudurmuşlar" kendilerini onun halefleri olarak ilan edip, halkın bu büyük hatibe ağlamasını, bu felakete gösterdiği tepkiyi iyi kullandılar. Zaten zenginlerin yeni bir aristokrat tabaka yaratma girişimlerine karşı birlikte savaşmamışlar mıydı? "Devrimci Kadınlar" halkın lideri için bir anıt dikmeye karar vermişti. Komün tereddüt içindeydi. Kadınlar Kulübü, 30 Temmuz'da bu sebeple bir kilisede ateşli bir toplantı gerçekleştirdi. Kilisenin giriş kapısının karşısına düşen loş gotik salondaki dar, sade masada başkan Claire Lacombe ve sekreter oturuyordu. Salon tıklım tıklım doluydu, "misafirler" insanın yarı boyuna gelen parmaklıkların arkasında toplanmıştı. Hava çok sıcaktı ve salonda gürültü vardı. Sans-Culotte'lar, kiliseye yakın ağaçlı yoldaki mezarlıkta ateşli tartışmalar yaparak, sümkürerek, ellerini ve kollarını sallayarak geziniyordu. Claire Lacombe ayağa kalktı. Fedra'nın işareti üzerine, güzel kalpağını düzeltti ve toplantının başladığını ilan etti. Salon susmuştu, geç kalanlar gürültü yapmadan yerlerine oturup dinlemeye hazırlandılar, önceden gelenlerse hop oturup hop kalkıyordu. Sekreter, "Halkın Dostu'nun anısına saygı göstermekte isteksiz davranan komün"ün tavrına karşı hazırlanan "protesto"yu okudu. "Hiç kimse anıtı dikmemize engel olamaz; Biz kimsenin yardımını istemiyoruz. Marat özellikle Sans-Culotte'ları desteklerdi; Sans-Culotte'lar onun hatırasını ebedileştirmek istiyorlar." "Devrimci Yurttaşlar", Komüne karşı yapılan konuşmayı onayladıktan sonra, büzüşmüş, yıpranmış eteklerinin geniş ceplerinden değersiz paracıklarını çıkarıp, anıt yapılması için bağışta bulundular. "Devrimci Yurttaşlar" aydınlık bir günde, eğreti, ahşap bir dikilitaşla Carousel Meydanına hareket ettiler. Sertleşmiş yüzleri, duydukları son memnuniyeti yansıtıyordu. Marat'nın kanlı kağıdının, mürekkep hokkasının, kaleminin, masasının, sandalyesinin bulunduğu sedyeyi, ellerini gururla uzatarak tutuyorlardı. Ancak, "Devrimci Yurttaşlar" kulübünün geleceği parlak

görünmüyordu, Claire Lacombe'un kalelerinden biri olan "dernek"in "ılımlı" sayılması nedensiz değildi. Maximilien Robespierre kızgın bir şekilde şu açıklamayı yaptı: "Bu derneğin kendini feshetmesinin zamanı geldi... Çünkü o, toplumda alay etme duygusu uyandırmaya, kötü şakalara sebep olmaya başladı."

Bununla beraber Leclerc, Marat'nın "Halkın Dostu"nun devamı olan gazetede, devrimci vatandaşları coşturmayı denedi: "Asil kadınlar, cesaretiniz ve enerjiniz, sizi her türlü takdirin üstünde tutuyor. Çünkü aşağılık çıkarlar, sizin kalbinize doğal duygular vermiyor, cumhuriyet enerjisini kendi cümlelerinizle uyandırınız. Artık tehdit altındaki özgürlük için sesinizi yükseltmenizin zamanı geldi."

1793 yılının sonbaharında Theophile Leclerc, Claire'i terk etti ve Pauline Léon'la evlendi. Claire Lacombe bu darbeyi cesaretle atlattı. Leclerc'in etkisiyle, çok kitap okumuş, çalışmıştı. Kendisini epey geliştirmişti. Ondan ayrıldıktan sonra da faaliyetlerinin yönünü değiştirmedi. O sıralarda Desmoulins "Kudurmuşlar"a karşı, adını vermeden zehir kusuyordu; bu Robespierre düşmanı, Jakobenler Kulübünün kürsüsünden birçok kez sert bir şekilde Roux'yu eleştirmişti. "Kudurmuş" Lacombe, ne zaman Ulusal Meclis'te kürsüye yaklaşmayı denese, Maksimilien, sabırsız bir işaretle, başkandan ona söz vermemesini talep ediyordu. "Devrimci Yurttaşlar"ın kulübüne duyduğu hoşnutsuzluğu ve endişeyi alaylı ve kinayeli cümlelerin arkasında gizliyordu. "Kudurmuşlar"ın; fiyatların fırlaması ve büyük sermaye birikimine engel olma, dükkân sahiplerini ve burjuvaziyi vergilendirme, fakirler için gerekli ürünleri nominal değerde tutma propagandası Parisli yoksullar arasında destek görüyordu. Fakat Jakobenler, "Kudurmuşlar"ı tehlikeli görüyor; Lacombe'un, devrimci kadın kulübünde dayandığı kitlelerin 'Dağlılar'ın itibarını kırmaya yetenekli olduğunu düşünüyorlardı.

Claire Lacombe, aristokratlara karşı terörist önlemlerden yararlanılması ve anayasanın gerçekleştirilmesi talebiyle Ulusal Meclise verilen dilekçeyi okumayı zorlukla başardı.

"... Anayasadaki kanunların yerine getirilmesini talep etmek için buradayız" diye okumaya başladı Lacombe. "Aranızda soyluları koru-

yan kimsenin bulunmadığını, hepsini defettiğinizi kanıtlayın. Büyük masraflarla cumhuriyetin her tarafından gelen halkın temsilcilerinin, Mars Meydanındaki heyecanlı sahnede yalnızca oynamak için toplanmadığını tüm Fransa'ya kanıtlayın... Acilen mutluluğa kavuşmak isteyen halkın önünde konuşmak yetmez. Onun, sonuçları hissetmesini sağlamanız gerekir. Halk, kendilerini sabırlı ve ılımlı olmaya çağıran, altınlar içinde yüzen, göbeği yağ bağlamış insanlara nefretle bakıyor...

... Biz artık, zamanını kendi kendini övmekle geçiren bu insanların dürüstlüğüne inanmıyoruz. Şimdi bize küçük bir sözcük lazım... Orduda bozgunculuk başlayacak diye korkmayın; ne kadar kötü niyetli general varsa, o kadar da azletme olacaktır. Tüm şüpheliler için tutuklama emri çıkartın, fakat şüpheli gördüğünüz kişileri tutuklama garantisi yalnız kağıt üzerinde mi kalacak? Yurtdışına gitmiş yurtseverleri, 'Biz eşimizin ve çocuklarımızın geleceğinden endişe etmiyoruz, içerdeki tüm komplocuların yasaların keskin kılıcı altında mahvolduklarını görüyoruz' diyebilmeleri için, yeterli sayıda olağanüstü mahkeme kurmalısınız."

Ancak Lacombe dilekçenin son satırına zorlukla gelebildi, Ulusal Meclis'te ardı arkası kesilmeyen uğultular iyice yükselmişti. "Devrimci Yurttaşlar Derneği"nde "Kudurmuşlar"la ilişki kurmaları yüzünden ılımlı Jakobenlerin itibarı sarsılmıştı. Bu olaydan hemen sonra Jacques Roux tutuklandı. Gravillierler'in kolu, liderlerinin tutuklanmasını hemen protesto etti. Jirondenler'e ve krala gizlice gözyaşı döken "ılımlılar"ın sempatizanlar, vurguncu zenginler ve küçük burjuvalar, "gaddar" Roux'nun hapishanede olduğunu öğrenince memnun oldular ve ihbar mektupları yağdırmaya başladılar. Merhametsiz düşmanlarının, hırsızlık, ahlaksızlık, karşı devrimcilik, rüşvetçilik, israf, hatta pisboğazlık gibi çeşitli ayıplarını yazdılar. Jakobenler Kulübü oy birliğiyle Roux'nun ayıplarını onayladı, fakat tutuklu delil yetersizliğinden serbest bırakıldı. "Gül", "Devrimci Yurttaşlar" Kulübünün başkanı sıfatıyla, Roux'ya yardım etmek için, Ulusal Meclis'e "suçluların cezalandırılması ve suçsuzların serbest bırakılması kaygısıyla tutukluların listelerinin gözden geçirilmesini önerdi." "Kudurmuşlar"ın bu isteği, Ulusal Meclisi daha fazla kışkırtmıştı.

Eylül ortalarında, "Devrimci Yurttaşlar Derneği"nin parçalanmaya yüz tuttuğu sıralarda, Jacques Roux'nun şüpheli olduğu açıklandı. Kulübün ılımlı Jakobenlerinden kavgacı, isterik bir kadın olan Goben, Leclerc'e kötü eleştiriler yöneltti. "Kudurmuşlar"ın çalışkan taraftarlarının buna yanıtı, "hain"i dernekten çıkarmak oldu. Yurttaş Goben üç renkli parlak kokartını taktı ve alelacele Jakobenler Kulübüne şikayet etmeye gitti. Claire Lacombe'un "çocuğuna" yöneltilen "şüpheli" suçlaması "ılımlılar"ın onayını aldı ve 16 Eylül'de kulüp sekreterlerinden biri, Aziz Jacob Manastırında, yalan yoluna sapan "Devrimci Kadınlar Derneği"ni eleştirdi. Konuşmacılar, o gün iftiraları kanıtlama konusunda kesin bir anlaşmaya vardılar. İlk olarak yaşlı keşiş şişman Chabot konuştu.

"Bu sözde devrimci kadınlar hakkındaki gerçeği anlatmanın zamanı çoktan geldi." diye haykırdı. "Onların entrikalarını ortaya çıkarıp sizi şaşkınlıktan hayretler içinde bırakacağım."

Sonra da Lacombe'un aristokrat erkeklere düşkün oduğunu ima etti. Terbiyesizce yaptığı imalar tüm bayağılığına rağmen seyircilerde açık bir memnuniyet uyandırmıştı.

"Bayan Lacombe! Onu yurttaş diye nitelemek mümkün değildir." dedi ve devam etti Chabot: "Bir defasında bana geldi ve Bay Ray'in değil yeğeninin akıbetinin onu ilgilendirdiğini itiraf etti. Beni, kadınların etkisine girerek değişmekle suçluyorlar, ben ona o zaman da söyledim, ama ben sizin erkeklerin etkisiyle yaptığınızı asla yapmayacağım ve dünyadaki hiçbir kadın beni başka türlü davranmaya zorlayamaz, ben kendimi toplumun ihtiyaçlarına göre hareket etmeye zorunlu görüyorum. Bunun üzerine Lacombe bana saldırdı... Bu devrimci kadınlar Robespierre'e saldırmayı, ona lakap takmayı kendileri için meşru görüyorlar. Onlara karşı kesin önlemler almanızı talep ediyorum; derneği entrikacılardan temizleme önerisiyle mektupla başvurmayı talep ediyorum.

Chabot alkış sesleri arasında kürsüyü terketti. Ondan sonra, özellikle Claire Lacombe, Pauline Léon ve diğer "Kudurmuşlar"ı suçlayan zayıf, öfkeli Basire konuştu.

"Bence Devrimci Kadınlar Derneği'nin üyeleri masumdur ama onları yönetenler entrikacıdır. Derneğin faaliyetlerine zarar veren kadınların dernekten uzaklaştırılarak esaslı bir temizlik yapılmasını öneriyor, bu konuda yurttaşlara başvurulmasını tavsiye ediyorum."

Ondan sonraki konuşmacılar da haksız saldırılarda bulunmayı sürdürdüler. Sonra 'Cumhuriyetçi Yurttaşlar Derneği'nin başkanını seçtiler. Leclerc'in 'küçük hırsız'ına küfrettiler. 'Gül' ortaya çıkar çıkmaz Tachreau (Taşro) kürsüye çıktı.

"Lacombe, her tarafta dört dönüyor: Önce anayasa,tam bir anayasa talep etti, (onun bu ikiyüzlü diline dikkatinizi çekmek istiyorum) sonra devrimci iktidarın, halkın iradesinin anayasasına karşı dolap çevirmeye kalktı."

Claire, Tachreau'yu dinledikten sonra söz istedi. Salon ona inanılmaz bir gürültüyle yanıt verdi. O zaman 'Lacombe Dragonları' adı verilen Claire'in birkaç arkadaşı, salonu yararak geçti ve yumruklarını sallayarak, şaşırmış Jakobenler'in üzerine yürüdü. Misafirlere ayrılan parmaklıklı bölümden kadınlar "Kudurmuşlar"a düşmanca bağırıyordu: "Kahrolsun yeni Corday, kahrolsun entrikacılar!" Toplantının başkanı Bourdon düzeni sağlamak için boşuna çaba harcıyordu, sonunda sabrı tükenince, toplantının sona erdiğini belirtmek için şapkasını giydi. Ama ortalık hemen sakinleşmedi. Bourdon konuşmaya başladı ve sert bir şekilde Lacombe'a yöneldi, eliyle onu işaret edip 'Devrimci Yurttaşlar' ortaya çıktıktan sonra kargaşa başladığını, "yurtseverlere karşı işlenen suçları ve halkı ilgilendiren sorunları tartışmak için yapılan huzurlu toplantının düzenini bozdukları" iddiasıyla onları suçladı. Claire Jakobenler Kulübünü terk etti. Tutuklanmasını talep edenlerin sesleri yükseliyordu, ama bu öneri kabul görmedi. Toplantıda herkes 'Kudurmuşlar' hakkında önemli kararlar alınmasından hoşnuttu:

"1-Dernek kadrosunu temizlemek ve şüpheli kadın yöneticileri dernekten uzaklaştırmak önerisiyle 'Devrimci Yurttaşlar'a mektupla başvurmak.

2- Aristokratların yararına entrikalar çeviren Lacombe'un izlenmesi ve Leclerc'in tutuklanması istemiyle Komiteye başvurmak."

Ertesi gün Lacombe'un dairesinde arama yapıldı, kentte tutuklanacağı söylentileri dolaşıyordu. Sansasyona düşkün Fransız gazetelerinde çıkan haberler, 'ılımlılar'ı memnun ediyordu: "Kadın ya da kız Lacombe sonunda hapishaneye koyuldu, artık kimseye zarar veremeyecek. Şimdi devrimci Baküs sadece su içiyor. Dostları Jacques Roux'nun, Leclerc'in, K-o'nun gösterdiği, Lacombe'un şarabı ve en az onun kadar da erkekleri ve yemeği çok sevdiği gerçeğidir."

'Gül', bu ustaca yazılmış iftiraları okuduktan sonra, öfkesinden kendini kaybederek bunları yalanladı:

"Ellerimin, vücudum gibi özgür olduğunu kanıtlayacağım. Eğer yalanlarınızı geriye almazsanız, ellerim, tuttuğu sopalarla sizi memnuniyetle dövecek."

'Devrimci Yurttaşlar' hakkındaki iğrenç iftiralar, politik savaşların denenmiş bu silahları Paris'te hüküm sürüyordu. Bir zamanlar aristokratların ve Jirondenlerin devrimci kadınlara iftira atması gibi şimdi de 'ılımlılar', 'Kudurmuşlar'a ve kulüplerine iftiralar atıyor, onlarla alay ediyorlardı. Geçmişteki örnekler de gündeme getirilerek, kulüp kuran kadınlar şüphe altında bırakıldı.

"Korkunç dişilerin,
emzikleri bitmez tükenmez;
sokak muslukları gibi
gelip geçenlere içecek sunarlar."

'Devrimci Yurttaşlar'ın fire vermiş ordusu, haklarındaki, tüm ülkeye yayılan kokuşmuş iddiaları etkisiz hale getirmek için 18 Eylül'de "erkek delisi kadınların ve aristokratların, ahlaki bakımdan düzelebilmeleri için, zorunlu çalışmaya maruz bırakılması (evlerde hapis) ve yurtseverlerin raporları doğrultusunda tutuklanması" talebiyle Ulusal Meclis'e başvurdu.

Doğal olarak yoldaşlardan sadece Roux derneğe inancını korudu. Hapishaneden, derneklerini "yeni ortaya çıkan despotlara korku salan devrimin muhafızları ve özgürlükler kalesi" sözleriyle övdüğü bir mektup yazdı devrimci kadınlara. Jacques Roux, onlara, Versailles seferindeki paha biçilmez hizmetlerini; taraftarlarını bozguna uğratıp tüm tehlikelere göğüs gererek Capet'yi tahttan indirdik-

leri günleri hatırlatıyordu. Fakat komün, Roux'nun övdüğü popüler 'Devrimci Yurttaşlar'dan hoşnut değildi. Hükmü işçiler verecekti. Robespierre, kralın ve Brissocuların ezilmesi süreci arifesinde varoşları hırçınlaştırmak istemediğinden, 'Kudurmuşlar'ı özgür bırakıyor, baskı uygulamıyordu ama onlara da yavaş yavaş bir ölüm tuzağı örüyordu. Bu, Claire için ağır ve can sıkıcı bir durumdu. Roux, Leclerc, Varlet giyotinin tehditi altındaydı, diğer üyeler ise "Devrimci Yurttaşlar Derneği"ne ihanet ediyor, kulübü terk ediyorlardı, kilisede olan olaylar hakkındaki dedikodular her tarafa yayılmıştı. Artık kendine hakimiyetini kaybeden sinirli 'Gül', suçlu gördüğü Robespierre'e saldırmakla teselli buluyordu. Ne zaman dürüstlükten söz edilse Claire kızgınlıkla söylenirdi: "Anlamıyorum neden kendinizi kaybetmiş gibi onu övüyorsunuz. Halbuki o sıradan bir kişilik." Sonraları Maximilien hakkındaki bu düşünceleri 'Kudurmuş' Lacombe'u suçlamak için kullanılacaktı.

Ekim başında, feminizm karşıtı olmakla övünen '10 Ağustos Katılımcıları Derneği' üyeleri Ulusal Meclis'te 'Devrimci Kadınlar'ın sözde yurttaşlık karşıtı eğilimleri aleyhine konuşmalar yaptılar. Suçlamaları özellikle Lacombe'a yönelikti ve sözlerini 'Devrimci Yurttaşlar' kulübünün dağıtılması talebiyle tamamlamışlardı.

Başkan Lacombe, kulübün isteği üzerine muhbirlere yanıt verdi. "Dün" dedi gerçek sanık, "sizi yanıltmak için bir deneme yaptım... Bizi Charlotte Corday'e, Antoinette'e, Mèdicis'ye benzetmeye cesaret eden entrikacılar çıktı. Gerçekten de doğa 'Halkın Dostu'nu ortadan kaldıran canavarlar yaratıyor, ama acaba Corday bizim dernekten miydi?.. Bizim cinsimiz sadece bir canavar verdi, fakat erkek cinsi arasından çıkan sayısız canavarlar dört yıldır bize ihanet ediyor, bizi eziyor... Bizim gerçeğimiz halkın gerçeğidir. Eğer bizi ezmeye kalkarsanız, bu baskıya karşı koyacağız."

Jakobenler, birkaç gün sonra, onu giyotinle tehdit eden çığlıklara gururla yanıt veren Claire Lacombe'u alkışlıyordu: "Ben her zaman Marat'nın ne düşündüğünü açıkladım. Eğer beni onun gibi ölümsüzleştirmek istiyorsanız, demek ki elinize güzel bir fırsat geçti. Eşkıyalar ve hainlerle anlaşacağıma, bir yurtseverin eliyle öldürül-

meyi tercih ederim." Fakat ekim sonlarına doğru 'Devrimci Kadınlar' organizasyonunun düşmanları sadece Jakobenler Kulübü ve Ulusal Meclis'te değil Komün'de de çoğunluğu ele geçirdiler. 'Devrimci Yurttaşlar Derneği' can çekişiyordu. Önemsiz bir olay, yarı şair, yarı dalavereci, politika düzenbazı Dantonist Fabre d'Eglantines'nın, kulübe baskı yapmasına olanak sağladı.

'Masum Çocuklar' pazarından tüccarlar, küçük ticarete zarar veren devrimden hoşnutsuz olduklarını gizlemiyorlardı. Cahiller ve sarhoşlar, 'solcular'dan ve özellikle de çalışkan özgürlük savaşçıları 'Devrimci Yurttaşlar'dan nefret ediyordu.

Pazarcılar, eski zamanları, iç çekerek, yerlere tükürüp durarak, küfürde teselli arayarak anımsıyorlardı. O zamanlar boğazına düşkün kibar aristokratların hizmetçileri pazardan kaktüs gibi esnek, mat, iyi yetiştirilmiş solgun kuşkonmazlar, demokrat havuçlar, enginarlar, nohut ve patates taşırlardı. O zamanlar, müşteriler pazarcıların çevresini sarar, boş sepetlerini türlü türlü elmalarla, etli armutlarla, koloni muzlarıyla, ananaslar ve Paris üzümleriyle doldururlardı.

"Eğer kocalarımız cumhuriyeti kurdularsa" diyordu kederden cinleri başına toplanmış bir tüccar karısı, "biz de bu cumhuriyetin kafasını mutlaka uçuracağız."

Kral ve kraliçenin idam edildiği gün, 'Masum Çocuklar' pazarındakiler hüngür hüngür ağlamıştı. Küf kokan dükkânlardan, su katılmış süt kaplarından, bulanık gözyaşları akıyordu.

'Devrimci ustura'nın çalışma gününde pazara alışverişe gelen yurttaşlar, Devrim Meydanının geniş çimenlerine ve Grev Meydanındaki boşluğa yayılan ziyaretçilerle birlikte olmak zorunda kalırdı. Çengel burunlu, çoğu zaman sakallı, yağ bağlamış ve yılan gibi dayanıklı adamlar Samson'un arabasının peşinden gidiyor; ölüme mahkûm olanlar eğer devrimciyseler haklarında acımasız laflar ediyorlardı. Pazarın cadaloz karıları "Kahrolasıca Yurtseverler, yiyin birbirinizi." diyerek kahkahalar atıyordu. Bu şirret kadınlardan biri 10. Thermidor sabahı Robespierre'in yüzüne tükürenlerdendi.

Tüccarların "Devrimci Yurttaşlar"a düşmanlığı iflah olmaz bir hale gelmişti. 28 Ekim'de birçok kulüpçü sefere çıkma kararı aldı: Gözdağı vermek için silahlarını kuşandılar, pantolonlarını ve kırmızı kalpaklarını giydiler ve 'Masum Çocuklar' pazarındaki yurttaşları Sans-Culotte yapmak, yani geleneksel kokartlarını takmak için harekete geçtiler. Devrimcilerin önerisiyle Ulusal Meclisin bir ay önce aldığı karara göre kokart takmaya bir haftalık hapis cezası öngörülmüştü.

Pazarcılar Sans-Culotte'ların saldıracağını önceden haber almışlardı. Eski düşmanlarını gereği gibi karşılamak için sabahın erken saatlarinden itibaren hazırlandılar. Kaldırım taşı gibi sert patatesler, şalgamlar, bozuk yumurtalar, kurtlu erikler ve güzel kadınların pancar gibi yumrukları hazırdı. Her taraftan, "bu kokarcalara, bu beyinsiz maymunlara, sefil serserilere, boşboğaz köpeklere göstereceğiz" sesleri duyuluyordu. Sonunda uzun süredir beklenen "müfreze" göründü. Tüccarlar, hemen saldırıya geçti. Çeşitli 'aletler' havada uçuyor, bozuk sebzelerin ardından kızgın yumruklar, yongalar, taşlar harekete geçiyordu. Devrimcilerin çekildiği cephe gerisini, annelerini hayran hayran taklit eden çocukları tutmuştu. Geri çekilmek olanaksızdı. Kadınların küfürlerine, çığlıklarına sokak aralarından erkekler koştu. 'Devrimci Karılar'la bu hesaplaşma uzun süredir bekleniyordu. Ne yazık ki, kulüpçülerin koruyucularının az olduğu anlaşılıyordu. Pazar yeri bir anda birbirine girdi. Büyük bir gayretle kendilerini savunan zayıf düşmüş devrimci kadınlar bir an donakaldıktan sonra yalnız kokartlarını ve kalpaklarını değil, sinirli ılımlıların muhteşem pantolonlarını bile kaybetmişlerdi.

Yarı çıplak kızıl kalpaklıları acımasızca dövüyorlardı, liderleri ise, kalabalığın da onayıyla onları çamura buluyor, kırbaçlıyordu. Bu önemli başarısızlık gelecekteki tatsızlıkların başlangıcıydı. Aynı gün öğle vakti Claire Lacombe, Marat'nın anıtına gitmeyi planladıkları sırada kilisedeki müthiş 'yabancı' akınını endişeyle fark etti. Öyle ki ne Lacombe ne de onun istihbaratçıları, kadınlar korusunda oturan ve ağaçlı yolda gezinenler arasında şüpheli kimseye rastlamışlardı. Ruh halleri dingindi, sabahki olayı kimse konuşmuyordu, bir kavga

olduğu sadece tırmalanmış yüzlerden, boyuna asılmış kollardan anlaşılıyordu. Aniden biri Montmartre'ın pis hendeklerinde un saklandığını iddia etti. "Hainlere ve bu lanet istifçilere Ulusal Mecliste hâlâ ne kadar hoşgörü gösterilecek!" diye haykırdı zayıflıktan bitap düşmüş bir kadın. "Ulusal Meclis'e sataşma, sersem!" diye fısıldadı yanındaki. Fakat yoksulluktan, besinsizlikten canı çıkmış kadınlar ayaklandılar. "Bay Robespierre, dükkân sahiplerinin kanımızı içmesine izin veriyor." diye bağırdı köşeden zayıf bir ses. "Kahrolsun Jakobenler!" diye cevapladı korodan biri. Skandal patlak vermişti. Salonda korkunç bir kavga başladı. Küfürler, sızlanmalar birbirine karışıyor, cam kırıklarının gürültüsü, müthiş çığlıklar, düşen sıraların sesini bastırıyordu.

"Yurttaşlar, susun ve birbirinizi bırakın" diye bağıran bir bas ses duyuldu. Bu erkek sesi, birbirini yumruklayan kadınları kendine getirdi. Vaktinde yetişen Yurttaş Sulh Hakimi Lindet ve altı yurttaş sükûneti sağladı. Herkes birbirine nefretle bakarak, yırtılmış elbise ve başörtülerini toplayıp dağılmış saçlarını düzeltmeye başlamıştı. Fakat ateşkes kısa sürdü. 'Masum Çocuklar' pazarında özel olarak bulunanlar ve 'ılımlılar'ın gizlice gönderdiği kavgacılar, kulübün çevresindeki ağaçlı yolda belirince kavga yeniden başladı. "Kahrolsun kırmızı kalpaklılar!" diye bir ses duyuldu diğer yandan. 'Devrimci Yurttaşlar'a düşman olan hakim Lindet, başkan yardımcısından kalpağını çıkarmasını talep etti. Victoria Capitaine, düşmanının ateşini hafifletmeyi umarak, geleneksel başlığını taktı. İsterik çığlıklar, zafer alkışları duyuluyordu, ama bunlar fazla değildi. Kavga tekrar başlayınca, Hakim Lindet ve emrine verilmiş altı yurttaş, bu kez aciz kalmıştı. Çevresinin her taraftan kuşatıldığını gören bayraktar, bayrağı koruması için erkeklerden birine verdi ve kesik kesik uyardı: "Bayrağı koru... Yoksa cezasını başınla ödersin." Sonra bir sırayı alarak kavganın ortasına fırladı. Kadınları sadece davet edilmiş bir topçu eri zorlukla birbirinden ayırdı ve düzeni sağladı. 'Meydan muharebesi' kulüpçülerin dayak yemesi ve yaralanmasıyla sonuçlandı. Derneğin güzel konuşan, üstün yetenekli yöneticilerinden biri olan, Claire Lacombe'un en yakın arkadaşı Victoria Capitaine'in imzaladığı, bu

üzücü olayı anlatan protokolde "Halkın yolunu şaşırmış bir kurbanı olarak ölmeyi tercih ederken, kendisinden değil, özgürlük bayrağının korunmasından endişe eden kulüp üyesi yurttaşlardan biri şöyle haykırmıştı: Eğer isterseniz, bizi öldürün ama hiç olmazsa Fransa'nın bu yegâne simgesine saygıyla davranın." ifadesi yer alıyordu.

Düşmanların pusuya yatıp tuzak kurduğu skandaldan sonra dernek acınacak haldeydi. Komün makamları, kulübü uyarmak yerine kulüp toplantılarının yasaklanmasından memnunluk duyacağını söyledi. Kilisedeki toplantılardan rahatsız olan "Devrimci Yurttaşlar"a karşı olan bir grup taşralı kadın Ulusal Meclis'e şikayette bulundu. Fabre d'Eglantines ve diğer vekiller, 'zararlı' derneği kapatmak için bunu bir ihbar olarak değerlendirip harekete geçti. Yerinde duramayan bu Dantoncu, tüm becerilerini kullanarak 'aşırı solcu' kadınlara şiddetle saldırdı: "Çok yakında" diye konuştu, 'Devrimci Yurttaşlar' hakkında, pudralı peruğunu okşayarak, "onlar silah talep etmeye başlayacak ve bir süre sonra siz birbiri ardına ekmek için hücum eden kadınlar göreceksiniz." Bu kanıt, her türlü halk isyanından korkan vekillere inandırıcı geldi. "Ben fark ettim ki", diye devam etti Fabres d'Eglantines, "bu dernekler yalnız evli kadınlardan oluşmuyor, içlerinde düzensiz ailelerle yaşayan genç kızlar... Değişik maceralar yaşamak isteyenler, özgür kızlar, etek giymiş süvariler var." D'Eglantines'in konuşması alkışlarla kesildi. Şikayetçilerden biri daha söz aldı: "Yurttaşlar" diye haykırdı, "Biz kulüp biçiminde örgütlenmiş tüm kadın derneklerinin kapatılmasını istiyoruz, çünkü Fransa'ya şanssızlık getiren asıl kadınlar, örneğin Charlotte Corday oldu. Ulusal Meclis, "Devrimci Yurttaşlar Derneği" sorununu Toplumsal Güvenlik Komitesi'ne teslim etme kararı aldı ve Yurttaş Amard tumturaklı bir konuşmayla soruşturmanın sonuçlarını açıkladı. Laf arasında şöyle dedi: "Bu kadınların erkeklerle savaşmalarına ve alenen konuşmalarına izin mi vereceğiz? Genel doğrulara göre kadınlar, yüksek fikirlere ve ciddi düşüncelere sahip değildir. Şu halde biz, kadınların devlet işlerine karışmasının lüzumsuz olduğunu düşünüyoruz. Bu, sözde devrimci kadın derneklerinin ortadan kaldırılması gereklidir." Konuşmasını bitiren Amard'ın yeri-

ni, toplantıdaki mırıltılara bakmaksızın kadın haklarını savunmayı deneyen Charles aldı. "Eğer siz kadınların insanlığa ait olduğunu kabul ediyorsanız" dedi Charles, "düşünen bir varlığın hakkını elinden alamazsınız." Derneklerin 'şüpheliler'den temizlenmesini o da istiyordu ama kapatmayı düşünmüyordu. Ulusal Meclis, Komite'nin raporunu dinledikten sonra, tarihi kararnameyi imzaladı: "Madde 1. Kadın kulüp ve halk dernekleri yasaklanmışlardır ve hiçbir isim altında faaliyet gösteremeyeceklerdir... Madde 5. Halk derneklerinin tüm toplantıları açık yapılacaktır."

"Devrimci Yurttaşlar" kulübünün kapatılması, tüm "şüpheli derneklerin kapatılması" yönündeki genel tepkiyle çakıştı. Ulusal Meclis ise, o sonbahar Paris'te hoşnutsuzlukla çalkalanan derneklerin her türlü girişimlerine karşı önlem almaya çalışıyordu.

Claire Lacombe, devrimden sonra kadınların gelişmesinde çok önemli rol oynayan kadın derneklerinin haklarını savunmaya karar verdi. 5 Kasım 1793'te "Devrimci Yurttaşlar"dan biri Ulusal Meclis kürsüsüne çıktı. Kahkahaların, ıslıkların, yuhalamaların arasında, kulübünü savunan birkaç söz söylemeyi başardı: "Devrimci Cumhuriyetçiler Derneği... Daha çok evli kadınların bulunduğu bu dernek, daha fazla ayakta duramayacak. Sahte bir belgeyle sonunda koparılan bu yasa, çığlıklarımıza ad koymamızı yasaklıyor."

Ama son cümlesine başladığında vekillerin büyük çoğunluğu yerlerinden fırlayıp bağırmaya başladı. Başkan, polis komiserlerine kadın temsilcilerin hemen çıkartılmasını emretti. Bir hafta sonra Brumaire'in* sonunda Ulusal Meclis tarafından reddedilen 'sözde devrimciler', Claire Lacombe başkanlığında, kulüplerin kapatılması hakkındaki kararı temyiz etmek amacıyla Paris Komünü'nün toplantı salonuna baskın düzenlediler. Onlara karşı takınılan tavır, Ulusal Meclis'tekinden daha az düşmanca değildi. Komün üyeleri, kadın hareketinin az sayıdaki taraftarlarını susturarak haykırıyordu: "Kahrolsun kırmızı kalpaklılar!" Sonraları "Kudurmuşlar"ın

* *Brumaire: Fransız büyük devrim takviminin 22 veya 23 Ekiminden, 20 veya 21 Kasıma kadar süren ikinci ayı-çev.*

ajitasyonunu devam ettiren Hebert'in müttefiki, Komünün etkili üyesi Savcı Chaumette kadınlara aşırı haklar tanımanın yol açtığını düşündüğü "ahlak düşüklüğü"nün uzlaşmaz düşmanıydı. "Duchesne Baba"nın, terbiyesiz editörü, modaya düşkün, kibar, ağzının tadını bilen Hebert, kadın sorunlarına aldırmayan biriydi. Hayatta perhizi ve sağlamlığı savunan, yarı aç, yarı tok geçinen Komün savcısı ise kadınların sadece ailelerine hizmet etmesini ve ev işleriyle ilgilenmesini öneriyordu. Chaumette zevkle şunu tekrarlamayı çok severdi: "Doğa kadına dedi ki: şefkatle çocuklarına bak, evin ıvır zıvırıyla ilgilen, anneliğin tatlı endişesini yaşa –işte senin görevlerin... Ödül olarak sen kendi mabedinin tanrısı olacaksın." "Doğal güzelliklerini bozan, kırmızı kalpak ve erkek yağmurluğu giyen, utanmaz karılara" içtenlikle öfkeleniyordu. Aynı zamanda inatçı bir ateist olan Chaumette, kadınların cahilliğinden yararlanan klerikalizmden* nefret ediyordu.

Paris Komünü'nde Lacombe'u kaba alaylarla karşıladılar. Jakoben yandaşı basın, Ulusal Meclis kararnamelerini alkışlıyor; 'Moniteur' gazetesi 'solcular'ın ve kadın kulüplerinin bozguna uğradığı günü akıl veren tehditkâr makalelerle anlatıyordu.

"Devrim Mahkemesi kısa bir süre içinde kadınlara, şüphesiz onlarda hiçbir iz bırakmayan ibret örnekleri verdi... Marie Antoinette... Üstün yetenekli hayalperest Olympe de Gouges doğanın telkiniyle hezeyana kapılmış, hainlerin planlarını benimseyerek kendi sonlarını hazırlamışlardı... Akıllı, zengin filozof Bayan Roland büyük planlarıyla kendini harcamıştı... O bir anneydi, fakat yükselmek isterken doğanın gazabına uğradı. Bilgili bir kadın olma isteği, ona kendi cinsini unutturdu, her türlü tehlikeli sonuca gebe olan bu ihmal en sonunda onu giyotine götürdü."

"Kadınlar! Siz cumhuriyetçi olmak istiyor musunuz? Kendi haklarınızdan yararlanmanız için, çocuklarınızı, eşinizi çağıran yasaları seviniz ve onlara uyunuz. Konuşma yapmak isteğiyle halk toplantılarına hiçbir zaman gitmeyiniz, fakat bazen çocuklarınıza cesaret

* *Klerikalizm: Kilise savunuculuğu, kilisenin politikaya hükmetmesini savunma*

vermelisiniz; o zaman anavatan, sizden beklenen her şeyi tam olarak yaptığınız için sizi kutsayacaktır."

1794 Ocağında Jacques Roux'nun kendini mahkemede bıçaklayarak öldürmesi, dostlarının gizlice izlenmesi, Claire'ı devrimden soğuttu. Gerçek devrimin 'Kudurmuşlar'la birlikte öldüğüne inanmaya başlamıştı. Roux'nun ölümünden sonra, Robespierre, Couton, Saint Just ona 'Halkın Dostu'nun cellatlarıymış gibi davrandılar. Şiddetlenen terör 'Gül'ü dehşete düşürdü, fakat korkmamasına rağmen, hayal kırıklığıyla dolu olarak idamlardan önce "Devrimci Yurttaşlar"ı ve mevkisini ebediyen terk etmek zorunda kaldı.

1794 yılı başından itibaren kulübün eski başkanı, terk edeli çok olmasına karşın, mesleğine geri dönmeye çalıştı. Taşra tiyatrosu, göçebe yaşam, yaldızlı karnaval sahneleri, hoşnut kaldığı antik Yunan kıyafetleri, bu, devrimden soğumuş devrimciyi çekiyordu.1794 Martında uzaktaki Dunkerque kasabasıyla bağlantı kurdu. Claire hayatından memnundu artık, korkunç Paris geride kalmış; fırtınalı geçen iki yıl hatıraların arşivine kalkmıştı. Belki gelecek ona başarıyı, şan ve şöhreti getirecekti. Claire'in parlak başarılarının tanığı Victoria Capitaine, arkadaşını uğurlamakta acele ediyordu. İki kadın evin eski püskü odalarından birinde 'Kırmızı Gül'ün sade eşyalarını toplamakla uğraşıyordu. Victoria, yırtılmış pamuklu elbiseyi –efsanevi İphigenia'nın ateşli kostümünü-, üzerini Fransız halkının "10 Ağustos Kahramanı"na verdiği üç renkli eşarpla örttüğü sepete koydu. Bu değerli eşya yaşamının mutlu günlerine götürüyordu onları. Güçlü burjuva sınıfı, küçük burjuva yaşam tarzını kutsayarak kadına, ev kadınlığı misyonunu biçti. Kadınlar politik yaşamdan dışlanmıştı. 'Kudurmuşlar'ın prensiplerinin başarısı, kadınlara farklı bir bakış açısı kazandırabilirdi, fakat dalganın kırılmasıyla hareket küçük su damlalarına dönüştü.

Dunkerque'e gitmeye hazırlanan Claire 2 Nisan'da aniden tutuklandı, uzun süre hapis yatması Claire'in hesaplarını bozdu. Claire 16 ay boyunca bir hapishaneden diğerine dolaştırıldı. Victoria Capitaine arkadaşını kurtarmak için boşuna çabaladı ama Claire'e "Lacombe yurtsever olduğunu birçok kez ifade eden bir yurttaştır...

Ve mevkisinden dolayı elde ettiği geliri dışında bir geliri yoktur." diyen "Ekmek pazarı şubesi"nin (bir zamanlar "Gül'ü sevdiği bilinir) çağrısı bile fayda etmedi. Bir buçuk yıl boyunca Claire, kötü döşenmiş Port Libre'de, Plessis'de, aynı zamanda Philippe Lebas'nın eşi ve Robespierre'in 'nişanlı'sının kaldığı Saint-Pélagine'de, Leclerc'in bulunduğu Lüksemburg'da kaldı. Claire Lacombe hapishanede Thermidorcuların zaferini haber aldı. "Despotun yıkılması"yla sevinç içinde birbirlerine sarılan sağ kalmış Dantoncuların, Jirondenlerin, aristokratların salıverildiğini görüyordu. Fakat Lacombe'un, bağışlanması için yazdığı mektuba yanıt gelmiyordu. Müdür, onu politik etkinlik günlerinden tanıyor ve "Ulusal Meclis'teki amazonlar" üzerindeki güçlü etkisinden ve gözüpekliğinden korkuyordu.

24 Thermidor'da Claire "özgür yurttaş Lacombe" imzasıyla tekrar bir dilekçe yazdı: "Ben daima koruduğum özgürlüğüme layık bir kadın gibi davrandım. Ben vatanıma yaşamımın üç yılını verdim, bundan dolayı vatanıma bir eş ve çocuk veremedim, ben bizzat vatanımın mutluluğu için çalıştım."

Thermidor Devriminden sonra ıssızlaşmış hapishaneler hızla Robespierre yanlılarıyla, Paris Komünü üyeleriyle dolduruluyordu. Lacombe, hapishane kapılarındaki araba gürültülerini, her hafta idama götürülen devrimcilerin seslerini duyuyordu.

Zaman dolmuştu. Müdür gaddarca davranarak oyun oynuyordu. Claire Lacombe, nisbeten özgür olduğu Lüksemburg Hapishanesine gönderildi. Lüksemburg Hapishanesinin dört duvarı arasında kendi dünyasını kurdu. Burada, tutukluların herhangi bir zanaatla uğraşmasına ve ticaret yapmasına izin veriliyordu. Hapishane personeliyle iyi ilişkilere sahip, deneyimli ve 'eski' hapishane sakini sıfatıyla Lacombe, kapalı hapishane hayatını uyumlu hale getiren hizmetlerle ilgileniyordu. İçerdekilere, mektup için gerekli tuhafiye malları, mumlar falan sağlıyordu. Hapisten çıktıktan sonra bir tezgâhtar mı oldu, sahnelere mi döndü, bilinmiyor. 1795 yılının sonbaharında salıverildikten sonra sokağın kalabalığına karıştı ve bir daha da onu gören olmadı.

LUCILE DESMOULİNS

Paris'teki Büyük Fransız Devrim Müzesi'nin aydınlatılmış basık tavanlı salonlarından birinde, XVIII. yüzyıl sonlarının modasına göre giyinmiş şık bir genç kadının portresi asılıdır. Hülyalı bebeksi yüzü yağlı boyada gözle görülür bir şekilde solmuştur. O, kargaşalı ve çalkantılı dönemde hiçbir yeteneği olmaksızın 'olağan bir eş' gibi yaşayan; devrimden önce hiçbir yararlılığı olmamasına rağmen, coşkuyla şiirler okuyan, hikayeler anlatan birinci cumhuriyetin şan şöhret düşkünü gazetecisinin eşi, 'müşfik Lucile', Lucile Desmoulins (Lusil Demulen)'dir.

İşte bu portre yaşamının ve karakterinin yalın ifadesidir.

Eski Paris'in merkezindeki Lüksemburg Bahçesinde hüküm süren XVI. Louis'nin ziyaretçileri, bu bahçenin bugünkü ziyaretçilerinden daha az değildi. Özenle temizlenmiş geniş meydanda, rüzgârın şiddetiyle örselenmiş küçük kâğıt kayıkların yüzdüğü büyük bir havuz vardı. Çocuklar bu alanda alacalı bulacalı uçurtmaların ardından koşturur ya da top oynarlardı. Burada oturan süslü püslü süt nineler, hizmetçiler, ciddi tavırlı dadılar ve işveli anneler; atlas kostümleri dantelle süslenmiş, geniş şapkalı, saçları lüle lüle çocuklara ve uzun ve geniş elbiselerinin altındaki korselerden halsiz düşmüş kızlara sesleniyor, onlara bir şeyler öğretiyorlardı. Bahçenin, yapraklar içindeki sık ağaçlıklı yolunda sağda solda rastgele bulunan Fransız kraliçelerinin heykelleri etrafa kibirlenerek bakarken, yelpazelerinin ardına saklanmış zengin kadınların çiçek nakışlı etekleri hışırdar, rengarenk kaftanlarıyla zarif kavalyeleri bir görünüp bir kaybolurdu.

Lucile Duplessis (Lusil Düplessi), kralın maliye bakanlığında memurluk yapan zengin babanın kızıydı. Uzun yıllar boyunca, babasının evinin yakınlarındaki Lüksemburg Bahçesinin müdavimi olmuştu. Oraya aşka düşkün, güzelliğini başarıyla koruyan annesinin refakatinde giderdi. Anne ve kız birbirlerine karşı açık yürekliydiler;

özellikle bayan Doronine Duplessis'nin, endişelerini içtenlikle paylaşacak bir sırdaşa ihtiyacı vardı. Tüm sırlarını annesine açan Lucile, çocukluğundan beri kavgalı bir aile ortamında bulunduğundan basit aşk olaylarına karşı kayıtsızlaşmıştı. Kendisi için, temiz, dürüst bir sevgiyle her şeyi unutturan bir koca diliyordu. Babasından kendisine kalacak 100 bin franklık servetin sahibi Duplessis, parası için kendisine yanaştığını düşündüğü birçok kişiye itimat etmiyor, 'elini, kalbini, parasını' vereceği, kişisel menfaat gözetmeyen bir 'prens' hayal ediyordu.

Lucile, ailesinin küçük malikânesinde, mehtaplı gecelerde gün ağarana kadar yatmazdı. Ay ışığı, mezar taşları ve anıtlarla, beyaz tanrı ve melek heykelleriyle dolu birçok tepeciği olan çiçeklikli, eğri büğrü bahçeyi aydınlatırdı; fakat Lucile bunları fark etmez ve ölümü düşünmezdi. Mutluluğa kavuşma arzusuyla ağlıyordu. Evin terasına cansız düşmüş bir kuşa ya da ölmüş bir çiçeğe ağladığını sanırdı ama ağlamasının nedeni birine âşık olma isteğiydi; öte yandan annesinin ateşli itirafları kafasını bulandırıyordu. Bu 16 yaşındaki duygusal kız, geceleri neden ağladığını kendine açıklamakta zorluk çekiyordu.

Henüz yeniyetme Lucile, Lüksemburg Bahçesinde, garip davranışlarıyla onu uzun zamandır güldüren üstü başı yırtık pırtık fakir bir öğrenciyle karşılaşıyordu. Çilliydi. Kocaman şişkin ağzıyla, eğri burnuyla bir deveyi andırıyordu; Lucile onu sık sık garip davranışlar sergilerken yakalıyordu; yalnız başınayken, kıvırcık saçlarını sallayarak kendi kendine konuşmaya, gülmeye başlıyor ama çevrede birinin olduğunu fark ettiğinde hemen eğiliyor, susuyor, kabalaşıyordu. Anlaşılan çirkin ve yıpranmış elbisesinden utanıyordu. Genç kız, neden olduğunu bilmeksizin bu delikanlıya acıyordu. Bir gün Lüksemburg Caddesinde, oğlan heyecanlanarak Lucile'in yanına yaklaştı. Lucile ona ölçülü bir yakınlık gösterdi. Camille Desmoulins (Kamil Demulen) adındaki öğrenci tanışma faslından hemen sonra, genç kıza aşkını ilan etti ve sevgisine yanıt buldu. Lucile, Camille'i doğduğu eve götürdü. Genç insanlara karşı hoşgörülü olan Duplessis'nin annesi, bu kez kızının sırdaşı olarak, genç misafirini çok iyi karşılamıştı. Fakat maliye bakanının memuru, bu

olaya şiddetle karşı çıktı. Camille Desmoulins kekeleyerek kendi hayatını anlatmaya çabalıyordu. Lucile'in 100 bin frangı, Camille'le arasında aşılmaz bir engel oluşturuyordu. Camille, kızları Bayan Duplessis'yi istemeyi denediğinde kısa ve kesin bir ret cevabı aldı. Artık daha fazla Lucile'in evinde kalamazdı; Lüksemburg Bahçesi yeniden genç âşıkların sığınağı oldu. Genç avukat, gelin olmak için yanıp tutuşan bu kıza neler anlatmıyordu ki. Düzenli kalacak bir evleri ve öğlenleri yiyecek bir şeyleri olmasa da, sessiz ve gizlice kilisede nikâhlanmayı teklif etti. İnatçı babası, doğduğu şehir Arras'ya yerleşen, genç avukat Maximilien Robespierre'le okul arkadaşlığı yapmış oğlunun mesleğini Guise'de yapmasını istediğinden ona para yollamadı. Fakat Camille, kendisini parlak bir geleceğin beklediğinden şüphe etmediği Paris'te kalarak, yarı aç yarı tok yaşamayı tercih ediyordu. Desmoulins'in gelecekteki başarısına olan güveni Lucile'i cesaretlendirdi; 'bir dehanın', farkına varılmamış bir yoksul olarak kalamayacağına inanıyordu. Evlenmek için yanıp tutuşan âşığın dehasını ortaya çıkaran sihirli değnek 1789 yılında ortaya çıktı.

'Çeyiz', kızlar için o kadar önemliydi ki, Lucile pek fazla okumamış ve eğitim almamıştı. Devrim Lucile'e, aile yuvasını kurmasını kolaylaştıran iyi bir dünür oldu. Camille'e ise şöhret getirdi.

12 Temmuz 1789'da halkın temsilcisi sayılan Necker bakanlık görevinden güçlükle indirildiğinde, Camille Desmoulins tarih sayfalarına yaklaşmaktaydı.

Yaklaşan ayaklanmanın yer altındaki uğultusu artık Paris'i titretiyordu. Cesaretlenmek için bir bardak dolusu şarap içtikten sonra Camille, Café de Foi'den çıktı ve Palais Royal'i tıklım tıklım dolduran heyecanlı kalabalığın arasına karıştı. Her taraf polislerle dolu olmasına rağmen, silahını sallayarak masaya çıktı. Birkaç bin insanın meraklı gözleri, dikkati kendi üzerine çekmek için kekeleyerek haykıran adama çevrilmişti: "Yurttaşlar, tek bir dakika bile kaybedemeyiz. Ben şimdi Versailles'daydım, Necker istifa etti. Bu istifa yurtseverler için yeni bir Barthelemy Gecesini haber veriyor. Bu akşam, İsveç ve Alman taburları bizi yok etmek için yola çıkıyor. Bize tek bir kurtuluş yolu kalıyor: Birbirimizi anlamamız için belir-

lenmiş işaretler tesbit edip silahlara sarılmak. Her biriniz benim gibi, yapraklardan yapılmış şapkalarınızı takın. Ezen ve ezilenler arasındaki korkunç çatışmanın saati yaklaştı ve tek bir parolamız var: "Ya özgürlük ya ölüm." Ve bir haykırış duyuldu: "Silahlara!"

Bu meçhul hatip, hararetli konuşmasıyla coşkusunu halka bulaştırdı. Tehditkâr "Silahlara!" nidası, kuru ota düşen bir kıvılcım gibi her tarafa yayılıyordu. Bastille'in ele geçirilmesinden iki gün sonra, Camille gelecekteki isyanı görmüştü. Kürsüde kekeleyerek konuşan hatip, şöhreti kolayca yakaladı. Aziz Louis Kolejinde uzun yıllar Robespierre'le yatılı olarak okumuştu; her iki çocuk da orada klasik eğitim almıştı. Hassas Camille'de, eski devrimlerdeki Brutus, Spartaküs ve Grakyus kardeşlerinki gibi despota yönelmiş öfkenin çığlığı coşkun gözyaşlarıyla uyanıyordu. Şimdi Fransız Devrimi, Camille'in hayallerini ve 'üçüncü zümre'nin programını gerçekleşirmeyi vaat ediyordu. Camille, tanınmış bir avukat olma yolundaki başarısız girişimlerden vazgeçip, devrimin ateşli bir katılımcısı oldu. Kindar, öfkeli ve sığ ama esprili olan Camille kolayca önemli bir kişiliğe ve etkili bir role büründü. Kalemi eline alıp, krala, aristokratlara, yabancı monarşist bloğa karşı iğneli, keskin politik taşlama yazıları yazıyordu. Güzel konuşmaların ve sığ mizahi yergilerin yer aldığı Demokratik fikirleri savunan, 'Fransa Devrimi ve Brabant' adında bir gazete kurdu. O zaman en yakın arkadaşları, hepsi de Jakobenler Kulübü üyesi olan Robespierre, Brissot, Pétion ve Fréron'du. Şimdi artık bay Duplessis, daha önce kızıyla evlenmesine kesin bir dille karşı çıktığı 'baldırı çıplak' Camille'e artık saygılı davranıyor, kızıyla evlenmesine rıza gösteriyordu. 11 Aralık'ta Camille, Lucile'in ailesinden evlilik onayını aldıktan sonra, çelişkili duygularla, içinde bulunduğu durum konusunda babasına bir mektup yazdı:

"Bugün 11 Aralık, sonunda hayatta en çok istediğim şey gerçekleşti. Mutluluk uzun zamandır nazlanıyordu, ama sonunda geldi ve ben şu anda yeryüzünün olabilecek en mutlu insanıyım. En sonunda, sana daha önce bahsettiğim, 7 senedir delice sevdiğim güzel Lucile'i ailesi bana vermeye razı oldu. Daha şimdi, annesi müjdeyi mutluluk gözyaşlarıyla verdi. Servetler arasındaki eşitsizlik -Bay Duplessis'nin

20.000 livre'i var- şimdiye kadar mutluluğumun önünde engel teşkil ediyordu; kızı için yapılan teklifler babasının gözlerini kamaştırıyordu, buna rağmen 100.000 franka sahip talipleri bile reddediyordu; Lucile de bir başka 25.000 livre'lik rantı reddetti. Siz şimdi onun bir özelliğini daha öğreneceksiniz: Annesi kızını bana emanet ederken beni onun odasına götürdü, ben Lucile'in ayaklarına kapandım ve büyük bir şaşkınlıkla onun kahkahalarını duydum. Gözlerimi kaldırdım ve onun gözlerinin benimkinden daha iyi durumda olmadığını gördüm, yağmur gibi boşalan gözyaşları elciklerine akıyordu, fakat aynı zamanda kahkahalar atıyordu. Hayatımda böyle büyüleyici bir manzara görmedim, karakter ve duyguların, bu iki hayret verici zıtlığın bu derece birleşmesini bir türlü kafam almıyor. Babası bana evliliğimizi daha fazla erteleyemeyeceğimizi söyledi. Kızına vereceğini vaat ettiği 100.000 frankı önceden bana vermek istiyor. Ve ben rica eder etmez noteri gönderecek. Ona dedim ki: 'Siz bir kapitalistsiniz. Tüm hayatınız parayla uğraşmakla geçti, ben sizinle evlilik kontratı yapmayı düşünemem, böyle bir meblağ beni mahcup eder. Siz kızınızı çok seviyorsunuz, benimle kontrat yapmanıza lüzum yok. Siz benden hiçbir şey talep etmiyorsunuz, şu halde nasıl hareket etmek istiyorsanız öyle hareket edin.'

Bunun dışında, bana yaklaşık 10.000 frank değerinde bir gümüş takım verdi. Sizden çok fazla sevinmemenizi rica ediyorum. Mütevazı olalım. Bir hafta içinde evlenebiliriz. Küçük Lucile'im ve ben daha fazla ayrı kalmak istemiyoruz. Bu müjdeyle bizi kıskanacakların nefretini üzerinize çekmeyiniz. Sevincinizi benim yaptığım gibi kalbinizde taşıyın ya da sevgili anneciğimin ve kardeşlerimin kalplerine de bu mutluluğu aşılayın. Ben şimdi size yardımcı olabilirim; bu sevincimin önemli bir parçasını oluşturuyor. Benim sevgili eşim, artık sizin kızınız, ve tüm ailesi sizi kucaklıyor."

29 Aralık 1789 günü, bir saraya benzeyen haşin, kasvetli ve görkemli Saint-Sulpice Kilisesinde Desmoulins ve nikâh şahitleri Pétion, Robespierre ve Brissot'nun tebriklerini kabul ederken mutluluktan ağlayan Lusille, katolik törelerine göre evlendi. Camille bu görkemli nikah töreniyle, ona hiçbir zaman gereken değeri verme-

yen ve adaletsiz davranan Guise'deki ailesinin önünde gururlandı. Yaşlı Desmoulins, gizlice hayran kaldığı, oğlunun şahitleri "Ulusal Meclisin gururu Robespierre ve Pétion'a"... "Değerli gazeteci Mercier, Brissot, ve Vetvil'e", oğlunun arkadaşları ve komşularına titreyen elleriyle mektup yazacaktı. Serseri oğlunun yaptığı bu kârlı evlilik sayesinde saygıdeğer burjuva Bay Duplessis'yle dünür olmuşlardı.

Lucile'in mutluluğu nasıl anlatılabilir ki: Evlendikten sonra ondaki melankoli ve ağlamaklılık halleri ve kederli cümleler kurma eğilimi yok olmuştu. Eşinin yorulmak bilmez yol arkadaşıydı. Yaptığı işleri anlamaya çalıştığı kocasının makalelerini coşkuyla temize çekiyor ama ona çorap örmekten de hoşlanıyordu. Desmoulinsler'in dairesi güzel ve iyi döşenmişti. Bay Desmoulins'in evinde verilen akşam yemekleri mükemmeldi. Yorgun yurtseverler, üzerinde 'K' 'L' harfleri yazılı bir sürahiyle yıllanmış şarap ikram edilmesinden çok hoşlanırlardı. Camille evlendikten sonra daha önce hayal ettiği her şeye kavuşmuştu: İstediği gibi bir eş, birkaç odası olan kendine ait bir ev, ona uzun yıllar mükemmel bir hayat yaşatacak kadar para. Kendini şımartılmış hissediyordu. Devrimden sonra 'Kralın Sarayı' yerine 'Eşitlik Sarayı' adı verilen Duplessis'nin malikânesinin bahçesinde dolaşırken, el kol hareketleri eşliğinde Jakobenler Kulübünde yapacağı konuşmaları prova etmeyi seviyordu. Bay Duplessis kimi zaman onu hayranlıkla dinliyor ama çoğunlukla, damadının, ona boş gevezelikler olarak görünen öfkeli, vahşet çağrılarına kızgınlıkla homurdanıyordu. Bay Duplessis, her şeyiyle bağladığı değerli kağıtları henüz çok fazla değer kaybetmemiş olmasına karşın devrimden korkuyordu. Lucile ise durmaksızın kocasından bahsederek onun yaptığı işleri övüyordu. İnandırıcı bir kanıt bulamadığı zamanlarda inatla şu sözleri tekrarlıyordu: "Ne olmuş yani, Camille'de kusurlar bulduğum zaman, onu daha çok seviyorum."

Lucile kocasının mesleğiyle ve siyasi faaliyetleriyle yakından ilgiliydi. Desmoulins eğer doktor olsaydı Lucile tıp okumaya başlar, onunla birlikte hasta tedavi etmeye kalkardı.1792 senesinde Camille avukatlık yapmaya yeltendiğinde Lucile büyük bir dikkat ve özenle tüm yasaları ezberledi ve hukuk bilimini insanlık için daha yararlı

ve gerekli hale getirmek için çalışmalar yaptı. Eğer Camille monarşist olsaydı, Lucile devrimden nefret ederdi, fakat Camille devrimci olduğu için Lucile'in dünya görüşü de bu doğrultuda belirlendi. Onun tek derdi kocasından ayrı düşmemekti ve gün geçtikçe kocasına daha da yakınlaşmayı başardı. Akşamları Camille gazetesi için makale ve politik taşlama yazarken Lucile mutlaka el işini alarak onun yanına oturur ya da sevimli yastıkları olan sandalyesinde sallanırdı. Ancak Camille'in kafasına keyifli bir düşünce, bir benzetme ya da eskilerden bir alıntı geldiğinde, heyecanlı bir sesle, eşinin de hayran hayran onaylayarak karşılık verdiği bir metin okurdu. Lucile, Desmoulins'i eleştirmeyi başaramamasından gurur duyardı.

6 Temmuz 1792'de Lucile'in Horace adını verdiği bir oğlu oldu. Camille oğlunu dini tören yaptırmadan dernek binasına götürdü. Cumhuriyetin ilk nüfus kütüğü onun ismiyle açıldı. Desmoulins, notlarında oğlunun doğumu konusunda şöyle yazar: "Ben oğlumu, gelecekte belki de seçmeyeceği bir dine bağlamak istemiyorum. Dünyada insanların yaydığı 900'den fazla din var. O daha annesini bile tanımıyor."

Çocuğu doğduktan sonra Lucile tüm zamanını ailesine verdi. Fakat Desmoulins'in de katıldığı 10 Ağustos olayları, onu, ev yaşamının küçük dertleriyle uğraşmaktan kopardı. O gün Paris halkı Tuileries'ye saldırmış Bourbon hanedanlığını devirmişti. Lucile, kocasının ne kadar tehlikeli bir meslek seçtiğini bu sırada fark etti. 12 Ağustos'ta günlüğüne şöyle yazdı: "8 Ağustos günü köyden döndüm. Herkesin aklında bu güçlü galeyan vardı. Robespierre'i öldürmek istiyorlardı. Dokuzunda Marceller'de öğle yemeği yedim, oldukça neşeliydik. Yemekten sonra Danton'a gittik. Danton son derece kararlıydı. Ben şuursuzca kahkahalar atıyordum. Bu işten bir şey çıkmaz diye korkuyorlardı. Ben de, emin olmamakla birlikte, sanki ilerde olacakları görüyormuş gibi konuşuyordum. Madam Danton bana 'Fakat böyle bir durumda nasıl gülebiliriz ki?' dedi. 'Ah, diye cevap verdim. Bu, akşam hüngür hüngür ağlayacağımın işareti olmalı...' Hava çok güzeldi; biraz sokaklarda dolaştık; her yerde kalabalıklar vardı. Geri döndük ve bir kafenin önünde durduk. Yanımızdan bir-

kaç Sans-Culotte bağırarak geçti: 'Yaşasın Ulusumuz!' Sonra yukarılarda, arkasında dev bir halk kitlesinin yürüdüğü ordu geçti. Beni bir korku sardı. Madam Danton'a 'eve dönelim' dedim. Endişemi gülümseyerek karşıladı. Ama sonra o da endişelenmeye başladı ve oradan uzaklaştık hemen. Ona şöyle dedim: 'Bravo, tehlike çanlarını hemen duydunuz.' O anda herkesin silahlandığını fark ettim. Camille, benim biricik Camille'im de silahıyla çıkageldi. 'Aman tanrım!' Hemen yatağıma saklandım, yüzümü elimle kapayıp ağlamaya başladım; fakat yine de kendi zayıflığımı göstermek istemiyordum. İşine engel olmamak için Camille'e duygularımı anlatmamaya karar verdim. O zaman hissettim ki, sakınmasız konuşmaya başladığımda ona her şeyi anlatmaktan korkuyordum. Beni yatıştırıp Danton'u bırakmamamı söyleyince, tehlikede olduğunu anladım.

'Fréron sanki ölüme karar vermiş gibi bakıyor. Ben yaşamaktan yoruldum, yalnızca ölmek istiyorum' dedi Camille. Ben bütün bu hazırlıkları görmemek için ışıksız, boş bir odaya geçtim. Sokak boştu. Herkes evlerine dağılmıştı. Yurtseverlerimiz gitmek için toplanmıştı. Kırgın ve ezik bir ruh haliyle yatağa oturdum. Uyumaya çalıştım ama uyuyamadım, konuşmayı denediğimde de, ağzımdan bir iki saçma laf çıktı. Danton uzanmıştı. Meşgul bir adam gibi görünmez, evden hemen hemen hiç çıkmazdı. Gece yarısı yanına yaklaşıp bir kaç kez yokladım. Sonunda Komüne gitti. Cordelier çanı uzun uzun çaldı. Pencerenin önünde gözlerim yaşlı, yüzümü mendille kapatırken, bu uğursuz çan sesini dinliyordum. İnsanlar beni boşuna teselli etmeye çalışıyorlardı. Onların Tuileries Hapishanesine gönderilme tasarılarını sezdiğimi sanıyordum. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak, anlatıyordum. Kendimden geçtiğimi hissettim. Madam Robert boşu boşuna, kocası hakkında sorular soruyordu; hiç kimsenin ondan haberi yoktu. Madam Robert, kocasının varoşlardakilerle beraber gittiğini düşünüyordu. 'Eğer O ölecekse,' dedi bana, 'onu yaşatamam. Eğer kocam ölecekse, bu durumda onu ben hançerleyeceğim.' Camille bir saatliğine geri döndü ve omuzumda uyuyakaldı. Madam Danton yanımdaydı; ve sanki kocasının ölüm haberini metanetle karşılamaya hazırlanıyor gibiydi. Ben de uzandım ve tehlike çanlarının her yana

yayılan sesleri altında uyuyakaldım. Sonra kalktık. Camille hiçbir şey olmayacağı konusunda beni telkin ederek ayrıldı. Aniden bir top sesi duyar gibi oldum. Sokaktan çığlıklar ve ağlama sesleri duyuyorduk. Paris kan gölüne dönmüş olmalıydı. Sonra cesaretimizi topladık ve Danton'a gitmek için çıktık. Herkes, 'Silahlara!' haykırışları arasında acele ediyordu. Özgür olmak istiyoruz. Tanrım, bunu elde etmek ne kadar da pahalı! Uzun zamandır cahil kalmaktan memnunduk. Sonra birileri gelip bize zafer kazandığımızı söyledi. Ertesi gün, on ikisinde, Danton'un bakan olduğunu öğrendim."

Camille olaylarla ilgili olarak babasına daha sonra, 15 Ağustos'ta şöyle yazdı:

"Sevgili Babacığım!

10 Ağustos olaylarını gazeteden öğrenmişsinizdir. Bizzat içinde olduğum bu olayları size anlatmam gerekir. Dostum Danton, topların lütfuyla adalet bakanı oldu. Bizim için ya idam sehpasına gitmek ya da iktidarda yükselmek için bu kanlı gün özellikle gerekliydi.

Danton, Ulusal Meclis'te şöyle konuştu: 'Eğer ben kazanmışsam, bir suçlu olarak kazandım.'

Özgürlük davası kazanıldı. Sizin tüm kehanetlerinize rağmen benden hiçbir şey eksilmedi. Ulaştığım yüksek konumda sadeliğimi koruyorum. Kendini beğenmiş biri olmaktan daha çok uzaklaştım; üstelik dokuz yıl önceye göre şimdi oldukça alçakgönüllüyüm. Çünkü şimdi çok değer verdiğim hümanist duygularımın bir parçası olan yurtseverliğim, heyecanım, ateşliliğim, hayallerim azalmış durumda; çünkü geçen yıllar boyunca bunlardan soğudum.

Fakat oğluma olan sevgim azalmadı ve şimdi sizin oğlunuz hukuk bölümü genel sekreteri ya da alışılagelmiş adıyla basın sekreteri. Umuyorum ki, size, çok geçmeden kendimi ispatlayacağım."

Lucile, Louis zamanında Ulusal Meclis'in düzenli ziyaretçilerindendi. Kralın idam edilmesini isteyenlerle karşıtları arasında neredeyse birbirlerine saldırma noktasına varan tartışmalar Lucile'i korkutuyordu. Ama Camille'in kralın idam edilmesinden yana olduğunu kesinlikle biliyordu. Louis'in kaderine karar verileceği an

geldiğinde Lucile haykırdı: "En sonunda biz kazanacağız!" Kraliçeye karşı duyduğu nefreti günlüğüne laubali bir dille yazdı ve Marie Antoinette'e şöyle seslendi: "Şirret kadın! Güneşin seni aydınlatmasına bile layık değilsin. Gökyüzünün lanetinin üzerine yağmayacağını, senin kazanacağını nasıl düşünürsün? Hayır, belki, artık günü geldi. Yoksulluklarına neden olduklarını senden yüz çevirecek, o zaman hüngür hüngür ağlayacaksın, fakat çok geç olacak, kimse sana merhamet etmeyecek. Senin gibi kötülükler yapan kralların kaderini korkuyla hatırla. Bak: Onlardan biri yoksulluk içinde öldü, diğerleri darağacına çıktı; işte seni de bekleyen kader bu."

Olaylar ard arda geliyordu. Yufka yürekli Jirondenler'in seçtiği uzlaşma taktikleri son derece çürüktü. Bourbon'un idamına karşı protesto gösterileri yaparken kendilerini birden Devrim Mahkemesi'nde yargılanırken buldular, sonrasında ise giyotin geldi. Devrimin başlangıcında Lucile, Camille vasıtasıyla Brissot ve Pétion'la dostluk ilişkisi kurmuştu; Brissot'nun, Camille'le evlenmesinde yardımcı olduğunu unutmuyordu. Fakat Jirondenler'in yenilgisiyle sonuçlanan savaş hakkında Lucile günlüğüne tek bir kelime bile yazmadı. Brissot ve Brisoculara karşı saldırıları Desmoulins yönetiyordu. Kanlı çözüme varılmadan önce Lucile de onlarla ilişkisini kesmişti.

Gerçi tutumunun doğruluğundan kuşkulansa da Camille'e güveniyordu. Lucile yakın dostlarının idamının yararlı olacağını söyleyen kocasının kanıtlarını seve seve tekrarlayabilirdi. Fakat Bay Duplessis dışında çevresinden hiç kimse onunla tartışmayı ve devrim düşmanlarını savunmayı denemedi.

Çok geçmeden Desmoulins'in de içinde bulunduğu Dantoncular gibi Jirondenler de zorlu bir savaştan sonra ebediyen susmak zorunda kaldı. Silahlar, savaşta Brisocularla birlikte yakın müttefiklerine; 'aşırı solcular'a yöneldi.

'Korkunç Kudurmuşlar' Lucile'i çok öfkelendiriyor; onların Jirondenler'deki güzel konuşma, bilgi, zerafet gibi meziyetlere sahip olmadıklarını düşünüyordu. Lucile'e göre bunlar, bir devrim armağanı olan fakirleri kendi yanlarına çekerek varlıklı yurttaşların huzurunu kaçırıyordu. Onların, özel mülkiyet hakkına ve kişisel özgürlüğe

kast etmeleri Lucile'i şaşırtıyor, bu ona saçma sapan ve küstahça geliyordu. Lucile genç kızlığında çeyizine konulmuş gümüş takımlarının, ona miras kalan malikânenin, ailesinin sahip olduğu büyük rantların özgürlüğe ne gibi bir zararı olabileceğini saf saf soruyordu. Lucile, şu Chaumette'in ne kadar rezil biri olduğunu da düşünmüştü zaman zaman, sanki kadınların bulunduğu bir ortamda 'sıradan halk'ın arasındaymış gibi, hiç utanıp sıkılmadan kaba bir şekilde, alenen tanrının varlığını reddetmişti. Zenginlere yük olan politik vergiler nedeniyle Hebertçilere söven Camille'in etkisiyle Lucile, 'Duşen Baba'nın editörü olan, yanından geçerken 'münasebetsizce gülen' bu süslü püslü terbiyesiz adamı hiç unutmuyordu. Eşi Bayan Hébert de her zamanki gibi, 'müşfik Lucile'den arta kalan alacalı bulacalı giysileri giymeye saflıkla devam ediyordu.

Camille, gazetenin basımına yeniden giriştiğinde, Hebertçilerin hakkından gelineceğine için için sevinen Lucile, duyduğu memnuniyeti yüksek sesle dile getiriyordu. Brissot örneğinden yola çıkarak bir gazetecinin kaleminin ne kadar tehlikeli olduğunu biliyordu. 1793 yılı sonunda, Robespierre'in iyi niyetle izlediği 'Yaşlı Cordelier'in ilk nüshası çıktı; bununla beraber Robespierre aşırı solculara saldırı kılıfı altında bizzat kendisinin hedeflendiğini hissedince politik mücadele Maximilien ve Camille'i ayrı kamplara böldü.

Jironden elebaşıların kanları dökülürken kayıtsız kalan Lucile, şimdi kâh annesinin eski dostlarının, kâh akrabalarının, kâh tanıdığı kadınların bir bir giyotine gitmesinden ve terörün kitlesel bir karaktere bürünmesinden ürkmeye başlamıştı. Böyle günlerde Lucile tül perdeyi açmıyor, korkuyla oğlunun odasına gizleniyordu. Henüz tehlike yoktu ama o ölümü bekliyordu. Eve dönen Camille'i, abuk sabuk yalvarışlar eşliğinde, bağ bahçe işleriyle uğraşarak huzurlu ve barış içinde yaşayabileceği malikânesine, Paris'e göndermeye çalışıyordu. Politika Camille'in sinirlerini yıpratmıştı. Üç yıl önce Marat onun bu karakterini mükemmel bir şekilde tanımlamıştı:

"Tüm başarınıza rağmen henüz politikada deneyimli değilsiniz... Adımlarınız daha sert ve güvenilir olsaydı, anavatanımıza daha yararlı olurdunuz, ama siz bir o tarafa, bir bu tarafa yalpalıyorsunuz:

Bugün tenkit ettiğinizi, yarın alkışlıyorsunuz. Anlaşılan sizin belli bir konuda düşünceniz ya da planınız yok."

Gelecekte onu ve Lucile'i sarsıntıların ve belaların beklediğinden endişelenen Camille, babasına hayal kırıklıklarıyla dolu bir mektup yazdı: "Niçin meçhul biri olarak kalamıyorum, neden bu kadar ünlüyüm. Kitaplarımı, oğlumu, karımı ve beni tüm bu bakışlardan koruyacak yeraltı sığınağı nerede?" Kaçmak için boşu boşuna bir yol arıyordu ama artık geç kalmıştı. Kurtuluşu zaferde arayarak, 'solcu' düşmanlarına karşı saldırıyı şiddetlendirdi. Fakat Lucile, korkusundan, yaklaşan felaketin önüne atılmıyordu. Daha önce hüküm süren rahatlığı yeniden canlandırmaya çabalayarak, Odeon Sokağındaki evine büyük bir gayretle konuklar davet ediyordu. Bir gün hizmetçi gül rengindeki sofraya, içinde sıcak çikolata dumanı tüten kâselerin olduğu bir tepsi getirdi. Lucile küçücük elleriyle masaya vurarak, şakacı bir edayla Robespierre'le Camille arasındaki söz düellosuna izin vermeyen dostlarına seslendi: "Kendi sorununu çözmesine izin verin, bırakın vatanı kurtarsın." Kâseleri masaya cilveyle koyan büyüleyici Lucile ekledi: "Elimden çikolata yemesine kim engel olabilir ki." Lucile'in şen şakrak ruh hali uzun süreli olmadı.1793 yılının sonlarında, endişesini bir kez bile Danton'un 17 yaşındaki eşi Louise'le paylaşmadı. Çekingen ve dindar olan dostu politikayla ilgilenmiyor, kandan korkuyor, Lucile'in "Chaumette ve çetesinin idamı" hakkındaki kanıtlarına yanıt veremiyordu. Lucile onun cahilliğini kibirle ayıplayarak, Danton'u nasıl beğendiğine şaşıyordu. Marius'u (Danton'un lakabı) da, nikahını yemin etmemiş bir papaza kıydırdığı, evlendikten sonra devlet işlerinden soğuduğu ve dostlarından uzaklaştığı,evinde kendisi yokken toplantılar yapılmasına izin verdiği için kınıyordu. O zaman evden ayrılmasın ya da Louise'le kendi malikânesine çekilsindi!

1794 yılının başında Camille Desmoulins 'Yaşlı Cordelier'de, 'solcular'a karşı korkunç bir kampanya başlattı. Hebertçiler de çok beklemeden, 'aşırı solcular'a giyotini hazırlarken diğer yurttaşlar için demagojik bir af çağrısı yapan, kendi gazetelerinde yeni bir din kurulmasını talep eden Desmoulins ve Dantonculara yanıt verdiler.

Kocasının ateşli polemikleri Lucile'in korkularını ve endişelerini yavaş yavaş yeniden uyandırdı. Bir yandan tehlikeli ve için için kaynayan Jakobenler Kulübü'nü ziyaret ederken diğer yandan da gazetelerden kocasını uçuruma sürükleyen teşebbüslerin hesabını çıkarıyordu. Kim onun Camille'ini, Danton'u bu işten sıyırabilirdi? Fakat Camille kendine çok güveniyor, devrimin, onun ve dava arkadaşlarının başını yemeyeceğine inanıyordu. Fabre d'Eglantine, ilkesiz ve etkisiz bir adamdı; Fréron adında bir de dostu vardı. Lucile onun bir zamanlar, kendisini, sevgisine ısrarla inandırmaya çalıştığını hatırlıyordu. Güvenebileceği bir insandı. Fréron'a bir mektup yazdı. Mektubunda Paris'e gelip Camille'e yardımcı olması için yalvarıyordu.

"Bu canavarlar Camille'i, zengin bir kadınla evlendiği için kınamaya cesaret ediyorlar... Ah, onlar bir daha benim hakkımda konuşmasınlar, varlığımı unutsunlar, beni bir çöle yerleştirsinler. Onlardan talep ettiğim hiçbir şey yok. Aynı havayı solumamak için, sahip olduğum her şeyi onlara bırakacağım. Sebep oldukları tüm acıları eğer unutabilseydim... Yaşam benim için çok ağır... Temiz ve tatlı bir mutluluk seni benden kaçırdı. Gözlerim yaşlarla doluyor ve ben bu korkunç acıyı kalbimde saklıyorum, Camille'e hep neşeli görüneceğim, cesaretli olması için, cesurmuşum gibi davranacağım." Fakat, başını riske sokmak istemeyen Fréron, mektuba gülünç bir cevap yazarak başından savdı; taşrada kalmayı tercih etmişti.

Sağa doğru kayan Desmoulins'in daha önce görülmemiş keskinlikteki polemikleri, Robespierre tarafından yönetilen demokratik küçük burjuvaları hırçınlaştırıyordu: Onun hain olduğundan şüpheleniyorlardı. Hebert, Camille'in, üyelikten çıkarılmasını önerdiğinde, Lucile Jakobenler Kulübü'nde baygınlık geçirdi.

Lucile'i şefkatle kucaklayan iki kadın, onu henüz dökülmemiş yaprakları kış yağmurlarının nemini taşıyan ağaçların bulunduğu eski Aziz Jacob Manastırının bahçesine götürüp yatıştırmaya çalıştılar. Ama aniden fırlayan Lucile toprağa düştü, inliyordu. Artık Desmoulins'in ölüm fermanıyla ilgili fısıltıları kesin olarak işitiyordu. Kocasının ihraç edilmesine gerekçe olarak, hain General Dillon ve gericilerle ilişkileri gösteriliyordu. Lucile bunun bir gözdağı

olduğunun farkındaydı. Kulüp salonuna tekrar geldiğinde Danton, Collot d'Herbois ve en sonunda Robespierre, Camille'in koruyucuları olarak sahnede göründü. Maximilien ilkin, Desmoulins'in de ona başarıyla yardım ettiği 'aşırı solcular'ı ortadan kaldırma işini tamamlamak istiyor, henüz birkaçı aşırı derecede sağa sapmış olsa da Dantonculara öldürücü darbeyi vurmak istemiyordu.

Lucile gerilim içinde, Robespierre'in kelimelerini yakalıyordu. 'Sol' kelimesini düz bir sesle boğuk boğuk söylüyordu. Lucile konuşmanın anafikrini güçlükle anladı. Konuşmacı, açıkça 'Yaşlı Cordelier'in editörünün çılgınlığından bahsediyor ama ihraç edilmemesini, sadece gazetenin anlamsız ve zararlı bölümlerinin sınırlandırılmasını öneriyordu.

Robespierre konuşmasını bitirdiğinde Camille, yüzü solmuş, perişan bir halde kürsüye fırladı. Hiç durmadan bir şeyler kekeleyerek, salondaki uğultuyu bastırmaya çalışıyordu. Robespierre'in ince oyununu açığa çıkarmak niyetinde olan Desmoulins tüm ihtiyatını ve ölçülülüğünü yitirerek Robespierre'in 'Yaşlı Cordelier'i incelediğini ve bir suç ortağı olarak açıklama yapmasını talep etti. Dantoncularla ilişkilerinin açığa çıkmasını istemeyen Robespierre soğukkanlılıkla, Camille'e, gazetenin en fazla iki sayısını gördüğünü söyledi. Heyecandan halsiz düşen ve sinirden titreyen Lucile, Camille'in, Jakobenler Kulübü üyeliğinden çıkarılmasının görüşüldüğü oturumda hazır bulunuyordu.

Camille'in kulüpten çıkarıldığı andan itibaren evinin üzerine sanki karabasan çökmüştü. Kupa arabalarının geçerken çıkardığı gürültüleri, yayaların ağır adımlarını, kaldırımdan gelen dipçik seslerini duydukça pencereye koşan Lucile, yaşlı gözlerle cama sokulup safça bir dua mırıldanıyor ve yüzünü perdeye gömüyordu. Çok kötü görünüyordu. Eğer, hiç ses çıkarmadan gözlerini bir noktaya dikip oturan Camille'in duymaması için hıçkırıklarını tutamasaydı; yaşamına sonsuza kadar bir çizgi çeker, her şeye yeniden başlayarak oğluyla neşeli oyunlar oynamaya girişirdi. Bazen Lucile kocasını yalnız bırakmamak için ona Ulusal Meclis'te ya da arkadaşlarının arasındayken refakat ediyordu.

30 Mart'ı 31 Mart'a bağlayan gece Lucile hiç uyuyamadı. Camille, babasından gelen, annesinin ölümünü haber veren mektubun durduğu masada, ellerini başına koymuş oturuyordu. Annesinin ölümü sanki bir uğursuzluk işaretiydi. Camille sarsılmıştı. Lucile kocasını ağır düşünceleriyle başbaşa bırakarak, yemek odasından usulca çıktı. Gecenin sessizliğine endişeyle kulak kabartırken saçlarını taradı, gece elbisesini ve başlığını giydi. Sokaktan, bir yerlerden yaklaşan, savaş çağrısı gibi uğultulu, düzgün ayak seslerini işitti. Lucile savaş emrini duyduktan sonra, şaşkınlıka masadan kalkan Camille'e doğru fırladı. Eşini gören Camille sessizce fısıldadı: "Beni tutuklamaya geldiler."

Dönemeçten kaybolan Camille'i Lüksemburg Hapishanesine götüren devriyelerin sesi artık duyulmaz olduğunda Lucile artık ilk kez hıçkırıklarını gizlemeden haykırmaya başlamıştı. Hizmetçiler kopardığı çığlıktan Lucile'in, acıdan aklını kaçırdığını düşündüler. Lucile, yavrusu çalınmış bir kaplan gibi Camille'i istiyor, onsuz yaşamak istemiyordu. Kocasını ona getirebilene, karşılığını ödemeye hazırdı. Gündüz ve akşamları, artık özensiz giyinen Lucile, şehirdeki değişik kuruluşlara gidiyor, ya da Desmoulins'in bulunduğu hapishanenin karşısındaki Lüksemburg parkında hipnotize edilmiş gibi yarı uykulu bekliyordu. Bazen sokakta, gelip geçenlerin ürkek ve acıma dolu bakışları arasında hükümete küfrü basıyordu. Camille'in cezasını paylaşmak isteyerek tutuklanmak istiyor, "Ben niçin özgürüm?" diye soruyordu. "Sırf kadın olduğum için mi sesimi yükseltmeye cesaret edemediğimi düşünüyorlar? Benim suskunluğuma mı güveniyorlar?" diyordu. Camille'i kurtarmak için bir o yolu, bir bu yolu denerken, eski dostluklarının hatırına güvenerek, Paris'te çok etkili bir insan sayılan Robespierre'e mektup yazdı. Mektubunda suçlama ve yalvarma birbirine karışıyordu.

"Camille, senin şan şöhret düşkünlüğünün farkındaydı." diye yazdı Lucile. "O, gittiğin yolu sezmişti, fakat eski dostluğunuzu unutmayarak gerek Saint-Just'un duygusuzluğundan, gerekse senin alçakça kıskançlığından uzaklaştı. Kendi okul arkadaşını suçlama düşüncesine yüz vermedi."

Robespierre, Lucile'in mektubunu yanıtlamadı. Lucile bu suskunluğu bir karar gibi algıladı. Umutsuzluk ona cesaret verdi ve düşüncesiz hareketlerde bulunmaya başladı. Uykusuz gecelerinde gerçekleşmesi zor projeler oluşturuyordu. Camille'i kurtarmak için ayaklanma başlatmak istiyor, sonra birden gardiyanı satın alabileceğini hesaplayarak, tutukluyu kaçırmayı planlıyordu.

Acıdan inildeyen Camille de son mektuplarında eşinin beynini kemiren intikam çağrıları yapıyordu. Mektuplarından birinde Camille, esrik bir dille acılarını yazdı:

"... Ooo, benim sevgili Lucile'im! Ateşli sevgilim. Ben suçlu değilim, fakat sık sık kendimi eşim, babam ve oğlum gibi zayıf hissediyorum. Eğer tüm bunları Pitt ya da Kobrug bana yapsaydı önemi olmazdı, çünkü bunlar ne tutuklanma emrimi imzalayan Robespierre gibi dava arkadaşlarım, ne de uğruna onca şey yaptığım cumhuriyet. İşte erdemlerimin ödülü... Biraz önce hükümet komiserliğindeki sorgudan döndüm. Bana, cumhuriyete karşı komploda bulunup bulunmadığımı soruyorlar. Ne kadar saçma! Gerçekten temiz bir cumhuriyetçiyi böyle lekeleyebilirler mi? Şimdi beni bekleyen yazgıyı görebiliyorum. Elveda... Benim sevgili Lucile'im! Seni mutlu etmek, kötü talihten sakınmak, şiir yazmak için yaratıldım ben... Biz, son cumhuriyetçiler gibi, huzurla ve açık yüreklilikle, mahvolduğumuzu söyleyebiliriz. Affet beni sevgilim, bizi ayıran bütün bu zamanı hafızamdan sildim, şimdi anılarımla yaşıyorum, affet beni. Bunları sana unutturmak için çaba harcamalıydım. Lucile'im, benim iyi yürekli Lulum. Horace için yaşa, beni ona anlat. Benden asla duyamayacağı sevgi sözcükleri söyle ona.

İdam günüm yaklaşmasına rağmen tanrının varlığına inanıyorum. İnsanlığın zaaflarını ve hatalarımın bedelini kanımla ödeyeceğim ama içimdeki iyilik, erdemlerim ve özgürlük tutkum sayesinde tanrı tarafından ödüllendirileceğim. Seni anlıyorum Lucile. Ölümün o kadar suçlu arasından gelip beni bulması ne kadar da büyük bir talihsizlik değil mi? Hayatım, canım, benim mutluluğum toprakta... Yaşamın benden nasıl uzaklaştığını görüyorum. Ben seni, ateşli sevgilimi de görüyorum. Lucile'im, bağlı ellerimle seni kucaklıyorum, artık gövdemden ayrılan başım, ölü gözleriyle sana bakıyor."

Dantoncuların idamının arifesinde Lucile, Lüksemburg Hapishanesi bekçilerini fısıldaşırken gördü. Saint-Just, Toplumsal Kurtuluş Komitesi'nde çılgına dönmüş bir halde, Desmoulins'in eşinin hapishanede isyan çıkarmaya çalıştığını, Lüksemburg Hapishanesinde tutuklu, alçak, hain Generel Dillon'un da onun en önemli suç ortağı olduğunu açıkladı.

5 Nisan'da, artık tenhalaşmış meydanda cellat ve yardımcıları giyotinin yanında havadan sudan, mahsülden, çocuklardan bahsederek biraz önce ölmüş Dantoncuların gövdelerini atmadan önce, boylu poslu, güçlü adaleli Samson, sepetin içinden şefkatle aldığı kesik kafaları uzun uzun inceliyordu. Camille'in, açık patlak gözleri Samson'un hoşuna gitmemişti. Biraz önce Desmoulins'in korkudan titrediğini hatırlayıp, iğrenerek gülümsedi.

Lucile, Camille çağırmış gibi huzurlu ve memnun, hapishaneye gitti. Mistik bir inanç, ona Camille'le karşılaşacağını müjdeliyordu. Sonunda ölüm isteği gerçekleşti. Devrim Mahkemesinin kısa bir sorgusundan sonra dul Desmoulins suçlu bulunarak ölüm cezasına çarptırıldı.

Kararı soğukkanlılıkla dinleyen Lucile şöyle konuştu: "Böylece ben mutlu bir halde Camille'imi tekrar görebileceğim."

Hapishaneden annesine bir elveda notu yazdı: "İyi geceler benim sevimli anneciğim, gözlerimden senin için yaşlar dökülüyor. Gözlerimi hayata huzurla kapayacağım."

İdam için giyinip kuşandıktan sonra, celladın arabasının beklediği hapishane kapısına indi. Bir zamanlar St. Sulpice'deki düğününde olduğu gibi, ilkbahar rüzgarında salınan beyaz tülünü saçının üzerine atmıştı. 'Ölüm arabası'nda Lucile onun gibi giyotine giden Bay Hébert ile eski komün savcısı Chaumette'i görmüştü.

ELİZABETH LEBAS

Devrimin görkemli yapısını inşa eden ancak tarihin kaydetmediği meçhul kadınların çoğu savaşlarda kırılıp öldü. Büyük Fransız Devrimi; anneleri, kızları, kadın savaş arkadaşlarını içine çekmiş, bazılarını ise gerçekten kahraman yapmıştı.

Marangoz Maurice Duplay (Moris Düple), çalkantılı devrim yıllarında, Saint-Honoré (Sen-Onore) Sokağındaki manastırın yanında kiraladığı, sadece avlu kapısından girilebilen ahşap bir evde yaşıyordu. Devrim zamanında kilisenin gayrimenkulleri haciz edilince Duplay ailesinin oturduğu ev de ulusal mülkiyete geçti. Marangozun avlusunda, pencereleri sokağa bakan tek katlı dar bloğun dışında, birinde 17 Temmuz 1791'e kadar Robespierre'in yaşadığı iki ek bina daha vardı. Robespierre, özenle tertiplenmiş, son derece mütevazı bir odada çalışırdı.

Ustalığı ve becerikliliği sayesinde devrimden önce nisbeten rahat bir yaşam süren Marangoz Duplay, işlerin aralıksız sürdüğü kapısının saçak altında geniş dolaplar, ayakları eşit masalar, cenaze arabasını andıran yataklar yapardı.

Devrimden sonra zengin köşkler ve süslü püslü saraylar için yaptığı ağır, canlı, tahtadan mobilya siparişleri kesilmiş, ama Duplay devrimci kurumlardan sipariş almıştı. Bu yüzden eskisi gibi, kapısının önü boya ve vernik kokmaya devam ediyor, rendesi şarkı söylüyor, testeresi cıvıldıyordu. Marangozun karısı telaşlı, iyi yürekli, konuksever bir kadındı. O da kocası gibi beş çocuğuna, onları sıkıntı nedir bilmeyen birer küçük burjuva haline getirmeyi hayal ederek, bakıyordu.

İçlerinden en küçüğü, Robespierre'in 'küçük yurtseverimiz' diye çağırdığı, iyi politik eğitim almış, merakı ve işlek zekâsıyla diğerlerinden ayrılan, Duplay'in tek oğlu Jacob'du. Jakoben eğitimini boşuna almamıştı, Jacob, yaşamının sonuna dek Jakoben prensiplere

olan inancını korudu. Devrim, Duplay'nin, biri Paris'te evli olan dört kızını olgunlaştırmıştı. Döneme göre iyi eğitim almışlardı. Varlıklı ailelerin kızları birkaç yıl geçtikten sonra adet olduğu üzere St. Honoré Sokağındaki manastıra giderlerdi. Kızlar manastırda şiir, müzik, elişi ile evdeki çamaşırları hiç iğrenmeden seve seve yıkamayı, yemek yapmayı, sofuluk ve kibirden kaçınmayı öğrenirdi. Eléonore, Elisabeth ve Victoria, sağlam karakterleri, güçlü elleri ve sağlıklı vücutları ile hemen fark ediliyordu.

Kız kardeşlerin en büyüğü, içine kapanık, hassas bir kız olan Eléonore, 1791-1794 yıllarında, devrim faaliyetlerinden uzakta zararsız uğraşlar arayan aristokrat kızların ziyaret ettiği, ünlü ressam Rennau'dan ders almıştı. 'Madam Robespierre' (Maximilien'le yakınlığından habersizmişcesine alayla altını çizen arkadaşları, Jakoben Eléonore Duplay'ye takılıyordu) onlara tamamen yabancıydı.

Marangozun ikinci kızı, Elizabeth (Elizabet) Duplay çekici, güleryüzlü ve sempatikti. Silik, pek de güzel olmayan Victoria ev işleri ve yemek yapma konusunda annesinin en büyük yardımcısıydı. 1789-1793 yılları arasında Duplay'nin kızları marangozun evinin avlusunda, Jakobenler Kulübünde, devrim yürüyüşü yapanların saflarında görülebilirdi. Gururlu marangozun kurumuş mobilyalarının bulunduğu kare avluda, tüm ailenin ve Robespierre'in çamaşırları güneşten solardı. Duplay'nin baldızları, eteklerini bellerine sokup süpürge ve kovalarla avluda belirirdi. Elisabeth Carmagnole'u (Karmanyol) mırıldanır, işçilerle şakalaşır, bulaşık suyu dökerken yavru kedileri ve köpekleri şımartır hiç sebep yokken gürültülü kahkahalar atar çevresine neşe saçardı. 20 yaşındaydı.

Sık sık Jakobenler Kulübüne giden kızlar, burada verilen uzun konferanslarda her zaman zengin içerikli ve özgün olmayan, tumturaklı ve coşkulu konuşmaları dikkatle dinleyerek, sabırla otururlardı. Jakobenler Kulübünün iç karartıcı salonunda, 'Devrimin meşalesi', 'Despotun dokuz başlı yılanı' gibi kaybolmuş metaforlar ilk kez şimdi işitilmeye başlanmıştı.

Coşkulu radikal marangoz Duplay, Mars Meydan Savaşından sonra, tehdit altında bulunan Robespierre'i kiracı sıfatıyla evine geti-

rince, ailenin yaşamında keskin bir değişim oldu. Marangozun evinde ev sahibinden başlayarak herkes aynı ölçüde, bu 'satın alınamayan' insana yaranmaya ve Robespierre'e tapınan Paris'in küçük bir azınlığı gibi hareket ederek ona hayranlıklarını göstermeye çalışıyordu.

Örnek bir ev sahibi olan Bayan Duplay köydeki akrabalarından sebze ve kuş göndermelerini rica ediyor, Maximilien'in, sunduğu öğle yemeğini ya da reçeli övmesi onu mutlu ediyor, geniş yüzünde mutlu bir gülümsemenin yayılmasına yol açıyordu. Robespierre uyurken ya da çalışırken tüm aile, odasında sessizce dolanır, kulüp ya da Ulusal Meclis toplantısı sabaha kadar uzadığında, Duplay'nin kızlarından biri onu alçak kapıda beklerdi. Yalnız ve güvensiz Robespierre ona öz evlatları gibi davranan marangozun ailesinin büyük bağlılığına karşılık veriyordu. Dostlarını Saint-Honore'deki bu konuksever eve getirir; Maximilien'in oturduğu yan binadaki uzun toplantılardan sonra Saint-Just, Couthon, Fouché, Tinville, David sık sık ana binaya, marangozun dairesine geçerlerdi. Burada eğlenceler düzenlenir, kızlar şarkı söylerdi. Bazen bu topluluğa Buonarotti, Michelet ve müstakbel dost Babeuf da eşlik ederdi. Saint-Just tumturaklı konuşmalar yapar, Bayan Duplay konuklara bir şeyler ikram etmek için koşuştururdu. Maurice Duplay, kentteki son dedikoduları aktarır, Palais Royal'de dolaşan laflardan söz ederdi. Gün ağarıncaya kadar genellikle kimse dağılmazdı. Bu gecelerde klasikler de okunurdu. Şöminede yanan ateşin aydınlığında Robespierre Corneille ya da Racine'den parçalar okurdu. 1792 Eylülünde bir gün, Ulusal Meclis üyesi Philippe Lebas, (Löba) Robespierre'e uğradı ve o günden sonra her hafta, Chillicem adını verdiği kocaman tüylü köpeğiyle gelmeye devam etti. Lebas, Duplay'in evinde mutlaka, Elisabeth'e takılıyor, Eléonore'la resim hakkında konuşuyor, piyano çalıyor, klavsen tıngırdatıyor, Bayan Duplay'ye ev işlerinde yardım ediyordu. Neşeli ve canlı Elisabeth, Philippe'den daha ilk tanıştıklarında hoşlanmıştı. Robespierre'e âşık, biraz soğuk ama mantıklı Eléonore, ona sempatiden çok saygı duyuyordu.

Lebas, devrimin yaratıcısı olarak gördüğü Robespierre'e saygı gösteriyordu. Robespierre de onun dürüstlüğünü, sağlamlığını, cesur

aklını ve ender rastlanan kendine has içtenliğini takdir ederek ona içten bir sempatiyle karşılık veriyordu.

Elisabeth'e karşı sevecen, koruyucu ve dikkatli davranan Maximilien, Elizabeth ve Lebas'nın birbirlerine duyduğu aşkı diğerlerinden daha önce fark etmişti.

Robespierre bir gün evin dar koridorunda Elisabeth'e gözlemlerini anlattı ve insanların, Philippe'in, kızları mahcup eden sıcak övgüleriyle ilgili anlamlı ve sert değerlendirmeler yaptığını söyledi.

Philippe ve Elisabeth'in aşklarının ilk evresi olağandı, bununla birlikte telaş, şüphe, üstü kapalı gülümseyişler, bakışlar, iç geçirmeler ve gözyaşları da vardı.

Bir gün Elisabeth, Robespierre'in kızkardeşi Charlotte ile, Ulusal Meclis'te seyircileri vekillerden ayıran bariyerin arkasındaki ilk sıraya oturmuştu. Omuzlarına attığı çiçekli başörtüsüyle, elbisesi çok şıktı. Philippe'in güzel yüzünü inceliyordu. Philippe ona bakarak kürsüye yaklaştı. Elisabeth'e, arkadan görünen genç vekil gülüyormuş gibi geldi. Lebas tuhaf bir davranışta bulunarak, sırasını özensizce tıngırdatan genç kızın küçük parmaklarından yüzüğünü çıkardı, onu alıp kararsız bir gülümsemeyle ayrıldı. Elisabeth şaşkın ve kırgındı. Evdekilerin şaşkın bakışları altında bütün gece ağladı. Sararıp solmaya ve efkârlanmaya başlamıştı. Zavallı, Philippe'in davranışının nedenini anlamadan acı çekiyordu. Lebas'nın şaka yaptığını tahmin ediyordu. Onu sevdiğini fark ettikten sonra, ailesinin armağan ettiği yüzüğün kaybolması kuşku uyandırabilir ve soru işaretlerine yol açabilirdi. Elisabeth için çok uzun gelen birkaç gün geçti; Philippe hastalandığı için uzun süre ortalıkta görünmemişti. Sonunda kuyruğunu sallayan Chillicem'in arkasından, her zamanki gibi neşeli ve güleryüzlü olarak göründü. Ondan yüzüğü çıkarmasını istediler. O da Elisabeth'den daha az endişeli değildi. Artık kendini tutamayarak aşkını itiraf etti.

Marangoz Duplay ve karısı, Robespierre'in dostunun, kızlarını istemesine memnun olmuşlardı. Evlilik işlemleri hemen yapıldı. 26 Ağustos 1793 yılında imzalar atıldı.

Elisabeth ve Philippe'in aşkı, yönetimin çürüme noktasına ulaştığı, ahlak sarsıntılarının açıkça başgösterdiği Thermidor'dan önce, romantizmin çok az olduğu devrimin iki yıllık tarihindeki ender örneklerden biriydi. Sevgiye, kaba ve üstünkörü davranılıyordu. Evlilikler kısa zamanda darbe alıyor, boşanmalar birbirini takip ediyordu. İnsanlar o dönemde duygularını denetlemeden, kuşku duymadan, tereddüt etmeden kendilerini aşka kaptırıyorlardı.

Philippe ve Elisabeth Lebas'nın özel yaşamı, küçük sevinçlerle doluydu. Onlar sanki, devrimci küçük burjuva Jakoben diktatörlüğünün kitlelere söz verdiği, küçük burjuvanın sade mutluluğu ütopyasını kısa bir zamanda kendileri için gerçekleştirmişlerdi.

Eskisi gibi ailesinin evinde kalan Elisabeth, annesinin sade ve rahat döşenmiş dairesinde dikiş dikmekle uğraşıyor, işten sonra her zamaki gibi, kocasıyla Ulusal Meclis'e, kulübe ya da akrabalarına gidiyordu. Elisabeth'in bir oğlan doğurması yaşlı Duplay ve Philippe'i heyecanlandırdı, yüzü hiç gülmeyen Robespierre bile, kundakta çırpınan besili ve temiz bebeği görünce gülümsedi. Bununla birlikte Philippe, giderek daha düşünceli olmuş ve dalgınlaşmıştı.1794 ilkbaharında, köpeğinin metal parlaklığındaki tüylerine bakarak yaklaşmakta olan bir felaket olasılığı ile ilgili düzensiz düşüncelerini anlatıp Elisabeth'i korkutmuştu. Elizabeth'i, sadece evdeki sakin ortam yatıştırabilmişti.

Ulusal Kurtuluş Komitesi'nden çok kârlı bir sipariş alan Marangoz Duplay, bütün gün çevresindekilerinin de yardımıyla yontuyor, testere ile kesiyor, boyuyor ve ürettiği yarım daire şeklindeki sıraları, masaları, sandalyeleri ve ona göre insanların günlük yaşamlarındaki en önemli ihtiyaçları olan materyalleri avluda sergiliyordu. Devrim Mahkemesi'nin daimi görevleri de marangozun moralinin iyi olmasını sağlıyordu. Bay Duplay akşamları, tartışmak, bağırıp çağırmak, konuşmaları dinlemek için üstünü başını temizleyip, seyrek saçlarını tarayarak Jakobenler Kulübüne giderdi.

1794 yazı, alışılmadık şekilde, boğucu ve yağmursuzdu. Akşamları Robespierre ve Lebas arkalarından sessizce konuşarak onları izlerken Elisabeth ve kız kardeşi Eléonore, Yelisey arazisinde dolaşırlardı.

XVIII. yüzyılın sonlarında, sadece hendek, çukur ve büyümüş fundalıklardan ibaret olan bu araziler henüz binalarla doldurulmamış ve düzeltilmemişti.

Lebas'nın sarsılmaz fanatizmi, Elisabeth'e de bulaşmıştı. Robespierre ve Philippe'in haklı olduğuna o kadar inanıyordu ki, Saint-Honoré Sokağından her hafta geçen ölü taşıyan arabaların gürültüsü ve terör, mutluluklarını gölgelemiyordu. Giyotin, can sıkıcı bir zorunluluk ve kurtuluş yolu olarak görünüyor; Duplay, kesilen kafaların sayısını sıkıntılı bir sükûnetle kaydediyordu.

Thermidor'dan kısa bir süre önce Duplay'ler, Lebas ve Robespierre köydeydiler. Öğle yemeğini sık yapraklı ağaçların altında neşeyle kahkahalar atarak yiyorlardı. Eléonore ve Maximilien el ele ormana gittiler, Bayan Duplay, gurur duyarak ve mutluluğunu da saklamadan, anlamlı bakışlarla onları geçirmişti. Herkes yüksek sesle dile getirmeksizin Robespierre'le Eléonore'un evliliğinin ne zaman gerçekleşeceğini merak ediyordu. Fakat köy gezisi, tehlikeli bir dönemden geçildiği için kısa sürmüştü. Philippe eve daha geç döndü. Elisabeth'le konuşmalarında sık sık, yokluğunda, onun kendi yaşamını kurmasının daha iyi olacağından bahsediyordu. Elisabeth'in acıklı sorularını genç kadının nedenini anlamadığı bir şakacılıkla geçiştirirken, Robespierre'in önünde endişesini gizlemiyordu. Thermidorcular'ın komplosunu sezen Lebas, Ulusal Meclis'e güvenmiyor, ısrarla, kesin tedbirler alınmasını talep ediyordu. Diğer Robespierciler gibi o da Jakobenler'in egemenliğine yönelen tehditin, devrim için ölümcül bir tehlike taşıdığını anlıyordu. Philippe'in, dolaysız pratik tarzdan hoşlanan karakteri onu bir şeyler yapmaya teşvik ediyor ama Robespierre'in, kararlarında ağır ve tereddütlü davranması onu umutsuzluğa düşürüyordu. Yenilginin yakın olduğunu seziyordu.

Thermidor'dan birkaç gün önce Lebas, 'bataklık'ta şimdiye kadar kayıtsız ve sakin duran Jirondenlerin ve sağ kalan Dantoncuların sıralarından gelen alaylı imaları duyuyordu. Bayramdan sonra sarsılmış bir halde eve geldiğinde de, Elisabeth'e kesin bir dille, 'eğer Robespierre karar vermekte gecikirse', devrimin sonunun geleceğini söyledi. Suskun bir bekleyişle geçen azap dolu boğucu yaz günlerin-

de Elisabeth, korkularını Philippe'den cesaretle gizliyordu. Günlük yaşamını değiştirmedi ve kendini gelecek planlarıyla avuttu.

9 Thermidor sabahı Lebas Ulusal Meclis'e gitti. Esaslı bir söyleve hazırlanan Robespierre, güzel konuşmasıyla vekillerin harekete geçeceğine ve büyük çoğunluğun kendini koruyacağına inanıyordu. Ulusal Meclis'te bir şeyler oldu. Elisabeth sokaktaki kadınlardan, ona dul kalacağını sezdiren, Robespiercilerin acımasızca tutuklandığı haberini aldı. Çok geçmeden muhafızlar tutuklu Lebas'yı evine getirdiler. Onun huzurunda arama yapıldı ve belgeler mühürlendi. Elisabeth, Philippe'in evdeki son bulunuşuyla ilgili olarak anılarında, Lebas'nın dosyaları arasında Dantoncuları lekeleyen belgelerin çıktığını iddia eder. Bu belgeler hiçbir iz bırakmadan kaybolmuştu. Kağıtların mühürlenme ve toplatılma işlemlerinden sonra Philippe, La Force Hapishanesine götürüldü. Eşiyle vedalaşırken, Paris Komünü ve varoşlardaki Jakobenlerin müdahale edeceğini hesaplayarak, çok kısa sürede kurtulacağını umuyordu.

Kalbi heyecandan delicesine çarpan Elisabeth, iki saat sonra, bir kupa arabasıyla Philippe Lebas'nın tutuklu bulunduğu hapishaneye gitti. Kocasına, hücresinde duyduğu yalnızlığı azaltacağını sandığı gerekli eşyaları götürüyordu. Elinde oğlu ve kendiyle ilgili bir ajanda, içinde çamaşır ve battaniye olan bir bohça, derli toplu bir yatak ve minder taşıyordu. Hapishanenin kötü korunan kapılarının önüne geldiğinde ilk önce direnmeye karar veren Komün delegelerini gördü. Robespiercilerin serbest bırakılmasını talep ediyor ve Komüne bağlı hapishanelerdeki tutukluları salıveriyorlardı. Diğerlerinin arkasından Lebas göründü. Acı ve umut dolu haykırışını daha fazla tutamayan Elisabeth, kocasına koştu. O zaman Philippe, elli yıl geçtikten sonra bile hâlâ Elisabeth'in kulaklarında çınlamaya devam eden sözler söyledi. Birçok tavsiyede bulundu: "Küçük Philippe'i anne sütüyle besle.", "Ona yurt sevgisini aşıla...", "Babasının onun mutluluğu için öldüğünü söyle." Lebas her zaman olduğu gibi güçlüydü, ama zafere umut beslediği sezilmiyordu.

Robespierre'in küçük kardeşiyle birlikte belediye konağına yönelirken, eşine tekrarladı: "Oğlumuz için yaşa, onu bir savaşçı gibi

yetiştir, sen bunu başarabilirsin. Elveda, benim Elisabeth'im, elveda." Lebas kapıdan geçti, fakat Elisabeth oradan ayrılmadı. Eve ancak akşama doğru döndü. Her zamanki gibi anne sütünü içememiş minik oğlu acı acı ağlıyordu.

Maximilien'ın kardeşi ve Philippe, Belediye Salonu'nda Robespierre, Couthon, Saint-Just ve hapisten daha yeni çıkmış, Paris ordularının komutanı Henriot ile karşılaştılar. Lebas sık sık toplantı masasından kalkıp belediyenin önündeki büyük meydana uzun uzun bakıyordu. Meydanda tarif edilmez bir heyecan hüküm sürüyordu. Varoşlardan hızla toplanıp gelen müfrezeler, sadık Robespierciler, ellerindeki meşalelerle yarı fantastik bir görünümdeydiler. Titizlikle toplanmış silahlar uzun bir sıra halinde çatılmışlardı. Bulutlarla kaplı fırtınalı havada şimşekler çakıyordu. Jakobenlerin ateşini söndüren büyük bir yaz yağmuru başlamıştı. Lebas, artık zamanları olmadığına dikkat çekerek, Robespierre'in hareketini sabırsızlıkla bekliyordu. General Henriot komutası altında Paris'in silahlı güçleri Robespierre'in tarafındaydı, toplar hiç zorlanmadan Ulusal Meclis'i dağıtabilir, vekiller Henriot'nun karşısında hiçbir direniş gösteremezdi. Ulusal Meclis neden hemen, düzeni bozanları açıklamadı; neden Tallien, Barras ve diğer komploculari yakalamadı; neden yeni devrimci hükümet kendi kuracağı düzeni açıklamıyor? Lebas, Robespierre'in ne düşündüğünü bilmiyordu. Belki de o, geri dönüşünün Ulusal Meclis'te yaratacağı sarsıntıyı hesaplayarak, devrimi ve kaderini belirleyecek olan varoşların ayaklanmasını bekliyordu. Belki de, Ulusal Meclis'teki, ulusun iradesini bir hükümdarın taşıması eğilimine karşı, yasal demokratik egemenliği kaldırmanın yalnız Pariste değil tüm Fransa'da kolay olmadığını hesaplıyordu. Ya ordu, Ulusal Meclisi desteklemeyecek mi, zaferi hazırlayan Cornu'nun tarafında mı kalacak, Henriot'nun askerleri bu yüzden mi tereddüt ediyor? Yasal iktidara karşı yeni bir ayaklanma çağrısı yapan karşı devrimcilerin gözünde isyancı Robespierre ve Jakoben gönüllüler gece olmaya başladığında bu nedenle mi evlerine dağılacaklar. Fakat o zamana kadar birçok ayaklanma ve devrim olmuştu, pahalılık, işsizlik ve açlık, daha çok fakirleri vuruyordu. Varoşların heyecanı,

eskisi gibi, kitlelerin tarihi yolunu aydınlatan meşaleleri parıldatmıyordu, Robespierre bir kez daha, çelik dizginleri germeye, yorgun Paris'i şahlandırmaya karar veremedi. Lebas, güçsüz bir halde yumruklarını sıkıyordu. Sağanak halinde yağmur yağıyordu. Henriot yalancı pehlivanlık yapıyordu. Belediye Sarayı'nın önündeki meydan hemen hemen boştu. O sırada Barras'ın beyaz gönüllüleri saldırıya geçti. Onların yurtseverleri Robespierre'i yasadışı ilan ederek, şehirde dolaşıp duruyordu. İki müfreze Komün Konseyine doğru harekete geçti, onları beklenmedik bir başarı bekliyordu. Belediye korunmuyordu; varoş delegasyonu ve belediyenin konuşmacıları, selamlaşmayı tamamladıktan sonra aydınlık salonda, Robespierre dostlarıyla birlikte ayaklanmanın organizasyonuna girişti, ama geç kalmışlardı. Ulusal Meclis'in askerleri ansızın belediye binasına girdi. Jakoben liderlerin toplantı halinde bulunduğu salonun kapısını zorladılar; Robespierre'in yaralı vücudunun sandalyelerin üzerine devrilirken çıkardığı sesi, Thermidorcuların zafer nidalarıyla Jakobenlere ettikleri küfürleri ve ayak seslerini, kendini öldüren Philippe Lebas'nın silah sesi bastırdı. Robespierre'in kardeşi pencereden meydanın taş döşemelerine atladı.

Robespiercilerin bozguna uğradığını bildiren trajik haber Elisabeth'e ulaştığında, o, Termidor'un 9'unu, 10'una bağlayan upuzun gecenin sonucunu bitkin bir halde bekliyordu. Haberi öğrendikten sonra Elisabeth hafızasını kaybetti ve iki gün kendine gelemedi. Neyse ki, Robespierre ve fikirdaşlarını Duplay'in evinin yakınından geçerek giyotine götüren cellat arabasının tanıdık sesini duymamıştı. Elisabeth, çıldırmış kalabalığın, daha dün taptıkları insanı götüren ölü arabasını marangozun evinin önünde durdurduğunu ve küstah bir çocuğun onun kanını evin kapısına ve kapalı pencerelerine sürdüğünü görmedi. Çenesi dağılmış hareketsiz yatan Robespierre, onların alaylarına karşılık veremezdi, gözleri kapanmıştı. Pencerenin aralığından her şeyi gören Maximilien'ın sadık dostu Eléonore, bu işkenceden kendini kurtaramadı.

Elisabeth, kendini zorlukla toparladıktan sonra, Philippe'in mezarını boşuna aradı; Lebas'yla birlikte Chillicem de ortadan kay-

bolmuştu. Köpek, iki gün boyunca, Lebas'nın mezarının bulunduğu sefil bir tepenin üzerinde yattı. 12 Thermidor'da geri döndükten sonra köpek, kendi acısını, sevgili sahibinin eşinin acısına ekledi.

Thermidor'dan hemen sonra, halkın güvenliği komitesi ajanları Elisabeth'in evine geldi ve onunla birlikte, beş haftalık çocuğunu ve Eléonore'u da alarak Talaryu Hapishanesine götürdüler. Kardeşler, acele ile döşenmiş bu ev tipi hapishanenin boğucu çatı katında akıllarını kaçırıyorlardı. Elisabeth, çocuğunun kundak bezi olarak, birkaç paçavra yıkıyor, Eléonore ise bunları kurutmak için minderin altına seriyordu.

Marangoz Maurice Duplay, eşi ve oğlu ise Robespierre'in düşmesinden hemen sonra tutuklandı. Bayan Duplay, kendisini giyotinin beklediğini tahmin ederek 10 Thermidor'da kendini astı.

Sekiz ay sonra Elisabeth hapisten çıktığında ne kalacak yeri ne de parası vardı. Fiziki olarak ağır işlerde çalışarak, nehirde çamaşır yıkayarak oğlunun ve kendisinin ekmek parasını çıkarıyordu. Yalnız başına sorgulanırken, taşıdığı soyadından gurur duyuyor, ifade vermeyi reddediyordu, geçirdiği ağır yıllar boyunca ağzından bir kez bile ne pişmanlık ne de özür kelimeleri çıkmıştı.

Oysa Charlotte (Şarlot) Robespierre farklı davrandı. Thermidor'dan sonra tutuklanan Charlotte, kardeşini reddetti. Bu yüzden yönetim ona 6 bin frank emekli maaşı bağladı. Bayan Careaud, o günden sonra Charlotte Robespierre bu isimle çağrılmaya başlandı. Hükümet aldığı paranın miktarını değiştirse de, emekli maaşını ölene kadar aldı. Onun rezilcesine davranışlarından biri de, anılarında ve vasiyetinde, kardeşini asla reddetmediğini boşu boşuna açıklamaya çalışması oldu. Birçok kez denemelerine rağmen Thermidorcular, Elisabeth Lebas'yı satın almayı başaramadılar. Elisabeth anılarında onların ısrarlı çabalarından yakasını nasıl kurtardığını anlatır. Bir gün kurnazca, Philippe Lebas'yı reddederse onu kurtaracaklarını söylediler. Elisabeth, elinin altında kalem ve mürekkep olmadığı için elini kesti ve kanıyla, kocasının cellatlarından hiçbir yardım kabul etmeyeceğini yazdı.

Sonraları Elisabeth, Philippe'in kardeşiyle ikinci evliliğini yaptı ve 1829 yılında dul kaldı. Dul Lebas 1859 yılında öldü. Ölümünden kısa bir süre önce şöyle yazmıştı: "Şimdi 70 yaşımda, damarlarımda akan, bu cumhuriyetin kanını, özgürlüğün kanını seviyorum."

Philippe ve Elisabeth'in oğlu, babasının devrim zamanlarındaki hali gibi, sadakat ve tutkuyla kendini bilime verdi, yetenekli ve kültürlü biri oldu. Ulusal Meclis üyesinin oğlu Profesör Philippe Lebas, restorasyon yıllarında genç insanlara ders vermesi için yurt dışına davet edildi ve bir süre onları yetiştirdi.

Geleceğin III. Napoleon'u da Philippe Lebas'nın öğrencilerinden biriydi.

MADAM TALLIEN

Güçlü iki hamal, altın kaplı koltuğu mermer merdivenlerden dikkatle indirdi. Hamalların arkasından yol boyunca koşan uşak, erguvan renkli perdeleri açmakta acele ediyordu ve Markiz Fontenay'in çıkmasına yardım eden, düz bir peruk takan ve beyaz ayakkabılar giymiş süslü püslü bir aristokrat züppeye bıraktı yerini. Versailles Sarayındaki kutlama henüz başlamamıştı ama çimleri İngiliz tarzında kesilmiş park ışıklandırılmıştı. Markiz Fontenay eteğini kontrol ederek, saçlarını düzeltmek için yarı ışıklandırılmış giyinme odasına geçti. Dar vazodaki, gür yapraklarının arasından sapları görülmeyen taze çiçekleri, alnının üzerindeki yumuşak, kabarık saçlarına iliştirdi.

O sırada, Fransız Kraliçesi de, Trianon'un yakınında bulunan konuk odasında, tuvalet masasında meşguldü. Dört kuaför kraliçenin saçlarıyla altı saat boyunca aralıksız uğraşırken, Diana Polignac ve Prenses Lamballe, birbiriyle yarışırcasına Marie Antoinette'e saray dedikodularını anlatıyorlardı. Kraliçe saçlarına bol bol serpilmiş pudradan ve yüzünü kapatan kağıt kalkandan bıkmıştı. Beyaz kütle, yüzünün her tarafına yapışmıştı. Kraliçenin terzisi Madam Berten, on oda hizmetçisinin yardımıyla, Lyon kadifesi ve inceltilmiş Çin ipeğinden yapılmış gece elbisesini, çiçeklerle kaplanmış divanın üzerine yayarken, konuk odasında dört dönüyordu. Madam Berten elbiseyi bitirdikten sonra, Paris'ten gelen hizmetçilerin getirdiği yuvarlak, uzunca iki düzine karton kutuyu ayrıştırmaya girişti. O, bugün Marie Antoinette'e gerekli olan korsaj fiyonklarını, ayakkabı tokalarını, ince işlenmiş gözenekli çorapları seçip ayırarak, üzerine dantelle pastoral bir resim işlenmiş mendilini saygıyla çıkardı.

Kahkahalar atıp, gözdelerine cilveli yanıtlar veren kraliçe, kuaförlerinin çalışmasını güçleştiriyor, ama sıkıntıya gelemediğinden,

hiç durmadan gönlünü eğlendirmek istiyordu. Bir saray hanımefendisi bu neşeli sohbeti aniden kesti. İkide bir eğilerek, kral çiftliğinde işlerin hiç de iyi gitmediğini söylüyordu: Boynunda mermer çan taşıyan, pembe fiyonklu sarı İsveç buzağısı hastalanmıştı ve ahırdaki bölmesinden çıkmıyordu. Çok üzülen Marie Antoinette koltuğunda sıçradı, önlüğünü fırlatıp, kuaförleri kovdu ve arabasını getirmelerini istedi. Majestelerinin yelkenli kayık modeline göre yapılan saçları, gece rüzgarında dağılırken, kraliçe çiftliğine doğru yola çıkmıştı.

İki saat sonra, allık sürmüş Marie Antoinette, kralla elele, Versailles Sarayının aynalı galerisindeki baloyu açtı. Saraya ilk gelen Markiz Fontenay, hiç umursamadan yelpazesini sallayan kraliçeye imrenerek, heyecandan titrer durumda yerlere kadar eğilip reverans yaptı. 'Majesteleri' geçtikten sonra, Markiz Fontenay doğruldu ve kibrini bir kenara bırakıp, biraz neşelendi, unvanlı kocasına müteşekkir bir bakış fırlattı. Kısa atlas pantalonu, gutlu dizini açıkça gösteriyor, iyi gerilmiş korse karnını sıkıyor, yüzündeki geniş kırmızılık, yaşlı bir buldog köpeğininkini andıran sarkmış, cansız yanaklarını gizleyemiyordu. Marki konuşurken ağzından tükürükler saçardı, ama güzel karısıyla yetinmeyerek, bazen kadınların peşinden koştuğu da olurdu. Bununla birlikte Markiz Fontenay, kendisine san, arma ve ünlü bir soyadı veren kocasının kendisine bağlı kalmasını beklemezdi.

Moda düşkünü, hovarda Kont D'Artois, Rubens'in bir tablosundan çıktığı kesin, beyaz tenli, balık gözlü yaşlı bir kadına, "Kim bu esmer kız? İştah uyandıran bir parça." dedi. Yaşlı kadın, saray dedikodularını düşünerek, korsajının altından bir tarak çıkardı ve çıplak sırtını kaşıdı. Gözleri Fontenay'i ararken, nefretle konuştu. "Bu, sonradan görme Madrid'li Banker Cabarrus'nun kızı. Babası geçenlerde, kızını bizim zavallı, müflis Fontenay'ye satıyordu... Marki bir zamanlar yakışıklı adamdı." dedi içini çekerek yaşlı bayan. "Kızı artık saraya kabul ediliyor... Zamanımızda artık her şey para."

Ertesi gün Markiz Fontenay mutlu bir halde Paris'e döndü. Elbisesini güçlükle değiştirip aceleyle, onu parlak misafirlerin beklediği salona geçti. Markiz bu günlerde küstah Lozen, Conti, Rohan

gibilerinin, saraya kabul edilmesi hakkındaki konuşmalara tahammül edemiyordu.

Zevkli döşenen Thérésa'nın misafir odasının karşısında insan hayrete düşüyordu. Beyaz klavsenin üzerinde, yetenekli Markiz tarafından yazılmış duygulu bir İspanyol aşk şarkısının notaları duruyordu; resim masasının üstünde başlanmış bir peyzajda, çayırlar ve sürüler; beneklerle kapanmış desenli bir sedirin üzerinde Yeni Héloise; çiçekli bir vazonun ortasında kaygısız bir çobana nişan almış şişman bir aşk tanrısı işlemesi vardı.

Banker Cabarrus, kızını taparcasına övüyordu. Markiz Fontenay, bir ansiklopedist gibi öğrenim görmüştü. Güzelliğini, İspanyol endamını, pratik aklını annesinden, deneyimli işadamlığını ve vurgunculuğunu babasından almıştı. Thérésa daha 16 yaşındayken unvan ve saray eğlencelerini hayal ederek (bunların dışında herşeyi vardı) dişsiz ve parasız bir aristokratla seve seve evlendi. Ailesiyle, böyle bir evliliğin kârını tartışıyor, işlemleri hızlandırması için kocasını sıkıştırıyordu. De Fontenay, Thérésa için, onu kaçınılmaz olarak şöhrete ulaştıracak bir basamak, cazip bir serüvendi. Thérésa, markiz olduktan sonra saray adetlerini dikkatle öğrenmeye başladı. XIV. Louis'nin önce sevgilisi, sonradan da karısı olan Madam de Maintenon, soğuk ve iktidar düşkünü olduğunu düşündüğü bankerin kızından az endişelenmemişti. Fakat hamur gibi pörsümüş XIV. Louis kadınları fark etmiyordu. Şişman bir pisboğaz, iradesi zayıf biriydi. Ama aptal ve inatçıydı. Sürekli olarak alaylara hedef oluyordu. Thérésa, kralın gözdelerinden biri olamayacağı için kuduruyordu. Saray onun serüven tutkusunu mazur görmemişti. Bitmez tükenmez balolar, aşk entrikaları, onurlu ve titiz Thérésa'yı hemen usandırdı. Devrimden az önce, moda olan her şeye düşkün olan Markiz de Fontenay'yi liberalizm cezbetmeye başladı. Bununla birlikte, kendini, menfaatlerini de düşünmekten alıkoyamıyordu. O, usta bir maliyeci olan babasına yakın olmak istiyordu. Bu dönemde ona sık sık, bir anayasanın hazırlanmasını isteyen La Fayette ve Lameth kardeşler uğruyordu. Thérésa'nın gözünde ne idüğü belirsiz bir İsviçreli

olan Necker, belli bir otoriteye sahipti, Necker'in kızı Madam de Stael ise Bayan Cabarrus'nun kızı gibi güzel bir kız olmasa da, Fransa'nın yetenekli ve akıllı kadınları arasında şöhret kazanmıştı. Thérésa için de imrenmeye değer bir örnekti. Fakat 1789 yılı umutlarını ve planlarını yıktı.

Devrim, Marki Fontenay'de ölümcül bir korku uyandırıyordu. Bir gece, vatanından kaçmaya karar verdi. Thérésa kocasına bakarken, alaylı kahkahalarını tutamıyordu. Marki Fontenay'nin dişleri yoktu; korkudan sadece kalın, birbirine yapışmış dudakları titriyordu. Dudaklarından terlik sesine benzeyen tuhaf bir şak şak sesi duyuluyordu. Sabahlığına bürünmüş, kafasındaki bir tutam saçı yolarak, gelecekte, 'ayaktakımı'nın ellerinde fenerlerle çiftliklerini yağmaladığını, evlerini yaktığını ve kendisini karısının gözlerinin önünde asmaya götürdüklerini canlandırıyordu. De Fontenay, sokakta duyduğu şarkılardan, aristokratlar için neler düşünüldüğünü önceden tahmin ediyordu. Thérésa'ya ise, doğduğu ülke İspanya'da usandığı kocasıyla birlikte meçhul bir sürgün olarak yaşamak yerine, La Fayette, Mirabeau, Bailly gibilerine şöhret ve iktidar getiren hareketli Fransa'da yaşamak daha ilgi çekici geliyordu.

Zavallı de Fontenay, korkuya kapılmış kel bir fare gibi, elbiselerini değiştirip yurt dışına kaçtı. Thérésa, politik arenada ilk girişimini yaparak, babasının az bilinen soyadını kullanmaya başlamıştı. Kocasını reddederek onun "yaşlı, ahlaksız bir aristokrat" olduğunu ve kendisini terk edip, karşıdevrimcilere kaçtığını açıkladı. Ulusal Mecliste okuduğu dilekçeyle, düşüncelerini anlattı. Bu dilekçe ılımlı, yapmacık ve tumturaklı bir ifadeyle yazılmıştı.

"Yurttaşlar, halkın temsilcileri!" diye sesleniyordu Thérésa Cabarrus: "Çünkü bir gün ahlak sizin bu toplantılarınızdan doğacak, çünkü her şey yeni bir güçle faydalı bir gerçeğe, cumhuriyetin hayati özünü oluşturan erdeme doğru ilerliyor. İyi âdetler, halk tarafından oluşturulmuş kurumları korumak zorunda. Gözlerinizi büyük bir ilgiyle, insanlığın önemli bir bölümünü oluşturan kadın nesline yönelteceğinizi düşünmek istiyorum. Onların yaptıkları mükemmel

işleri görmezlikten gelen erkekler, acılı kadınlara, kendi zorunluluklarından kurtulmak için kendilerinin üstün olduğunu iddia edecekler, anlamsız isteklerini ikiyüzlülükle gösterecekler. Kadınlar böylece kendi cinsinin erdemlerinden ve insanlığın diğer yarısının erdemlerini ele geçirmekten mahrum kalıyorlar.

Eğer doğa, kadınların, sosyal planlara ve önemli kararlara hayat veren politik haklardan yararlanmasına izin vermeseydi, bu, çok talihsiz bir durum olmaz mıydı?

Elbette, cumhuriyette herkesin cumhuriyetçi olması gerekir ve sağduyuya sahip hiç kimse rezilliğini örtmeden bu vatana hizmetten kaçamaz. Siz herhalde kadınların halkı aydınlatma alanında çalışmalar yapmasına izin vereceksiniz, çünkü çocuk bakımı ve özellikle annelerin çocukların yetiştirilmesi hakkındaki sözleri dikkate alınmıyor.

Bugün, olağanüstü bir inançla karşınıza çıktım. Ben, mutsuz ve acı çeken kadınların çağrılabileceği, bakımlarının özenle sağlanabileceği kutsal sığınaklar istiyorum. Bu tür kurumların, kızlar için, evlenmeden önce, öğrenim yıllarında çok elverişli olacağını düşünüyorum. Emrediniz halkın temsilcileri, biz, tüm genç kızların boş zamanlarını barınakta geçirebilmesi, fakir ve acılı olanlara yardımcı olabilmek ve toplumun onlardan erdemli olmalarını talep edebilmesi için size yalvarıyoruz.

Halkın temsilcileri, bu henüz yirmi yaşındaki genç, kendi aklı ve en içten duygularıyla sizin önünüzde eğiliyor. O, bir anne, fakat artık evli değil. Onun tüm arzusu, tüm mutluluğu, ilk kez giriştiği bu harikulade ve büyüleyici işin gerçekleşebilmesidir.

Bu acil isteği kabul edip ilgilenme lütfunda bulununuz, sizin sayenizde tüm Fransa'nın isteği gerçekleşecek."

Ulusal Meclis, bu mektubu kaygısızca dinledi.

Paris benzer dilekçelere alışık olduğundan eski Markiz'in mektubuyla ilgilenilmedi. Başarısızlık; şımarık, kendine güvenen bu maceraperesti ürkütüp cesaretini kırdı. İyi yürekli yurtseverler, içgüdüsel olarak ondan kuşkulanıyorlardı. Thérésa'nın dostu, La Fayette, tarih

sahnesinden rezilce çekilmişti. Mirabeau ölmüş, fakat ihaneti ortaya çıkmıştı; monarşistlerle savaş başladı. Thérésa Cabarrus, ona şöhret vaat eden devrimin, artık çekiciliğini yitirdiğini gördü. Babası Kont Cabarrus uzaktaydı; sakladığı paraların ve değerli kâğıtların sonu yaklaşıyordu. Devrim orduları Fransa sınırında savaşıyordu, kaçmak tehlikeli hale gelmişti. Korkuya kapılan Thérésa, sıkıntıyla can derdine düştü.

1794 yılında, babasının yardımıyla Fransa'yı terk etmek için, İspanya sınırına sokulmayı umarak Bordeaux'ya gitti. Devrim, umutlarını boşa çıkarmıştı.

Eski Markiz, kendini şüphelerden uzak tutmak için, Bordeaux'nun toplumsal yaşamına katılmaya çalıştı. Öğretmenlik yapmak ona masum ve tehlikesiz geliyordu. Okullarda zorunlu eğitimin uygulanmasını önererek, Kardeş Topluluklardan birine 'Eğitim hakkında' bir belge hazırladı. Thérésa, Isparta ve Atina'nın tarihini öğrendikten sonra, ilgi çekici tarihi örnekler vererek, okuldaki fizik alıştırmalarının yararlı olduğunu ispatladı. Belgesi, hak ettiği başarıyı kazandı; Banker Cabarrus'nun kızı, gerçekten yetenekli bir kadındı. Babasının, kızının ortadan kaybolmayacağını düşünerek, rahat davranması boşuna değildi...

Bordeaux'lu yurtseverler, eski aristokratlardan çekiniyordu, ama Thérésa'nın büyüleyici güzelliği karşısında dayanamadılar. Devrim bayramları zamanında Bayan Cabarrus, özgürlüğü alegorik olarak tasvir etmek için davetler veriyordu. Ulusal Meclis Komiseri Tallien (Talyen); elini heyecanla kaldırmış, beyaz tuniğinin içinde ağır ağır geçen, siyah, gevşek saç örgülü, eski Markiz'den gözlerini ayıramıyordu. Thérésa Cabarrus, bu hayranlığı seziyor ve değerlendiriyordu. Tallien'e aldırmıyordu, ama Bordeaux'da onun iktidarına ihtiyacı vardı ve Ulusal Meclis temsilcisinin yetkileri sınırsızdı. Bilinen düşmanları ortaya çıkacak diye korkup devrime boşuna sokulmaya çabalayarak; 'kendi' göçmenliğinden ve karşıdevrimciliğinden yakasını kurtarmaya çalışan Markiz Fontenay, şimdi bu terör çağında, tutuklamaların olağan olduğu bir saatte, gece yarısı kapısı çalındı-

ğında, umulmadık bir şekilde ortaya çıkan bu âşığı yüzünden artık korkmayacaktı.

Bir ay bile geçmeden, Bayan Cabarrus, kendine olan güvenini yeniden kazandı ve Tallien'le dostluğunu geliştirdi. Thérésa şanslıydı, Ulusal Meclis Komiserinin, büyük ya da küçük rezilliklerle devrime ihanet edecekleri sezecek sağduyusu yoktu. Bu düşüncesiz kariyerist, haris şöhret düşkünü, başkalarının etkisiyle kolayca değişebilen, korkak, kindar, fakat devrimin "iyi bir hayat sürmeyen" sıradan bir memuruydu. Thérésa Cabarrus insanları tanıyor ve onların zayıflıklarından yararlanabiliyordu. Tallien'e istediği her şeyi yaptırdı. Şüpheli tanıdıklarının hayatta kalmasını rica ederek, 'dostu'nun en önemli işlerine kolayca karışabiliyordu. Bordeaux'da yapılan bazı pis işler birkaç ay sonra Paris'te duyulmaya başladı. Tallien kendini temize çıkarmak için devrimci çalışkanlığını anlatmayı denedi: Ulusal Meclis'e bağlılığını ispatlamak için 'şüpheliler'in hakkından gelmeyi umarak, terörü şiddetlendirdi. Fakat Robespierre'i ve Toplumsal Kurtuluş Komitesini aldatmak zordu. Başkente davet edilen Tallien'in arkasından Paris'e giden Thérésa orada tutuklandı. Robespierre, Tallien'in tasvip edilmeyen davranışlarını, eski Markiz'in etkisi altında yaptığını belgelemişti.

Thérésa Cabarrus'yu, saman bir şilteden başka hiçbir şeyin olmadığı La Force Hapishanesindeki yalnız kaldığı hücresine götürdüler. Hapishane rejimi çok sertti, yönetim hiçbir hile, rüşvet denemesi ya da yalana izin vermiyordu. Thérésa, zindanda Tallien'i düşünerek deli gibi çırpınıyordu. Ah, onu, yalnız bir kere görüp gücünden yararlanabilseydi. Faaliyetsizlik yüzünden, genç İspanyolun geçmişi gözlerinin önünden akmaya başlamıştı. Aslına bakılırsa ona karşı savaş açmalarına akıl erdiremiyordu. Gerçekte, maliyecinin kızı eski Markiz, hayatında hiçbir ciddi politik rol oynamamıştı. Onun hayat prensibi, sevmek, eğlenmek, "kudretli bir hükümdar olmak, ama erkeklere rakip olmamak"tı. Acaba, çocukluğundan beri sahip olduğu güzelliği, ona tüm bunları sağlamamış mıydı? Thérésa Bordeaux'da, Tallien'in yardımıyla, bir zamanlar hayranlığıyla ve övgüleriyle onu heyecanlandıran, Versailles

Sarayındaki balolarda onunla dans eden, kış sabahları ona sepetler dolusu papatyalar, peygamber ve düğün çiçekleri gönderen birini idamdan kurtarmıştı. Devrimcilerin düşmanı, Pitt'in casusları olan bu insanlar şimdiye kadar Thérésa'ya ne gibi işler yaptırmışlardı. Bir zamanlar Markiz D'Artois, Markiz Fontenay'ye şöyle demişti: "Siz olağanüstü yetenekli bir insansınız, iyiliğinizse yeteneğinizden de üstün, ama bunlardan hiçbiri güzelliğinizle mukayese bile edilemez." Böyle nazik bir kompliman yapan biri, Bayan Cabarrus'ya göre, idamdan kurtarılmaya layıktı. Elbette Thérésa elbiseleri, dans etmeyi, süslenmeyi ve karşı konulamaz güzelliğini seviyordu. Eğer Devrim Fontenay'nin zenginliğini elinden alsaydı, Tallien, Ulusal Meclis'te itibarı beş paralık olsa da sevgilisinin isteklerini yerine getirirdi.

İlerleyen haftalarda tutukluların durumu değişti. Thérésa hapishanenin kaldırımlı avlusunda dolaşabiliyordu. Tallien, Thérésa ismini söylemeye başlayalı beri, 'eşini' unutmamıştı. Onu kurtarmak için büyük bir gayret sarfediyordu; Ulusal Meclis Komiseri, annesine kiralattığı, hapishanenin karşısındaki odanın penceresinden, tutukluyu görmeye ve onunla haberleşmeye çalışıyordu. Mektuplaşmanın bir yolunu da bulmuştu.

La Force Hapishanesinde tutuklular uzun süre kalmıyordu. Giyotinin günlük kapasitesi artmıştı. Kuvvetli cellat Samson işlerin zorlukla üstesinden geliyor ve öğle yemeği yiyememekten şikayet ediyordu, evinden sabaha karşı ayrılıp, gece yarısı döndüğü için çocuklarının yüzünü bile doğru dürüst göremiyordu. Thérésa acele etmek zorunda olduğunu düşünüyordu, her geçen gün ölüme daha çok yaklaşıyordu, O, Robespierre'in bir gün suçlu olarak tutuklanacağını düşünerek, Tallien'e cesaret veriyordu. Robespierre'in hakkından gelineceğini sezmişti.

Ulusal Meclis'te 1794 yılının yaz günlerinde birçok insan hoşnutsuzluğunu fısıldıyordu. Ulusal Güvenlik Komitesi Başkanı, zayıf, şüpheci, fanatik ateist, tecrübeli iftiracı Vadier, usulca, "Tanrının annesi" lakaplı cahil, yarım akıllı, Kâhin Catherine

Théot'nun yardımıyla Robespierre'in, yeni bir din kurduğu söylentilerini yayarak gözden düşmesini sağlıyordu. Küçük dargınlıkları unutmayan, şüpheci Vadier, Robespierre'i uzun süredir gizlice takip ettirirken Maximilien'in de onun peşine adam taktırdığını tahmin etmiyordu. Kendi kellelerinden endişe eden, rüşvetçi ve çıkarcı Barras ve Fréron, şu kusursuz üçlünün; Saint-Just, Couthon ve Robespierre'in devrilmesini hayal ediyorlardı. "Satın alınamayan"ın* davranışları çok anlaşılmazdı: Bazı Robespiercilerin istediği gibi, entrikacılara ve komploculara karşı kesin saldırıya geçmek ve onları layık oldukları gibi giyotine göndermek yerine, Maximilien ağırdan alıyor ve vekillerin, suçluyu doğrudan ima eden sözlerden kaçınmalarını istiyordu. Ülkenin ve Paris'in ruh hali, devrime sadık küçük burjuvazinin destek sözünü yerine getiremeyeceğini gösteriyordu. 1794 yılının ilkbaharında, liderleri idam edilmiş şehir nüfusunun daha çok sol kesimleri Robespiercilere öfkelenirken; baskılardan ve vergilerden yılmış büyük burjuvazi, Jirondenler'e ağlıyordu, Paris Komününde, tehlikeli bir inançsızlık ve kaygısızlık baş göstermişti. Devrimde zenginleşmiş, dolandırıcı, müsrif, entrikacı Barras, 'bataklık' üyeleri arasında, 'despot Robespierre'i devirme ajitasyonunu başarıyla yürütenlerden biriydi, ama Ulusal Meclis güçleri uyukluyordu. O, keskin gözleriyle vekillerin arasından, müttefiklerini belirledi. Tallien'i, onlardan ilki olarak kaydetti. Aşk ve korku, onu bir ruh halinden diğerine sürüklüyordu. Robespierre'den, özellikle de onu korkutan gücünden nefret ediyordu. Barras, Tallien ve Cabarrus'nun, birçok şeyle ilgili olduğunu kolayca anladı. Barras, Tallien'i harekete geçmeye zorlamak için, onu, Thérésa'nın 10-12 Thermidordan önce idam edileceğine inandırdı. Ulusal Meclisin büyük çoğunluğunun komploculaların tarafında olduğunu söyledikten sonra, Tallien'e, Robesperre'i devirme planını açıkladı.

Tallien, 7 Thermidor'da, Thérésa'dan, tereddütlerini kesin olarak ortadan kaldıracak bir mektup aldı:

---

* **Robespierre'in lakabı-çev.*

"Biraz önce polis komiseri yanımdan ayrıldı. O, yarın Devrim Mahkemesinin huzuruna çıkmak zorunda kalacağımı haber verdi. Bu biraz, gece gördüğüm rüyaya benziyor: Robespierre sanki yaşamaktan vazgeçmiş, hapishanenin kapıları açılmıştı. Fakat Fransızlar'ın olağanüstü korkuları yüzünden, benim rüyamı gerçekleştirebilecek bir adam Fransa'ya hemen gelmeyecek."

İhtilalin elebaşları, Barras, Fréron, Vadier, Collot d'Herbois ve Tallien 9 Thermidordaki Ulusal Meclis toplantısını bekliyordu. 9 Thermidor arifesinde Tallien, Thérésa'nın dolaştığı hapishane avlusuna girmeyi başardı ve ona şu pusulayı verdi.

"Lütufkâr kraliçem, ihtiyatlı olunuz ve huzurlu bir ruhun size tekrar geri geleceğini düşleyiniz. Ben cesur olacağım."

9 Thermidor sabahı Tallien, kendini öldürme kararlılığıyla (O, Thermidorcuların teşebbüsünün başarıya ulaşacağına pek inanmıyordu.) önceden hazırlanmış plana uygun olarak, Ulusal Meclis'teki konuşması sırasında Robespierre'i ölümle tehdit ederken, kemerinden çıkarmak zorunda olduğu bıçağı inceliyordu. Thérésa'yı düşünürken, onun harikulade başının Samson'un nemli sepetine düşeceği düşüncesiyle ürperdi. Ulusal Meclis'te, her zaman olduğu gibi zarif ve şık Barras, ona cesaret verici bir bakış gönderdi. Tallien dizlerinin titremesini zar zor durdurabilmişti. Ulusal Meclis sıralarında, hiçbir amacı yokmuşçasına gezinen Vadier, huzurlu görünüyordu.

Ulusal Meclis'teki trajedinin şiddeti, Thermidorcuların beklentilerinin üzerindeydi. 'Bataklık' harekete geçmiş ve 'satın alınamayan'ı mahvetmişti. Tallien "Tanrı gibi olmuştu", Barras'ya göre, yepyeni bıçağıyla "Despota ölüm" diye haykırması, evdeki provalardan çok daha sarsıcı olmuştu.

10 Thermidor günü Robespierre'in öldüğü saatte Thérésa Cabarrus La Force Hapishanesinden çıktı. 'Günün Kahramanı' sevgilisi Tallien, nazik Barras ve yeraltından çıkmış "yeni rejim" taraftarları, hapishanenin kapısında eski Markiz Fontenay'yi selamlıyorlardı. Nazik Thermidorcular, birbirleriyle yarışırcasına, ona ülkelerini 'kurtardığı' için minnettarlıklarını sunuyorlardı. Tallien'in kahramanlığı

onu coşturdu. Thérésa, bir tür sosyete hovardasıyken,'Thermidorun Meryem Anası' lakabını almıştı ve bu unvan genç Bayan Tallien'in (Thérésa Paris'te hemen Tallien'le evlenmişti) ayrılmaz bir parçası oldu.

Thérésa hayatının 'altın günler'ini geçiriyordu. Bayan Tallien'in nazik sevenleri, güzelliği ve zerafetinden dolayı ona kraliçe tacı giydirmişlerdi. Thérésa'nın, Chaillot'daki, küçük, şık malikânesine Yelisey arazisinin en ıssız olduğu zamanlarda, her gece arabalar gelirdi. Bir kısmı tuvaletiyle gösteriş yapmak, dans ve flört etmek, bir kısmı da 'önemli insanlar'ı görüp işlerini halletmek için gelen, 'Altın Genç' Thérésa gibi eğlence isteyen zengin, hoppa kadınlar, "devrimin ağır görevleri"nden sonra Tallien'in salonunda bulunmak isteyen işadamları, politikacılar, yöneticiler onun köşkünde ağırlanırdı. Tallien elbette herkesi geride bırakıyordu, hiç kimse zerafeti, özgünlüğü ve tuvaletinin cüretliliği konusunda onunla yarışamıyordu. Tıpkı Güzel Helen gibi David'in desenlerine göre giyiniyordu. Omuzlarından iki taşla tutturulmuş, hafif, yarı saydam gece elbisesi, ayağındaki altın Yunan ayakkabılarına kadar uzanıyordu. Elbise, kalçasından ayağına kadar ikiye ayrılıyordu. Kafalarındaki perukları dağılmış, enselerinde parlak fiyonklar olan züppelik özentili gençler, ellerinde ince sopalarla, Thérésa'nın ince, elastiki bacaklarına açgözlülükle bakıyorlardı. Bazen Madam Tallien baloya Baküs'ün giydiği gibi bir elbiseyle geliyordu. Sarı peruğunda, (O, değişik çiçekleri perukta moda yapmıştı.) harikulade örülmüş atlas çiçekler vardı, elbisesi vücudunun hatlarını belli edecek kadar şeffaftı, bir göğsü sanki tesadüfen açıkta kalmıştı. Parisliler kendi 'kraliçe'lerine öykünmeyi bile başaramıyorlardı, aktrist Lange, Vikontes de Beauharnais ve güzel Recamier bile, zevk ve yüksek buluş yeteneğinde ona yenildiklerini itiraf ederler.

Paris'te yönetimin tam zamanında çökmesiyle, salonlarda, gülünç maskeli balolara ya da vodvil eğlencelerine benzeyen politik komplolar modası başladı. Thérésa bu meşguliyetten de geri kalmadı. İspanya Kralının Fransa tahtına kendi yandaşlarıyla oturduğu rivayetlerini yayan ve XV. Louis zamanında hayat durduğu için korku-

dan titreyen ihtiyarların ve burjuva çocuklarının karşısına gösterişle çıkan birkaç sinir hastası salon adamının arasına katılmıştı. Bayan Tallien, bu yeterince temelsiz planın gerçekleşmesi halinde, babası Kont Cabarrus'nun krallıkta bir bakanlık elde edeceğini hesaplıyordu. Vendemeyer'deki Paris salonlarında, eşi Tallien'in de bulunduğu komplocu monarşistlerin gece ne kadar kalabalık oldukları hakkında konuşuluyordu. Yöneticiler tarafından korkutulmuş Thérésa, tasarılarından hemen vazgeçti, çünkü çekici entrikalar, kötü bir skandala yol açabilirdi. O zamandan itibaren Bayan Tallien, politikada önemli olma iddiasını seve seve terk etti, salonlardaki mutlak egemenliği ona yetiyordu.

9 Thermidor'dan sonraki yıllarda Tallien'in durumu gözle görülür biçimde sarsıldı: Aşırı devrimci geçmişi, Bordeaux'da aristokratların idamı, akrabalarının etkilerini güçlendirmiş olarak Paris'te yeniden ortaya çıkması ve sonunda Fréron'la birlikte, 'Halkın Sözcüsü' ve 'Yurttaşın Dostu' gazetelerinin yardımıyla, tarihi, devrim öncesine geri götürme girişimleri onları şüpheli hale getirmişti. Şiddetli tepki Fransa'yı sağa götürüyor, imparatorluğa geri dönüş hazırlıkları yapılıyordu. Barras, tüm yetkiyi elinde tutarak diğerlerini seve seve kurban etmeye hazırdı. Tallien görevini yapmıştı ve ona daha fazla ihtiyaç yoktu. Thermidorculardan Fréron, Vadier ve Tallien, yeni dönem için fazla devrimci görünüyorlardı. Onlar, 9 Thermidor öncesindeki cinayetlerine ve deliliklerine lanet ederek, ayaklanma çıkarmayı ve cezalara ve giyotine son vermeyi istiyorlardı. Thérésa, Tallien'in politik etkisini ve iktidarını kaybettiğini anlayınca, Thermidor ismindeki küçük kızını da alarak onu terk etti. Zarif Barras'nın himayesi altında, ve onun hediye ettiği evde yaşamaya başladı. Hayatı, eğlenceyle, flörtlerle, yeni ve kendi yarattığı elbiseler içinde önceki tempoyla çok hızlı geçiyordu. Fakat tutumlu Barras, oldukça müsrif olan sevgilisine bakma eğiliminde değildi; onu, devrim yıllarında açların üzerinden zengin olan, istifçi ve vurgunculardan biri olan Ouvrar'a memnuniyetle vermeye hazırdı.

Thérésa'nın yanında, çirkin Marki Fontenay'den, donuk, bencil Tallien'den, besili edepsiz Barras'dan sonra, şimdi de kibirli, kısa

bacaklı Ouvrar vardı. Küçük malikâne, kalabalık hizmetçilerin, ahırlarda yepyeni arabaların, iyi cins atların olduğu bir sarayla değiştirildi. Thérésa, beş yıl boyunca her yıl, Ouvrar'a çocuk doğurdu. Tedbirli banker onları hemen köye, süt annelerine gönderiyordu. Bazen Bayan Tallien, küçük Tallien'in (çocuklar soy adlarıyla çağırılıyorlardı) pembe yanaklarını sevmek için uzaktaki köye gidiyordu. 1795 yılından itibaren Thérésa General Bonaparte ve eşiyle yakın dostluk kurdu. Bayan Tallien, onun kadar güzel olmayan, fakat eğlenceye hevesli ve avare Josephine'i sevdiğini saklamıyordu. Thermidorcuların devriminden hemen sonra Thérésa, fakir düşmüş Kontesi yetenekli Korsikalı generalle evlendirmeye çalışan, hafiften kıskandığı Barras'ya şevkle yardım etmişti. Tallien'in, Bonaparte'la gittiği kendisini devlet işlerinden ayıran Mısır Seferi sırasında, Josephine, özel misafir olarak Thérésa'nın evinde kaldı. Josephine ve Thérésa, aynada, yüzlerinde yeni kırışıklıklar gördüklerinde çığlıklar atarak, gönül sırlarını birbirlerine anlatarak, kanepenin üzerinde uzun saatler geçiriyorlardı. Thérésa artık yavaş yavaş bu boş ve tumturaklı yaşamdan usanıyordu, ama aynı zamanda da, belli belirsiz duygusal aşk oyunlarından hoşlanan, zengin bir hayat yaşamayan heyecanlı Josephine gibi lüksü çok seviyordu. Bazen Thérésa, Josephine'e Napoleon'la nasıl tanıştıklarını hatırlatırdı. Günlerden bir gün, Toulon'un kuşatılmasından sonra, ona tanımadığı bir subay gelmişti. Bayan Tallien, bu ziyaretçiye hemen hemen hiç aldırmamıştı. Üstün hizmetlerini ve ihtiyaçlarını anlattıktan sonra, subay, ceketinin dirseğindeki deliği gösterip şöyle demişti: "Her şeye kadir Yurttaş Tallien, Toulon kahramanının bir çuha almasına yardımcı olabilir mi?" Bayan Tallien kocasının yanında onun bu ricasını yerine getireceğine söz vermiş ve birkaç gün içinde Bonaparte'a çuhayı teslim etmişti. Sonraları da subay, Thérésa'nın salonuna misafir olarak gelmeye başlamıştı.

90'lı yılların sonunda, güzel Tallien, koyu saçlarında artık tek tük, ay ışığı gibi beyaz tellerin çıktığını fark ederek, kendine bakmaya başladı, siyah bir halının üzerine oturup, nasıl bir hayata sahip olduğunu kanıtlamak için, babası gibi itibarlı, zengin bir adamla yeniden

evlenip çiftliğe gitmeyi düşünmeye başladı. Onu besleyen Banker Ouvrar, bu amaca uygun görünmüyordu.

Tasarısını ancak 1805 yılında gerçekleştirebildi ve sonradan Napoleon tarafından Prens de Chimay unvanı verilen Kont Caramana'yla evlendi. Napoleon düğüne kutlama mesajı göndermişti, kısa bir süre önce imparatoriçe tacı giymiş Josephine bile, onu ziyaret ederek şereflendirdi. Fakat Prenses de Chimay imparator sarayının davetlerine asla çağrılmadı. Eski Tallien'in eşi olarak da, Barras'nın flörtü olarak da, hatta başka bir soyadı altında bile imparatorluk sarayına yaklaşamadı. Bu olay, 'Thermidor'un Meryem Anası'nı hep üzdü, o, sadece Bourbon'un restorasyon döneminde gösterilen ilgiyle avundu.

Chimay'nin malikânesinde artık tek başına yaşarken "Benim hayatım, insanı hayrete düşüren bir roman." diye konuşuyordu geçmiş yüzyılın 30'lu yıllarında artık saçlarına ak düşmüş Thérésa.

1834 yılında çocukları yanına geldi: Babasına benzeyen, saçları ağarmış Marki de Fontenay; ona geçmişin şöhret günlerini anımsatan, Tallien'in yaşı ilerlemiş kızı Thermidor; Barras ve Banker Ouvrar'ın oğulları ve sonunda üç genç Prens de Chimay.

Eylül'de, ölümünden hemen sonra Paris tekrar "Thermidorun Meryem Anası"nı konuşmaya başladı. Thérésa tarafından Cabarrus soyadı altında sicile geçirilmiş, Ouvrar'ın üç çocuğu, Prens de Chimay'nin unvanının getirdiği tüm haklardan yararlanabilme talebiyle dava açtılar. Prensin "yasal"çocukları, mirası kaptırmama gayretiyle, onları protesto etti. Çünkü 1820 yılında unutulmuş olarak yoksulluk içinde ölen eski Ulusal Meclis Komiseri, Thérésa'nın, onunla boşanmadan önce doğan çocuklarını reddetmemişti, mahkeme, bu talebi reddederek, Barras'nın ve Ouvrar'ın çocuklarının Tallien'in soyadını almasını benimsedi.

Bu kötü bir hâkim şakası olmuştu. Yaşlı Prensesin son günlerine dek her fırsatta temizlemeye çalıştığı Tallien adının rezil damgası uzun süre gündemde kaldı. Mahkemenin bu gürültü çıkaran kararı, onun geçmiş yaşamını son kez gözler önüne sermişti: Markiz

Fontenay'den, Jakoben Tallien'e; yönetimin başındaki Barras'dan, milyoner Ouvrar'a ve Ouvrar'dan Prens Chimay'ye. Bu aşamalar harikulade ama kesin olarak zikzaklı bir yükselişi yansıtıyor. Özellikle Büyük Devrimin alçalma dönemlerinde Thérésa Cabarrus yaşamını politik rüzgârın yönüne göre sürdürmeyi bilmişti.

JOZÉPHINE BONAPARTE

Karaib Denizindeki adalar şimdi nasıl egzotik ve olağanüstü sayılıyor ve Avrupalılar'ın fantezilerini süslüyorsa, XVIII. yüzyılda zenginliğin habercisi Martinik Adası da, esrarlı bir yiyecek cenneti görünümündeydi. Ellili yıllarda Fransa, Martinik Adası için İngiltere'yle inatla savaşmıştı. Birçok aristokrat, varını yoğunu harcayarak bu bereketli tropik adaya geliyor ve büyük toprak sahibi olarak yerleşiyordu. Sömürgeciler, bu harikulade topraklarda, siyah köleleri vasıtasıyla, boşalmış ceplerini süratle doldurdular. Bunlardan Joseph Tascher de la Pagerie (Jozef Taşe dö la Pajeri) büyük bir şeker çiftliğinin sahibi olmuştu. Ücretli işçileri dışında, kendisine ait 20 kölesi vardı. Çiftlik sahibi, güzel bir yerli kadınla evlendi ve 1763 yılında kızları Marie Joséphine Rose Tascher de la Pagerie doğdu. Küçük Kreol'e**bakması için yerli bir dadı tutmuşlardı; çocuk, çiftlik sahibinin büyük evinin kendine özgü ortamında, batıl inançlı, putperest insanlar arasında büyüdü.

Gerekli eğitimi alamayan Rose, büyük ölçüde cahil kalmıştı. Hayalperest biri değildi, zengin bitki örtüsü, dev ağaçlar, tropik yağmurlar hayal gücünü etkilemiyordu, batıl inançlar onu sertleştirmişti, pratik bir aklı vardı. Fiziği erken gelişen Rose duygularını da babasından almıştı, sevgiye muhtaçtı.

Rose'un ilk gençlik yıllarında, ondan biraz daha büyük olan Aleksandre de Beauharnais (Boharne) birkaç yıl de La Pagerie ailesinin yanında kalmıştı. Babası Marki de Beauharnais, Martinik'te uzun zaman valilik yapmıştı. Rose'un, teyzesi Bayan Renoden'e sevgisi, Tascher de la Pagerie'yle, de Beauharnais'yi yakınlaştırdı. İngilizler adayı ilk kez ele geçirdiklerinde, Marki Fransa'ya kaçtı. Aleksandre'ı adada bırakmıştı, fakat güzel Renoden'i beraberinde Paris'e götürdü. Rose 9 yaşını doldurduğunda, Kont Aleksandre'ı, Paris'e okumaya yolladılar. Rose'un öğrenimi kısa ve üstünkörü olmuştu. Doğuştan işveli ve havai Rose, babasını

* *Kreol: Güney Amerika'da doğmuş İspanyalı; bir anlamda ikinci sınıf beyaz.-çev.)*

endişelendiriyordu. Bayan Renoden'in davetinden yararlanan çiftlik sahibi, on beş yaşındaki kızını teyzesine gönderdi.

Paris'te teyzesi Renoden, eski tasarısından, güzel yeğenini oğlu Marki de Beauharnais'yle evlendirme fikrinden vazgeçmemişti. Rose'un çocukluk yıllarındaki eski dostu, geçen zaman içinde akıllı, genç bir subay olmuştu. Aleksandre, hocasının etkisi altında devrimci fikirlerden etkilenmiş olarak Voltaire ve Rousseau'ya tapıyordu. Geleceğin Jironden liderleri Brissot ve La Fayette gibi Amerika seferine katıldı ve orada Kvaker* oldu. Aleksandre, rütbesi sayesinde, Fransız krallığının "yüksek sosyetesinde" lütûfkâr güzel Paris'i kolayca ele geçirmeyi ve devrimi hayal ediyordu. Martinik'li Kreol, cesur taşralı, Aleksandre'ın ilgisini çekmiyordu; fakat Bayan Renoden'in ustaca hazırladığı oyunu sayesinde, çocukluk anıları duygulu Kont'u etkilemişti.

1779 yılında Rose büyük bir memnuniyetle Vikontes de Beauharnais oldu. Fakat bu birliğin sağlam temellere oturmadığı çok erken ortaya çıktı. Herkes Aleksandre'ın Rose'u önemsemediğini, ona karşı kayıtsız olduğunu fark etmişti. 1781 yılında, oğulları Eugéne'in (Öjen) doğmasından sonra Vikontesle kocası arasındaki ilişkiler gerginleşti ve Aleksandre, karısını yaşlı markinin evinde bırakarak İtalya'ya gitti. Aleksandre'ın olmadığı zamanlarda Bayan Renoden Rose'a "erkekleri nasıl yöneteceğinin sırrını" açıklıyordu. Sosyete topluluklarından hoşlanırdı. Artık yaşı geçmiş deneyimli markiz, odunlar şöminede çatırdayarak yanarken, Rose'a neşeyle yaşamını anlatırdı. Fakat teyzenin okulu Rose'a yardımcı olmamıştı; Aleksandre döner dönmez aile kavgaları yeniden şiddetlendi. Vikont, yeniden, seve seve, Martinik'e, İngilizlerle savaşmaya gitti. Bu arada Vikontes'in kızı Hortense doğdu, Rose kendini büyük bir istekle kızına verdi. Çocuklarını kıskançlıkla gözeterek, delicesine seviyordu.

Genç bir Kreol kadınla geri dönen Aleksandre, evliliğini bitirmeye karar verdi. Rose ayrılmaya razı olmadı, bunun üzerine Vikont Beuharnais, Vikontes'i sadakatsizlikle ve ahlaksızlıkla suçlayarak, malların paylaştırılması talebiyle dava açtı. Katolik bir evlilik bozulamazdı, fakat aristokrasinin mahkemeleri eşleri boşayabiliyordu.

* *Kvaker: İngiltere ve Amerika'da kilise ayinlerini reddeden Hıristiyan tarikatı üyesi.-çev.*

Rose sağduyuyla, alçakgönüllülük maskesini takınarak, çocuklarıyla birlikte manastıra gitti. Büyük bir yetenekle "hakarete uğramış masum" rolünü oynayarak yaşlı yargıçları büyüledi. Mahkeme onun "namuslu" olduğuna karar verdi ve çocukları (oğlunu 5 yaşına kadar) ve yüklü miktarda rant gelirini ona bıraktı.

Maddi bakımdan hayatını garantilemiş olan ve toplumun gözünde kusursuz görünen Vikontes, manastır duvarları arasında kaybettiği zamanı telafi etmekte gecikmedi.

Vikontes geri döndüğünde, at gezintileri, çoban idilleri, yüzündeki sahte siyah ben hakkında çıkarılan dedikodular arasında; kısaca açık yüreklilikle sefahat sürüyordu. Fakat Rose henüz son rötuşlarını yapmamıştı: Gürültülü kahkahalar atıyor, aşırı parlak elbiseler giyiyordu; "sosyetede" onu görgüsüz ve geveze buluyorlardı. Martinikli çiftlik sahibinin kızı, bunu hissedince çocuklarıyla birlikte doğduğu yere, adaya döndü. Orada, kendinden emin bir ev sahibi olarak çiftliği dolaşıyor, şekerkamışının satışından kazandığı parayı hesaplıyor, babasının fabrikasını yönetiyor, garnizon subaylarıyla öpüşüyor, kölelere fal bakıyor, Paris'i özlüyordu.

Üç yılını böyle geçirdi. Henüz, Fransa'da devrim gemisi harekete geçmemişti. Martinik'te kölelerin ayaklanması başlıyordu. Bundan korkan Rose, artık varoşlarda popüler olan, üçüncü zümrenin oylarıyla genel eyaletlere başka soylularla birlikte seçilen Aleksandr de Beauharnais'nin bulunduğu Paris'e gitti. O, Vikontes'i dostça karşıladı, bundan sonra Vikontes, sık sık onun misafiri olacaktı. Bay Beauharnais bu dönemde fanatik bir tutkuyla devrim için çalışıyordu. Yüzeysel fakat içten, bir kadını sever gibi devrime âşıktı; devrime inanıyor, gerçek bir Sans-Culotte gibi üç renkli kokart takıyordu.

Rose Beauharnais devrime çok fazla ilgi duymuyordu, ama paranın değerinin hızla düştüğünü, Hindistan'dan gelen çok sevdiği çizgili muslinin pahalılaştığını, Aleksandre Beauharnais'nin, çevresine kudretli insanları toplayarak iktidarı ele geçirdiğini fark etmişti. Onun hayali parlak bir kulüp kurmaktı. XVIII. yüzyıl Fransasında kadın kulüpleri yaygınlaşıyordu. Kurtizanların*, kralın gözdelerinin,

* *Kurtizan: Yüksek sosyeteye geri dönerek avantür ve hoppaca bir hayat süren kadın. -çev.*

tanınmış kadınların salonları Paris'te hızla çoğalıyordu. Devrim döneminde demokrasi, aristokrasinin salonlarına, fakirlerin 'salon'larıyla karşı koyuyordu. Büyük bir ağ gibi tüm Fransa'ya yayılan Jakobenler Kulübü, devrimin yenilgisiyle birlikte dağılacak, sonra halkın tepkisine dayanarak, kendi politik değerleriyle geri dönmeye başlayacaktı. Rose Beauharnais'nin salonu, Aleksandre Beauharnais sayesinde kibar sosyetik konuklarla dolmuştu. Meclis üyeleri, taşra komiserleri ve genç başkomutanlar tarafından ziyaret ediliyordu. Sonraları onun hayatında önemli bir yeri olan Tallien ve Barras'yla böyle tanıştı.

Jakoben partisinin zaferi, Aleksandre Beauharnais'nin de aralarında bulunduğu özgür düşünceli soyluların politik kariyerlerini olumsuz etkiledi. Ulusal Meclis, cephedeki durum ağırlaşınca Beauharnais'yi devrimci bir general gibi, Ren ordusunun başına tayin etti. Fakat filozof, akıl hocası General Beauharnais'nin Amerika'daki devrimci savaşa katılması onu temize çıkarmıyordu, ordunun, düşman tarafından irtibatının kesildiği karmaşada ortadan kayboldu. Hemen istifasını verdi. Keskinleşmiş parti savaşları ve terör, Paris'i kırıp geçiriyor, ihanetinden şüphelenilen generallerin idamı birbirini takip ediyordu. General Beauharnais, kurtuluş umuduna ve hayaline kapılmadan Paris'e gitti. Kaderine boyun eğmiş bir halde tutuklanmayı ve hapse gitmeyi bekliyordu. Kendisi gibi idamı bekleyen şirin Delphine de Custine de onun duyduğu son heyecana kapılmıştı.

İhanet eden aristokratların eşlerinin de suçlandığını anlayan Bayan Beauharnais, enerjik bir tutumla hapishane hazırlığına başladı ve çocuklarını bir yerlere yerleştirdi. Sanki meslek öğrensinler diye, oğlunu marangoza, kızını terziye verdi. Aslında bu yalnızca bir görünümdü: Çocuklar, Fortuner'nin küçük köpeği gibi, ona candan bağlı dadının gözetiminde olacaklardı. Olup bitenler Vikontesin çocukluğunda gördüğü bir kasırgaya benziyordu. Evler yıkılmış, çiftlik sahiplerinin zenginlikleri silinip süpürülmüş, insanlar ölmüştü, ama zamanla her şey yeniden inşa edilmiş, babasının ve kâhyanın elindeki kırbacın sesi eskisi gibi şaklamaya başlamıştı.

Rose, bir tutuklu hakkındaki sıradan bir tutuklama emrini okuduktan sonra, çocuklarını öptü ve şarkı söyleyerek Carmes

Hapishanesine gitti. Bohçasında, uzun zaman önce hazırladığı biraz çamaşır, biraz pudra, tüy döşek, ruj ve bir general eşine gerekli olan bir çok malzeme vardı.

Nemli ve karanlık bir Paris hapishanesi olan Carmes, Thermidor'dan hemen önce 1794 yılında, diğer tutukevlerinde olduğu gibi, çıldırmış kişilerle doldurulmuştu. Kadınlarla erkekler bir aradaydı, her an mahkemenin çağrısını ve oradan da giyotine gönderilmeyi beklemekten sersemleşmiş bir halde yaşıyorlardı. Yalnızlık ve ölüm korkusu, kadınların idamlarını erteleyecek olan gebe kalma umudu, her tarafı sarmıştı. Aristokratlar, zanaatkârlar, sarraflar, hizmetçiler, basit kızlar, tanınmış kadın gönül avcıları, askerler, daha kısa bir süre önce devrim kahramanı olanlar hapishaneleri doldurmuştu. Kötü, karşıdevrimci, isterik bir kadın, papaz, ahmak bir ihtiyar, şair, tüccar, niteliksiz bir işçi, düşes; ölüm saatini, suratlarını asarak ya da sahte bir neşeyle hep birlikte bekliyordu. Rose Beauharnais bu kalabalıkta, melonkolik, sert ve cesur general Gauché'yle (Goşe) karşılaştı. Onlarınki tipik bir hapishane aşkıydı: Hızlı, sevgiden yoksun kelimeler, giyotin imgesinden başka bir duygu yaratmıyordu. Napolyon, ileride eşinin başka bir çok kişiyle de ilişkisinin olduğunu unutarak, onu Gauché'dan kıskanacaktı.

5 Thermidor'da Aleksandre Beauharnais idam edildi. Sıkı bir ateist olarak öldü. Rose için de final yaklaşıyordu, ama 9 Thermidor onu özgürlüğüne kavuşturdu.

Giyotin eskisi gibi Grev Meydanında çalışıyordu, ama şimdi içine başka kafalar düşüyordu. Hapishaneleri, yeni mahkûmlarla, Paris Komünü üyeleriyle, Robespiercilerle, Jakobenlerle doldurmak için boşaltıyorlardı. Thermidor Devriminin liderlerinden biri olan Tallien kısa sürede kahraman olmuştu. Eşi Thérésa Cabarrus'yla Rose Beauharnais, Carmes Hapishanesinde yakınlaşmışlar, hapishane ve giyotinden kurtulduktan sonra, Madam Tallien, 'güzel Kreol'ü süslü malikânesine davet etmişti.

Madam Beauharnais'nin, gücü sınırsız Barras'yla yakınlaşması, sarsılan mali durumunun biraz düzelmesini sağladı, ama masrafları aşırı derecede artmıştı. Paris'in, dizginleri çözülen altın kızları

ve büyüleyici basit kadınlar eğleniyor ve para harcıyorlardı. Bayan Beauharnais işin içinden sıyrılmak için her türlü yola başvurdu, Barras'tan da hatırı sayılır bir miktarda para aldı. Seçtiği yaşamda yuvarlanıp gidiyordu. Moda her hafta değişiyor; şallar, gece elbiseleri, David'in çizgilerini taşıyan karmaşık ve ince elbiseler, inanılmaz paralara maloluyordu. Peruklar, atlar ve arabalar; bunların hepsi gerekliydi. Yetenekli Bayan Beauharnais zamanını, "zarif yıldızlar" Bayan Tallien, Recamier ve Lange'la geçiriyordu.

Barras anılarında açık yüreklilikle, bu bıktırıcı metresi, saf Bonaparte'a, yönetimin yararına onu etkilemesi hesabıyla başına sardıklarını yazar. Bu böyle olmuştur ya da olmamıştır, ama Barras her fırsatta bu birliğin kurulmasını desteklemiş; utangaç generali kabul etmesi için Beauharnais'yi sahte bir gösterişle teşvik etmiştir. Bonaparte'la bayan Beauharnais tesadüfen tanıştılar. Oğlu Eugene Beauharnais, Ulusal Meclis'in babasının kılıcına el koyma kararının geri alınması ricasıyla Bonaparte'a başvurdu. Generalle özel bir görüşme yapmayı başardı ve Bonaparte, ricasını yerine getirdi. Bayan Beauharnais'nin Bonaparte'a teşekkür etmesi gerekiyordu; aslında bu, iyi bir tanışma vesilesiydi. Rose, modanın ruhuna uygun hışırdayan bir ipekle Paris orduları komutanının odasına girdi. Kendini yetenekli bir yosma gibi gösterebilmek için, aynada dayanılmaz bakışını ve gülüşünü özenle kontrol etmişti. Cepheden üstü başı yırtık pırtık bir durumda gelip, yeni kostümü için çuha bulması için Tallien'e başvurmuş olan bu askeri büyülemek için her türlü yola başvuruyordu. Barras'ı memnun etmeyi başarmıştı. Bonaparte, Bayan Beauharnais'nin Chanteren Sokağındaki konforlu evine geldiğinde, ona çocukluğundan beri onu çağırdıkları Rose ismi yerine Joséphine olarak sesleniyordu artık; ve böylece candan dostları, düzenli ziyaretçileri, yakınları buraya konuk olmaya başlamıştı. Bonaparte yoksuldu ve Joséphine'e hiçbir şey veremezdi. Joséphine'in meyhanesinde şarap, av hayvanları, meyveler, sofra takımları vardı ve bunların hepsini, ona, tehlikeli general hakkında bilgi toplayabilsin diye Barras sağlıyordu. Joséphine Napolyon'u sevmiyordu ve Barras'ın bu kaba, kirli Korsikalıyla neden ilgilendiğini birçok kez merak etmişti. Bu askerin davranışları ve kaba şakaları onu kızdırıyordu. Fakat Barras'ın Napolyon hakkında yüksek düşünceleri

vardı, etkisinden çekiniyordu, gazeteler onu övüyorlardı. Joséphine ise bunları kavrayamamıştı. Onlarla ilişkilerini güçlendirmeyi dileyen âşık ve kıskanç Napolyon, evlenme teklif ettiğinde, Joséphine tereddüt etmedi: Görünüşteki şatafatına rağmen Joséphine yoksullaşmıştı, borçlar canını sıkıyordu. Devrimci bir generalle evlenmesi, idam edilmiş aristokratın dul eşini, kovuşturmalardan kurtaracak, hayatını garanti altına alacaktı. Büyülenmiş Napolyon, güzel metresinin sosyeteye uyumundan ve ününden rahatsız değildi. Joséphine ve Napoleon'un evlilik sözleşmesi bilinçli olarak yanlış bilgilerle doldurulmuştu; Bonaparte'dan 6 yaş büyük Joséphine için evlenme tarihleri yanlış gösterildi: Napolyon kendine iki yıl ekledi, Joséphine dört yıl çıkardı, böylece aradaki yaş farkı ortadan kalkmış oldu. Nikâh tanıkları Barras ve Tallien'di. Evlendikten iki yıl sonra Bonaparte İtalya seferine çıktı. Cepheden gönderdiği özel mektuplarında, yanına gelmesi için Joséphine'e sürekli yalvarıyordu. Tutkulu sayıklamalarla dolu bu mektuplar, karısına olan çılgınca aşkını gösteriyordu. Kıskanıyor, hastalıklı kuşkular duyarak onun kendisini aldatmasından korkuyordu. Öpüşmelerini ve söylediği güzel sözleri tekrar tekrar hatırlatıyordu. Joséphine ise, aşk entrikalarından hiç vazgeçmiyordu. Nihayet ısrarlarına boyun eğerek Napolyon'un yanına gitti, ama hiç de boyun eğmiş değildi. Bonaparte burada tantanalı zaferleriyle iyice popüler olmuştu ve Joséphine artık gelecekte Napolyon'un yükseleceğine ve kendisini iyi bir geleceğin beklediğine inanmaya başlamıştı.

Meydan muharebelerinde kan akarken, Joséphine halı kaplı misafir odalarında, İtalya'yı dolaşıyordu. Çevresindeki hayran genç subaylar, onu hediyelere boğuyordu. Mahmuz seslerinden aklını kaçıracaktı, ama Paris'e sık sık, Murat'tan aldığı gerdanlıkla ve her zamanki baloları büyük bir coşkuyla övdüğü mektuplar göndererek zaman geçiriyordu. Bu arada Napolyon'un ordusu İtalya'da fırtına estiriyordu, çağdaş burjuvazinin simgesi Joséphine, daha Aleksandre Beauharnais yaşarken almak istediği Malmaison Malikânesinin kaça mal olacağını tekrar tekrar hesaplıyordu.

Napolyon'un İtalya'dan geri dönüşünü Parisliler coşkuyla karşıladı. Ama o, yönetimin şüphesinden ve aynı zamanda büyüyen kıskançlıktan kaçınmak için, şiddetli alkışlardan uzak durarak gölgede

kalmayı tercih etti. General ve eşi, yalnızca kendi seçtikleri dostlarıyla, sade, içe dönük bir yaşam sürüyorlardı. Bu dönemde Napolyon, Joséphine aracılığıyla Barras tarafından izleniyordu.

İnce politik hesaplarla yarı fantastik savaş düşüncesi, Napolyon'un kafasında uzak Mısır seferi sırasında doğdu. Napolyon'un olmadığı yıllarda Joséphine, tek başına kalıyordu. İtalya ordusu'ndan Paris'e onunla birlikte karargâh subayı Hippolyte Charles da gelmişti. Bu sokulgan genç zengin, Parisliler'in arasına kolayca girdi, para işlemlerinde hanımlara başarıyla yardımcı oluyordu. Genç subay iş sezgisiyle ince hassasiyetini birleştirmişti. Hippolyte Charles, Venedik ve Milano'da Joséphine'in şalını taşımıştı, nedense general eşinin maiyetinden sayılıyordu, Paris'te, iltifatlarını eskisi gibi sürdüren Hippolyte, onun mali işlerine bakmaya başladı. Joséphine, tüm Paris'te sürekli değişen romantik oyunları konuşulurken bir yandan da ailenin maddi işlerini başarıyla düzeltti ve Hippolyte vasıtasıyla "Bauden Şirketi" adlı ticari firmayla karmaşık ilişkilerini sağlamlaştırdı. Savaş döneminde, Barras ve yakınları, milyonlarca kazancı aralarında paylaşarak zengin oldular. Joséphine, sunduğu zarif rüşvetlerle işlerin ilerlemesine katkıda bulunuyordu. Onun geliri, cömert hediye ve para yardımlarıyla artıyordu; Malmaison Sarayı ve Malikânesine sahip olma düşü gerçekleşebilir görünüyordu. Hippolyte'le birlikte malikâneyi gözden geçirdi, pazarlık yaparak satın aldı ve evi muhteşem biçimde donatttı.

Hâlâ Mısır'da olan Napolyon, Fransa'da kalan eşinin davranışlarından ve yaramazlıklarından haberdardı. Malmaison'un satın alınması ve Joséphine'in ticari girişimleri, generali kızdırıyordu. O, bu keyfi davranışları, her zaman değerlendirirdi ve değerlendirecekti de, fakat Hippolyte Charles hakkındaki söylentiler, uzun sevgili listeleri, onurlu Bonaparte'ın sabrını taşırıyordu. Mısır'da, acılı bir kıskançlık, güvensizlik ve hayal kırıklığı içinde, Joséphine'e olan aşkını bitirmeye ve ondan boşanmaya kesin olarak karar verdi. Fakat Paris'e döndükten sonra bu niyetlerini gerçekleştiremedi: Paris'in, Bonaparte'a gerekli, eski ve yeni burjuva çevrelerinde Joséphine'in popülaritesinin artması ve tanıdıklarının gelip ona Joséphine'in pişmanlık içinde olduğunu söylemeleri, Napolyon'un, boşanma tasarısından

vazgeçme eğilimini güçlendirdi. Özel işlerini düzene koymadan önce, Fransa'nın ilk konsülüne*, kesin olarak saltanat tacı geliyordu.

Joséphine, konsüllük döneminde cumhuriyetin içişlerine çok büyük bir önem verdi. Saflığını ve sadeliğini koruyor, başkalarının günahlarını ve zayıflıklarını affediyor, ama gerekli durumlarda azametle parıldıyordu. Konsülün eşi, kendi çıkarını unutmadan sürekli tasarruf yapıyordu. Sandığı değerli kumaşlar ve mücevheratla doluydu; pahalı armağanları seviyordu.

Konsüllük döneminde, Malmaison'da, pek çok parlak kabul ve müzikal geceler düzenliyorlardı. Misafirlerin ilgisini, mükemmel İtalyan vokalistlerin dışında, yetenekli Thelma da çekiyordu. Joséphine, Malmaison'da, çocukluğunda alışık olduğu ortamı yaratmak için tropik bitkiler ve sıcak ülkelerden hayvanlar getirtti. Fakat konsülün eşi henüz, geleceğin imparatoriçesi gibi savurgan değildi.

Joséphine çocuksuzluk yüzünden çok büyük acı çekiyor ve bunun, boşanma nedeni olacağı düşüncesi onu rahatsız ediyordu. Bonaparte'ın şöhreti büyüyüp iktidarı sağlamlaştıkça ve daha fazla saygı görüp zenginleştikçe Joséphine onun unvanına daha güçlü sarılıyordu. Bu arada Bonaparte, onu artık, uzun zamandır sevmiyordu. Yıllar geçtikçe, olan bitenler Bonaparte'ı hızla değiştirmişti. Rolleri değişmişlerdi: Bir zamanlar Napolyon'a acı çektiren kaygısız Joséphine, şimdi sahnede, yaşlı kadınların iflah olmaz kıskançlık krizlerini yaşıyordu. Özellikle çok sayıdaki favori kadınların herhangi birinden doğacak bir çocuğun kendi yerini işgal edeceğinden korkuyordu. Napolyon'un izini sürerek, işlerini karıştırarak, Paris'te kendi ilişkilerini güçlendirerek ve Napolyon'un kardeşi Louis ile Hortense'in kızını evlendirmek yoluyla olası bir boşanmaya karşı önlem alıyordu. Birkaç yıl süresince bunu başardı ve 1804 yılında Napolyon ona imparatoriçe tacını giydirdi. Taç giyme töreni arifesinde Joséphine, Napolyon'un ondan boşanmasının olanaksız olduğuna bir kez daha karar verdi: Kilisenin yardımına koşarak gitti. Hediyelerle gözüne girmeye çalıştığı papayı Roma'dan Paris'e çağıran Joséphine, Napolyon'la evliliğinin yalnızca kilise evliliğinden ibaret

* *Fransa'da 1799-1804'e kadar görev yapmış, üç devlet başkanından her biri. -çev.*

olmadığını ona açıklamak istiyordu. Gece yarısı, davet edilen papanın önünde Bonaparte, Katolik yasalarına göre Joséphine'le evlendi.

Taç giymiş imparatoriçe Joséphine, çılgınca harcamalarıyla ülkeyi felakete götürüyordu. Geçen yıllarda o, yalnızca ihtirasını besleyen şaibeli eğlencelere para saçmıyor, aynı zamanda çok sevdiği Malmaison'a, yorulmak nedir bilmeden stok yığıyordu. Bu, yaldızlı bir sirkle, iyi bir mandıra karışımı kendine özgü saray, terbiye edilmiş vahşi hayvanlarla doluydu. İmparatoriçe, Avustralya ve Afrika'dan kuşlar, Asya'dan birçok hayvan ve tüm dünyadan hayvan terbiyecisi getirtmeye devam ediyordu. Bununla birlikte başka işlerle de uğraşıyor, çöpçatanlık yapıyor, evlilikler kuruyordu. Napolyon yeni bir asilzade tipi yaratmıştı; Joséphine, unvan almak için onunla dostluk kuran Fransız burjuvazisine yardım ediyordu. İmparator, bir mirasçısının olmasını isteyerek, boşanma sorununu yeniden gündeme getirdiğinde, Joséphine'e minnettar ve onunla içli dışlı olan Paris burjuvazisi onu destekledi. En sonunda Bonaparte, yeni imparatoriçeyi açık bir düşmanlıkla karşılamaya karar verdi. (263) Güzel bir kadın olmayan Avusturyalı Marie Louise, gerçek Avrupa prenseslerinden biriydi; elbette, saygı görmeyen neslini her vasıtaya başvurarak düzeltmeye çalışan, daha dün asker olan imparatorun eşi olmaya hiç de uygun değildi ve eski Jakobenliğinden pişman, yeni ulusal meclis üyesi, parlak rütbesinin ardına çok sık saklanan, sonradan görme bu askerin sarayına uğramamıştı. Bourbon, Habsburg hanedanlığı ve diğer monarşistlerle Napolyon'u dünür kılan Marie Antoinette'in yeğeni, çaresizce, şan şöhret düşkünü imparator ve akrabalarıyla, büyük ödüller ve küçük bir taht arasında kalmıştı.

Joséphine, yalancıktan bayılmaların, faydasız skandallar çıkarmanın onun için kârlı olmadığını anlayınca ayrılmaya karar verdi. Ona yalnızca tek bir şey kalmıştı: Yeni bir varisle güçlenmesi gereken Fransa'nın çıkarları için ayrıldığını açıklamak. İmparatoriçelik unvanı ona kalıyordu. Muazzam bir emekli maaşı alarak, maiyetini de yanında olmak üzere büyük bir gösterişle Napolyon'un sarayını terk etti.

Malikânesinde kendine geldikten sonra, yaşamını her zaman olduğu gibi boş faaliyetlerle geçirmeye devam etti. İmparatoriçe, ruhunun

derinliklerinde, Napolyon'un ondan ayrıldığı için uğursuz bir hata yapacağını hissediyordu. Dört yıl sonra Malmaison'a, Napolyon'un bozguna uğradığı ve tahttan indirildiği haberi gelince, Joséphine bu bilgece kehanetinin doğrulandığını gördü. Hızlı, yarı fanatik ve kariyer sahibi bu becerikli Korsikalı'nın, onun değerini yeterince anlamadığını düşünüyordu. 18 Brumaire'de, Napolyon'un kendisine verdiği görev üzerine, onu engellemek isteyen Goyer'yi, şefkatli bir el sıkışmasıyla ve sedirin üzerine yarı uzanmış bir halde, süzgün kapalı gözlerle büyüleyerek, devrimin başarısına katkıda bulunmamış mıydı? Barras'ın kuşkularını, söylediği yalanlarla ortadan kaldırmamış mıydı? Napolyon'un başarısında ve yükselmesinde ikinci derecede rol oynayan bu ayrıntılar Joséphine'e çok önemli geliyordu. Gemi, Napolyon'u, Paris'e gelen yanındaki müttefik hükümdarlarla, Elbe kıyılarına götürdüğü zaman, Joséphine, çar soyundan yeni eşinin ve çok arzu edilen veliahtın, Napolyon'a başarı getirmemesinden memnundu. O büyük bir yüce gönüllükle, sürgün imparatorun tarafını tutmaya hazırdı. Ortalığa, terk edilmiş imparatoriçenin, Napolyon'u ziyaret etmek istediği dedikodusu yayıldı. Fakat 1814 yılında Paris'te müttefik orduları onuruna verdiği büyük ziyafette anjine yakalanarak öldü.

Joséphine'e minnettarlık duyan torunu III. Napolyon, İkinci İmparatorluk döneminde, büyükannesinin kültünü yeniden canlandırmayı boşu boşuna denedi.

1794 yılında 'Sans-Culotte Jakoben' diye çağrılan Bayan Beauharnais, General Bonaparte'ın avantür eşi, düşüncesiz, tutkulu İmparatoriçe Joséphine, elbette ulusal bir kahraman olmaya uygun değildi.

Kadınlar, zehirli bir mantar gibi büyüdüler ve çürümüşlüğün büyüdüğü tepki ve gerileme döneminde nüfuz sahibi oldular. Thermidor'un 'kahraman kadınları' Bayan Tallien'in öyküsü, Bayan de Custine'in yaşamı birçok yönden Bayan Beauharnais'nin yazgısını hatırlatıyor.

Prensipten yoksun ve çıkarını bilen Joséphine, kendini ard arda gelen rejimlere uydurdu. Birinci imparatorun kadınlarının karakteristik özelliklerini en fazla o yansıttı. Fransa'nın eski kral ve soylularıyla, yeni burjuvazi ve plutokrasi arasındaki tüm köprüleri ender görülen bir ustalıkla geçmeyi bilmişti.

1- Danton, 2- Marat, 3- Camille Desmoulins, 4- Henriot,
5- Collot D'Herbois, 6- Hébert, 7- Couthon, 8- St just, 9- Fouqier-Tinville,
10- Rebespierre Ainé, 11- Merlin De Thionville, 12- Pétion, 13- Carrier,
14- David Louis, 15- Lepeletier, 16- Joseph Lebon, 17- Legendre,
18- Billaud Varennes, 19- Robespierre Jeune, 20- Chéiner, 21- Vadier